LIBER TRIGESIMUS SEXTUS. f. 111'

I.

℟ AD SENATUS CONSULTUM TREBELLIANUM ℟ PSI

1 Ulpianus libro tertio fideicommissorum. Explicito tractatu, qui ad fideicommissa singularum rerum pertinet, transeamus nunc ad interpretationem senatus consulti Trebelliani. P
1 Factum est enim senatus consultum temporibus Neronis octauo calendas Septembres An-
2 naeo Seneca et Trebellio Maximo consulibus[1], cuius uerba haec sunt: 'Cum [B. 35, 11, 1
'esset aequissimum in omnibus fideicommissariis hereditatibus, si qua de his bonis iudicia
'penderent, ex his[2] eos subire, in quos ius fructusque transferretur, potius quam cuique
'periculosum[3] esse fidem suam: placet, ut actiones, quae in heredem[4] heredibusque dari
'solent, eas neque in eos neque his dari, qui fidei suae commissum sic, uti rogati essent,
'restituissent, sed his et in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset,
3 'quo magis in reliquum confirmentur supremae defunctorum uoluntates'. Sublata est hoc
senatus consulto dubitatio eorum, qui adire hereditatem recusare seu metu litium seu prae-
4 textu metus censuerunt[5]. Quamquam autem senatus subuentum uoluit heredibus, subuenit
tamen et fideicommissario: nam in eo, quod heredes, si conueniantur, exceptione uti possunt, heredibus subuentum est: in eo uero, quod, si agant heredes, repelluntur per exceptionem quodque agendi facultas fideicommissariis competit, procul dubio consultum est
5 fideicommissariis. Hoc autem senatus consultum locum habet, siue ex testamento quis heres
6 esset siue ab intestato rogatusque sit restituere hereditatem. In filii quoque familias militis iudicio, qui de castrensi peculio uel quasi castrensi testari potest, senatus consultum
7 locum habet. Bonorum quoque possessores uel alii successores ex Trebelliano restituere
F(WDEQICK)

[1] *annō ut uidetur p. Chr. 57* [2] ex his] eas lites? [3] periculosam (*edd.*)? [4] heredes (*edd.*)? [5] consuerant?

3 *post* trebellianum *add.* et pegasianum *ind. F contra Graecos: cf. Inst. 2, 23, 7. — Propter ea quae infra dicenda sunt necessarium uisum est adscribere numeros legum huius tituli, quos apud Graecos adhuc reperire potui. ubi numeri ponuntur simpliciter, conueniunt cum numeris huiusce editionis, ubi secus est, numerum quem Graeci ponunt distinxi asterisco. l. 11 § 2 (Tipuc. 3, 591 n. t Heimb.)* ‖ *l. 13 § 4 (Enantioph. 1, 384: Anon. 1, 578)* ‖ *l. 15 (Enantioph. 4, 493)* ‖ *l. 15 § 6 (Tipuc. 3, 588 n. g)* ‖ *l. 18 (Schol. 4, 72)* ‖ *l. 20 (Schol. 4, 119)* ‖ *l. 21 = 20* (Enantioph. 4, 547)* ‖ *l. 22 (Schol. 4, 107: Tip. 3, 589 n. l.)* ‖ *l. 23 § 3 = 22* (Schol. 4, 104)* ‖ *l. 26 § 2 (Tip. 3, 591 n. t)* ‖ *l. 29 (Tip. 3, 588 n. e)* ‖ *l. 37 (Tip. 3, 588 n. b)* ‖ *l. 45 (Tip. 3, 589 n. i)* ‖ *l. 51 (Tip. 3, 589 n. k)* ‖ *l. 57 § 4 (Tip. 3, 584 n. a)* ‖ *l. 60 = 58* (Enantioph. 2, 681)* ‖ *l. 65 § 3 (Tip. 3, 590 n. r)* ‖ *l. 67 = 27** [κz' *pro* ƶz'] *(Schol. 4, 59) = 65* (Enantioph. 1, 257. 4, 52. 54: Anon. 4, 488)* ‖ *l. 70 § 1 (Enantioph. 1, 84)* ‖ *l. 71 (Tip. 3, 592 n. f)* ‖ *l. 72 § 2 (Tip. 3, 592 n. b)* ‖ *l. 79 = 81* (Enantioph. 4, 515)* ‖ *l. 79 § 1 (Tip. 3, 587 n. s). denique quae in Basilicis excerpta ex digestis sequitur epitome nouellarum 39 et 108 (nam codicis titulum 6, 49 huic digestorum respondentem Basilicorum conditores fecerunt tertium libri 41) duobus locis (2, 681. 3, 600) numeratur 86. iam cum nostra numeratio a Florentino libro eo differt, quod hic omittit l. 14. 45. 84. 85, apparet illam Graecorum testimoniis ita confirmari, ut Tipucitianae allegationes, quae sunt et longe plurimae et maxime certae, omnes concordent* 4 qui t'a'd F^1 | fideicommissa'rum exp' singularum F^1 5 nunc] onc F^a 6 oct'au'o $F^{b\dagger}$ | calendis septembribus $F^{b\dagger}$ | anneo F 7 sen'a'eca F^b 9 transferetur F 11 sua'e' F^1 13 supr'a'em'a'e $F^{1\dagger}$ 16 conuenia'n'tur F^b 21 testa'to'ri F^b 22 uel alii successores *om.* F^1: περὶ ἀγαθῶν διακατόχων καὶ περὶ ἄλλων διαδόχων *B (Tip.)* | ex] et F^1

runt[1] hereditatem. De illo quaeritur, an is, cui ex causa fideicommissi restituta est itas ex Trebelliano senatus consulto, ipse quoque restituendo ex eodem senatus con- transferat actiones: et Iulianus scribit etiam ipsum transferre actiones, quod et Mae- s probat et nobis placet. Sed et quotiens quis rogatus duobus restituere hereditatem, pure uel in diem, alteri sub condicione, suspectam dicit: ei, cui erat rogatus pure i diem restituere, interim uniuersam hereditatem restitui senatus censuit, cum autem erit condicio, si uelit alius fideicommissarius partem suam suscipere, transire ad eum iure actiones. Si filio uel seruo herede instituto rogatoque restituere hereditatem do- uel pater restituat, ex Trebelliano transferuntur actiones: quod est etiam, si suo ie rogati sunt restituere. Idem est et si ipsi filio pater rogatus sit restituere heredi- . Sed et si tutor uel curator adulescentis uel furiosi rogatus sit restituere hereditatem, iubio Trebelliano locus erit. Fuit quaesitum, si ipsi tutori rogatus sit restituere pu- , an ipso auctore restitutionem facere possit? et. est decretum a diuo [cf. l. 38 § 1 h. t.] o non posse tutori se auctore restituere hereditatem, quia in rem suam auctor esse otest. Curatori tamen adulescentis ab adulescente poterit restitui hereditas, quoniam aria non est auctoritas ad restitutionem. Si autem collegium uel corpus sit, quod m est restituere decreto eorum *cui*, qui sunt in collegio uel corpore, in singulis in- eorum persona restitutionem ualere: nec enim ipse sibi uidetur quis horum resti-

Si heres praecepto fundo rogatus sit hereditatem restituere, ex Trebelliano senatus lto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est: neque enim alieni personalis actio fundum sequitur, sed eum, cui hereditas ex Trebelliano senatus lto restituta est. sed ‖ cauendum est heredi a fideicommissario, ut, si forte fundus f. 112 euictus a creditore, habeat heres cautum. Iulianus autem cauendum non putat, sed andum fundum, quanti ualet sine hac cautione, hoc est quanti uendere potest sine me: et si potest tanti uendere non interposita cautione, quantum facit quarta pars um, ex Trebelliano transituras actiones: si minoris, retento eo quod deest similiter ebelliano restitutionem fieri: quae sententia multas quaestiones dirimit. Si is, qui ingenta in bonis habeat, trecenta legauerit et deductis ducentis rogauerit heredem restituere hereditatem, an trecentorum onus fideicommissarius subeat an uero hactenus, nus ad eum ex hereditate peruenit? Iulianus ait competere quidem aduersus eum torum petitionem, non autem amplius quam in ducentis actionem aduersus fideicom- rium daturum[2], in heredem autem centum. et mihi uidetur uera esse Iuliani sententia, mnum fideicommissarius sentiat ultra, quam ad eum ex hereditate quid peruenit: ne- enim oportere plus legati nomine praestare, quam ad eum ex hereditate peruenit, nis Falcidia cesset, ut[3] rescripto diui Pii continetur. Denique nec ex militis testa- plus legatorum nomine praestatur, quam quantitas est hereditatis aere alieno de- . nec tamen quartam retinere fideicommissario permittitur. Inde Neratius scribit, si rogatus restituere[4] totam hereditatem non deducta Falcidia rogato et ipsi, ut alii iat, non utique debere eum[5] detrahere fideicommissario secundo quartam, nisi libera-

DEQICK)

runt (*DI²K*)? [2] datum iri? [3] ut *del.* [4] restituat *ins.* (*similiter Hal.*) [5] fidei- issarium *ins.*

qui F^{vv} 7 ex's'titerit F^2 10 idem . restituere *om.* F^1: *habent et suo loco* 26, 12 *inter* sed *et* his et in eos (*prae- t* sed *DIC,* sed et *E*) *WDE* (*marg.:* hoc non est Pisis) *I²CK in libro Florentino ta adiecta sunt, ut facile putes inserenda nte u.* his et, *a quibus incipit uersus:* εἰ τῷ γίῳ ἐκελεύσθη ὁ πατὴρ ἀποκατασταῖναι .) 11 f'u'riosi F^1 14 tutori s'e' auctore tori se auctori I^a, tutori eidem et (eidem- I^2K^2, idemque K^a) auctori (auctore *C*) ²*CK,* tutori se auctore idemque auctori que auctori *del. et adscr. in marg.:* P[isis]) *E* 15 ab 'a'dulescente F^2 17 cui] *addidi secundum B* (*Tip.*): ἐὰν συνέδριον ἢ σωματεῖον ἀξιωθῇ ἀποκατασταῖναι ἐνὶ τῶν τοῦ σωματείου 20 pignor'e'i F^1 21 cui] qui F^a 24 aestimandum 'fundum' F^2 25 e's't F^1 27 multa's' F^1 | diramit F^a 28 quadri- genta *F* | 't'recenta F^1 29 'n'onus F^1 33 sen- tiat] sententia F^2 | neminem enim] nemenem F^1 37 permitt'it'ur F^1 | si heres *seq.*] εἰ ἀποκατασταῖ ὁ φιδικομμισσάριος παρὰ τοῦ κληρονόμου πᾶσαν τὴν κληρονομίαν, εἰ καὶ αὐτὸς ἠξίωται ἑτέρῳ ἀποκατασταῖναι, πᾶσαν ἀποκαθίστησι *B* (*Tip.*) 38 rogatu's' F^1 | rogat'i'o F^1 39 restitu't'at F^1

litatem tantum ad priorem fideicommissarium heres uoluit pertinere. Sed si quadringenta habens ducenta legauerit Titio et partem dimidiam hereditatis Sempronio restituere rogauerit, ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait et legatorum petitionem scindi sic, ut centum quidem petantur ab herede, centum uero alia legatarius *a* fideicommissario petat. quod idcirco dicit Iulianus, quoniam secundum hanc rationem integram quartam
21 habet, id est centum integra. Idem Iulianus scribit, si is, qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legasset et deductis centum rogasset heredem, ut hereditatem Sempronio restituat, debere dici deductis centum restituta hereditate legatorum actionem in fideicommissarium dari.

2 CELSUS libro uicesimo primo digestorum. Qui quadringenta reliquit, Titio trecenta legauit, heredis fidei commisit, ut tibi hereditatem restitueret, isque suspectam iussu praetoris adiit et restituit: quaerebatur, quid legatario dare deberes. dicendum est, quia praesumptum est uoluisse testatorem cum onere legatorum fideicommissum restitui[1], tota trecenta te dare Titio debere: nam heres hoc rogatus intellegi debet, ut te suo loco constituat et quod heres perfunctus omnibus hereditariis muneribus, id est post legatorum dationem, reliquum habiturus foret, si non esset rogatus et[2] tibi restitueret hereditatem, id tibi restituat. quantum ergo haberet? nempe centum: haec ut tibi daret rogatus est. itaque sic ineunda est legis Falcidiae ratio, quasi heres trecenta Titio dare damnatus[3], tibi centum dare damnatus sit: quo euenit, ut, si hereditatem sua sponte adisset, daret Titio ducenta uiginti quinque, tibi septuaginta quinque. non ergo plus Titio debetur, quam si iniussu praetoris adita hereditas foret. B. 35, 11, 2 *E

3 ULPIANUS libro tertio fideicommissorum. Marcellus autem apud Iulianum in hac specie ita scribit: si ad heredis onus esse testator legata dixerit et heres sponte adiit hereditatem, ita debere ‖ computationem Falcidiae iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta uero legata, ut in septem partes trecenta diuidantur et ferat quattuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. quod si suspecta dicta sit hereditas et non sponte heres adiit et restituit, centum quidem de quadringentis, quae habiturus esset heres, resident apud fideicommissarium, in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quattuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est plus ferre legatarium ideo, quia suspecta dicta est hereditas, quam
1 laturus esset, si sponte adita fuisset. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet, in militis dico
2 et si qui sunt alii. Item Pomponius scribit, si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur, quaesitum est, utrum solida legata praestanda sint et quartam ex solo fideicommisso detrahere possit, an uero et ex legatis et ex fideicommisso quartam detrahere possit? et refert Aristonem respondisse ex omnibus detrahendam, hoc est ex legatis et fideicommisso. Res, quae ab herede alienatae sunt, in quartam imputantur heredi. Quidam liberis suis, ex disparibus partibus institutis, datis praeceptionibus, ut ipse maximam partem patrimonii inter liberos ita diuisisset, rogauit eum, qui sine liberis decederet, portionem suam fratribus restituere. imperator noster rescripsit praeceptiones quoque fideicommisso contineri, quia non portionem hereditariam testator commemorauit, sed simpliciter
5 portionem: in portionem autem et praeceptiones uideri cecidisse. Si is, qui rogatus fuerit hereditatem restituere, ante quaestionem de familia habitam uel tabulas aperuerit uel hereditatem adierit uel quid eorum quae senatus consulto prohibentur fecerit ac per hoc *F(WDEQICK)* B. 35, 11, 3 *P* L. 11f

---

[1] quia praesumptum est ... restitui *uidentur addita a compilatoribus respectu l. sequentis, maxime u. 23* [2] ut (*u. i.*)? [3] dare damnatus *del.*

---

4 a] *WDEQICK, om. F* 6 quadri'n'genta F^1 10 quadri'n'genta F^1 14 't'recenta F^2 16 et tibi restitueret] *F*, ut tibi restitueret *WDE* (*super* ut *scr.*: uel et) *CK*, tibi ut restitueret *I* 18 ineunda *F* | ti'ti'o F^1 23 'h'onus F^1 27 quadrigentis *F* 28 heres 'res'ident F^2 33 pomponius] porempopius F^a 36 et fideic.] et ex fideic.] F^2 38 dis'paribus' partibus F^2 39 p'a'trimonii F^1 | ita diuisisset] *DE*, ita diui's'set (*sic*) F^1, sic adiuisset *W*, diuisisset *ICK* | dece'de'ret F^2 40 fratribus *bis* F^a 44 ac] hac *F*

publicata fuerit hereditas, fiscus cum suis oneribus hereditatem adquirit. quare commodum quartae, quod erat habiturus heres institutus, id ad fiscum pertinet et ex Trebelliano actiones transeunt. sed et si prohibuerit testamentarium introducere uel testes conuenire uel mortem testatoris non defendit uel ex alia causa hereditas fisco uindicata est, aeque quartae quidem commodum ad fiscum pertinebit, dodrans uero fideicommissario restitueretur.

IDEM libro quarto fideicommissorum. Quia poterat fieri, ut heres institutus nolit adire hereditatem ueritus, ne damno adficeretur, prospectum est, ut, si fideicommissarius diceret suo periculo adire[1] et restitui sibi uelle, cogatur heres institutus a praetore adire et restituere hereditatem. quod si fuerit factum, transeunt actiones ex Trebelliano nec quartae commodo heres in restitutione utetur: nam cum alieno periculo adierit hereditatem, merito omni commodo arcebitur. nec interest, soluendo sit hereditas nec ne: sufficit enim recusari ab herede instituto. neque illud inquiritur, soluendo sit hereditas an non sit[2]. opinio enim, uel metus uel color, eius, qui noluit adire hereditatem, inspicitur, non substantia hereditatis, nec immerito: non enim praescribi heredi instituto debet, cur metuat hereditatem adire uel cur nolit, cum uariae sint hominum uoluntates: quorundam negotia timentium, quorundam uexationem, quorundam aeris alieni cumulum, tametsi locuples uideatur hereditas, quorundam offensas ‖ uel inuidiam: quorundam gratificari uolentium his, quibus hereditas relicta est, sine onere tamen suo. B. 35, 11, 4 P f. 113

MAECIANUS libro sexto fideicommissorum. Sed et qui magna praeditus est dignitate uel auctoritate, harenarii uel eius mulieris, quae corpore quaestum fecerit, hereditatem restituere cogetur. B. 35, 11, 5 P*

ULPIANUS libro quarto fideicommissorum. Recusare autem non tantum praesentes, sed etiam absentes uel per epistulam possunt: nam etiam aduersus absentes postulatur decretum, siue certior sit eorum uoluntas recusantium adire et restituere hereditatem siue incerta: adeo praesentia eorum non est necessaria. Meminisse autem oportebit de herede instituto senatum loqui: ideoque tractatum est apud Iulianum, ad intestatos[3] locum habeat. sed est uerius eoque iure utimur, ut hoc senatus consultum ad intestatos quoque pertineat, siue legitimi siue honorarii sint successores. Sed et ad filium[4] qui in potestate est hoc senatus consultum locum habet et in ceteris necessariis, ut a praetore compellantur miscere se hereditati, sic deinde restituere: quod si fecerint, transtulisse uidebuntur actiones. Si fisco uacantia bona deferantur nec uelit bona adgnoscere et fideicommissario restituere, aequissimum erit, quasi uindicauerit, sic fiscum restitutionem facere. Item si municipes hereditatem suspectam dicant heredes instituti, dicendum erit cogi eos adgnoscere hereditatem et restituere: idemque erit et in collegio dicendum. Titius heres institutus Sempronio substituto rogatus est ipsi Sempronio hereditatem restituere: institutus suspectam dicebat hereditatem: quaeritur, an cogendus est adire et restituere hereditatem. et deliberari potest: sed uerius est cogendum eum, quia interesse Sempronii potest ex institutione quam ex substitutione hereditatem habere, uel legatis uel libertatibus onerata substitutione: nam et si legitimus heres fuerit is, cui fideicommissaria hereditas relicta est, idem dicitur. Si quis alio loco restituere hereditatem iussus sit et suspectam eam dicat, Iulianus scribit cogendum eum esse similemque ei, qui in diem rogatus est restituere. B. 35, 11, 6 P

MAECIANUS libro quarto fideicommissorum. Sed sciendum est inpendiorum quoque, quae ad iter explicandum necessaria essent, rationem haberi debere: nam[5] si ita B. 35, 11, 7 P

F(WDEQICK)

---

[1] adiri (*Hal.*)? [2] neque illud ... an non sit *del.* (*Heraldus*) [3] ad intestatos] ab intestato senatus consultum (*Menge*)? [4] in filio (*comma male relatum est ad ea quae praecedunt*)? [5] etiam *ins.*

---

1 suis 'nō' oneribus F^2 6 libro 'res' quarto F^1 8 siui F^1 11 sofficit F^1 14 subtantia F 16 uexa'c'tionem F^2 | locuplus F^a 18 onera F^a 20 ha'be'renarii uel F^2, habere non uult W, al. habere non uult (*haec postea deleta sunt*) arenarii uel K, arenarii uel habere non uult C 26 ideoque] F, id quoque WDE (*marg.* Pi[sis] ideo) IC, idem quoque K | ad intestatos] F, an (et *ins.* E^1) ad intestatos $WDEQICK$ 33 suspecta'm' F^2 | heredes] heredas F^a 36 deliberali F^1 37 institutione] FE, restitutione $WDQICK$

institutus esset 'si Titio decem dedisset', non aliter cogeretur, quam si ei pecunia offeratur. sed et salutis ac dignitatis ratio habenda erit: quid enim si morbo adplicitus[1] Alexandriae iussus fuit adire uel nomen uispellionis testatoris ferre?

8 PAULUS libro secundo fideicommissorum. De aetate quoque et iure, id est [B. 35, 11, 8] P liceat ei eo ire nec ne, aestimabitur. 5

9 ULPIANUS libro quarto fideicommissorum. Sed et si alio loco iussus est adire [B. 35, 11, 9] P et rei publicae causa absit, aeque cogendum adire hereditatem et restituere Iulianus ait,
1 ubi abest. Plane si quis petierit ad deliberationem tempus et impetrauerit, deinde post tempus deliberationis adierit et restituerit hereditatem, non uidetur coactus hoc fecisse:
2 nec enim suspectam coactus adit, sed sponte post deliberationem. Quod si suspectam dicit, 10
profiteri debet non sibi expedire adire hereditatem, neque hoc dici oportere[2] non esse sol-
3 uendo, sed profiteri eum oportet, quod non putat sibi expedire hereditatem adire. Si quis sub condicione fuit heres scriptus, pendente condicione nihil agit, tametsi paratus sit restituere hereditatem. 15

10 GAIUS libro secundo fideicommissorum. Sed et si ante diem uel ante con- [B. 35, 11, 10] P dicionem ‖ restituta sit hereditas, non transferuntur actiones, quia non ita restituitur here- f
ditas, ut testator rogauit. plane posteaquam exstiterit condicio uel dies uenerit si ratam habeat restitutionem hereditatis, benignius est intellegi tunc translatas uideri actiones.

11 ULPIANUS libro quarto fideicommissorum. Apud Iulianum [Iul. l. 28 § 15 h. t. B. 35, 11, 11] P relatum est, si legatum fuit heredi instituto relictum 'si heres non erit' et ob hoc suspectam
dicat hereditatem ne perdat legatum, offerri ei oportere quantitatem legati a fideicommissario, deinde cogendum. nec illud admittit Iulianus, ut, quasi hereditatem non adisset, sic legatum a coherede petat (adiit enim), sed magis arbitratur a fideicommissario ei praestandum. sed et si quid aliud sua interesse dicet, non cogitur adire, nisi ei dam- [(Iul.)]
num uel lucrum *a* fideicommissario sarciatur uel a praetore onus remittatur, quod recusat.
1 Idem Iulianus ait, si duo fuerint a patre instituti cum[3] filio eius impubere [Iul. l. 28 § 5 h. t.]
et idem substituti filio, sufficere ei, qui fideicommissum in secundis tabulis accepit, unum ex heredibus institutis cogere adire patris hereditatem: hoc enim facto confirmatisque pa-
2 tris tabulis poterunt ex substitutione ambo cogi adire et restituere hereditatem. Utrum [(Iul.)]
autem praesenti an etiam absenti restitui possit procuratore adeunte praetorem, uidendum est. ego puto absenti[4] quoque fideicommissario cogi posse heredem institutum adire et restituere nec uereri heredem oportere, ne forte in damno moretur: potest enim ei per praetorem succurri, siue cautum ei fiat, siue non et ante decesserit fideicommissarius, quam ei restituatur hereditas. est enim huius rei exemplum capere ex rescripto [cf. D. 42, 6, 1, 6] diui Pii in specie huiusmodi. Antistia decedens Titium heredem instituit et libertatem dedit Albinae directam eique filiam per fideicommissum reliquit rogauitque, ut filiam manumitteret: sed et Titium rogauit, ut manumissae Albinae filiae restitueret hereditatem. cum igitur Titius suspectam diceret hereditatem, rescriptum est a diuo Pio compellendum eum adire hereditatem: quo adeunte Albinae competituram libertatem eique filiam tradendam et ab ea manumittendam tutoremque filiae manumissae dandum, quo auctore restituatur hereditas filiae statim, quamuis sic fuisset ei rogatus restituere, cum nubilem aetatem complesset. cum autem possit, inquit, euenire, ut ante decedat ea, cui fideicommissaria libertas et hereditas relicta est, nec oporteat damno adfici eum, qui rogatus[5] adit hereditatem, remedium dedit, ut, si quid horum contigerit, perinde permittatur uenumdari bona Antistiae,
F(WDEQICK)

---

[1] adflictus (*Brencmannus*)? [2] oportere] opus est? [3] cum] *idem Graeci* (*u. i.*): exheredato (*Cuiacius ex l. gem.*)? [4] absente? [5] rogatus] coactus (*Cuiacius*)?

---

1 si titio] *DEICK*, titio *F* | dedisse't' F^{2l} 2 applicitus *f* 11 sibi] sibe F^a 17 ex's'titerit F^b 25 a fideicomm.] *WDEICK*, fideicomm. *F* 26 si duo fuerint *seq.*] ἐὰν τις τοὺς ἀφ' κληρονόμους τοῦ ἀνήβου αὐτοῦ παιδὸς ὑποκατεστῆσῃ αὐτῷ καὶ ἀξιώσῃ αὐτοὺς ἐν τῇ ὑποκατακτάσει τὴν κληρονομίαν ἀποκατεστῆσαι *B* (*Tip.*) 27 qu'e'i F^b | acepit *F* 30 absent *F* 32 po'te'st F^b 33 succuri *F* 34 restituetur F^a 35 tit'i'um F^b 39 competituram] competitu an F^2 42 euenere F^a

ac si heres ei non exstitisset. cum igitur demonstrauerit diuus Pius succurri heredi instituto, qui compulsus adit, dici potest etiam in ceteris causis exemplum hoc sequendum, sicubi euenerit, [1]restituatur fideicommissaria hereditas ei, qui compulit adire et restituere sibi hereditatem. 4

12 PAPINIANUS libro nicesimo quaestionum. Sed cum ab herede pro parte in- [B. 35, 11, 12] *P*[a]
stituto fideicommissa hereditas sub condicione relicta esset, imperator Titus Antoninus rescripsit non esse locum constitutioni suae neque pupillum extra ordinem iuuandum, praesertim si nouum beneficium cum alterius iniuria postularetur[2].

13 ULPIANUS libro quarto fideicommissorum. Ille, a quo sub condicione fidei- [B. 35, 11, 13] *P*
commissum relictum est, causari quid non poterit, ne condicio deficiat et haereat actio- 10
1 nibus, cum nullum damnum sit futurum[2]. Secundum ea quae osten‖dimus iam igitur[3] non f. 114
2 desideratur heredis praesentia. Si de testamento aliquid quaeratur, heres non debet audiri, si suspectam sibi hereditatem dicat: nam et si maxime dicatur[4] uel ius testandi non habuisse eum qui testatus est uel de uiribus testamenti uel de sua condicione, non erit
3 audiendus. Quid ergo si de uiribus fideicommissi tractetur? haec quaestio praetori *praetermittenda* 15
non erit. sed quid si qui[5] fideicommissarius dicat: 'adeat prius et sic de hoc quaeratur'? credo interdum audiendum fideicommissarium, si cognitio prolixiorem tractatum habeat: finge enim uerba fideicommissi de longinquo petenda et iustam deliberationem de quantitate fideicommissi incidere: dicendum erit compellendum eum adire, ne prius
4 heres decedens fideicommissarium decipiat. Tempestiuum est requirere, per quem quis 20
cogatur adire et restituere hereditatem: ueluti si praetor aut consul fuerit heres institutus suspectamque hereditatem dicat, an cogi possit adire et restituere? et dicendum est praetorem quidem in praetorem uel consulem in consulem nullum imperium habere: sed si iurisdictioni se subiciant, solet praetor in eos ius dicere. sed et[6] si ipse praetor heres institutus suspectam dicat, ipse se cogere non poterit, quia triplici officio fungi non potest 25
et suspectam dicentis et coacti et cogentis. sed in his omnibus casibus atque simili- [(B)]
5 bus principale auxilium implorandum est. Si quis filius familias sit et magistratum gerat, patrem suum, in cuius est potestate, cogere poterit suspectam dicentem hereditatem adire et restituere: 29

14 HERMOGENIANUS *libro .... epitomarum.* nam quod ad ius publicum attinet, non se- *P*[a]
quitur ius potestatis.

15 1 *ULPIANUS* libro quarto fideicommissorum. Sed et qui repudiauit hereditatem, [B. 35, 11, 14] *P*
2 cogetur adire et restituere ipsam hereditatem, si iustae causae allegentur. Plane si bona 34
uenierint, non oportet *praet*orem ne quidem pupillum restituere nisi ex causa, ut diuus

F(WDEQICK)

---

[1] ne *ins.* (*cf. D. 35, 2, 11, 5*) [2] *l. 12 extra ordinem inserta collocanda fuit non hoc loco, sed post l. 13 pr.* [3] igitur *del.* [4] dicat? [5] cui? [6] et *del.*

---

1 ex'a'titisset $F^{b\,?}$ 3 'e'uenerit $F^{b\,?}$ 6 titius *F* 7 iubandum F^{a} 9 fideicommiss'or'um F^{b} 10 est] et *F*, est et *WDE* (*marg.:* Pi[sis] non est est) *QICK* | condicio'n' F^{b} 11 iam (iaut F^{1}) igitur ... praesentia] *idem Graeci:* οὐκ ἔστιν ἀναγκαία ἡ παρουσία τοῦ κληρονόμου *B* (*Tip.*): *uerba* secundum ea quae ostendimus *quamquam compilatores retulerunt ad ea quae praecedunt nec per se inepte, tamen ne in iis quae sequuntur oratio male hiet, eo transferenda sunt* igitur *uocabulo electo: referuntur autem ad ea quae leguntur p. 229 u. 25:* praesentia eorum (*heredum*) non est necessaria 13 te'n'standi F^{b} 15 praetori praetermittenda] *scripsi*, praetormittenda F^{1}, a praetore mittenda F^{2}; a praetore praetermittenda *WDEQICK* 18 petenda et iustam (potendae titius tan F^{1}, petenda et tam *Q*) deliberationem (deliberat'atat'ionem $F^{b\,1}$)] *FDQK*, petende ticius tam deliberat actionem *W*, petende et uitam deliberatione titius tande liberat accionem E^{a} (*Pisanam restituit* E^{b}), petende (petenda I^{a}, petendo I^{c}) et iustam deliberat accionem *I*, petenda et iustam liberacionem *C* 20 decepiat F^{1} 22 et] e's't $F^{b\,?}$ 23 quidem in praetorem *om.* F^{1} 25 dicat ... 26 et suspectam *om.* F^{1}, *uertunt Graeci* 27 imp'lo'randum F^{b} 30 *seq.* Hermogenianus libro quarto fideicommissorum. Nam ... potestatis. sed et qui repudiauit *F: mutaui sic ut uoluit Cuiacius, cum praesertim numeri digestorum huius tituli apud Graecos allati* (*uide supra p. 226*) *ad l. 13 cum Florentina concordent, deinceps inde ab ipsa hac lege 15 eam quam nos dedimus numerationem sequuntur* 34 praetorem] *EQI*[b]*K*, praeceptorem *FWDI*[a]*C*

3 Pius rescripsit. Si quis compulsus adierit hereditatem ex testamento, quod secundas tabulas habebat, quaesitum est, an per additionem et tabulae secundae firmarentur, quod uidebantur euanuisse non adita patris hereditate. et Iulianus libro quinto decimo scribit et sequentes tabulas confirmari: quae sententia uerissima est: nemo enim dubitat etiam legata praestari et libertates competere et cetera, quaecumque sint in testamento, perinde ualere, 4 ac si sua sponte heres hereditatem adisset. Qui compulsus adit hereditatem, sicuti ceteris commodis caret, ita hoc quoque casu careat, ne possit paenitendo quartam retinere: et ita 5 inuenio ab imperatore nostro et diuo patre eius rescriptum. Non omnis autem suspectam hereditatem repudiatione[1] amissam cogere potest adiri et sibi restitui, sed is demum, ad quem actiones transire possunt: neque enim aequum est ad hoc quem compelli adire hereditatem, ut emolumentum quidem hereditatis refundat, ipse uero oneribus hereditatis ob- 6 strictus relinquatur. Quare si fideicommissum pecuniarium alicui fuerit relictum, cessat 7 compulsio, tametsi indemnitatis cautio offeratur. Proinde qui 'hereditatem' rogatur resti- 8 tuere, is demum compellitur restituere. Sed et si quis 'bona' rogatus sit uel 'familiam' uel 'pecuniam' rogetur uel 'uniuersam rem meam'

16 (15) PAULUS libro secundo fideicommissorum. uel 'omnia sua', B. 35, 11, 15 P

17 (16) ULPIANUS libro quarto fideicommissorum. cogi poterit: hoc idem et si B. 35, 11, 16 P 'patrimonium' fuerit rogatus et si 'facultates' et si 'quidquid habeo' et si 'censum meum' et si 'fortunas meas' et si 'substantiam meam'. et si 'peculium meum' testator dixerit, quia plerique ὑποκοριστικῶς patrimonium suum peculium dicunt, cogendus erit: de successione enim sua et hic rogauit. nec ignoro in quibusdam ex his Maecianum dubitare et uoluntatis ‖ esse dicere quaestionem, utrum de pecunia tantum an et de successione testator sensit. in ambiguo tamen magis de successione sensum dico, ne intercidat fideicommissum. 1 Sed et si quis ita rogauerit: 'quidquid ad te ex hereditate bonisue meis peruenerit, rogo 'restituas', cogi poterit adire et restituere hereditatem ex Trebelliano senatus consulto, 2 quamquam peruenire proprie dicatur quod deductis oneribus ad aliquem peruenit. Et[2] generaliter autem potest dici ita demum quem non posse cogi adire et restituere hereditatem, si de re uel quantitate fuerit rogatus: ceterum si de uniuersitate sensisse testatorem appareat, nulla quaestio est, quin, siue suspectam dicat, cogi possit, siue sponte adit, ex 3 Trebelliano transeant actiones. Inde quaeritur, si quis hereditatem rogatus sit restituere deducto aere alieno uel deductis legatis, an suspectam dicens cogi possit adire et restituere hereditatem, quia ui ipsa magis id, quod superest ex hereditate, quam ipsam hereditatem restituere sit rogatus. et sunt qui putent, ut Maecianus, inutilem esse hanc deductionem: nec enim posse ex iure deduci quantitatem, non magis quam si fundum quis deducto aere alieno uel deductis legatis restituere sit rogatus: neque enim recipit fundus aeris alieni uel legati minutionem. sed Iulianum existimare refert Trebelliano senatus consulto *locum* esse et, ne dupliciter fideicommissarius oneretur, et cum heres aes alienum uel legatum deducit et cum conuenitur a creditoribus et legatariis, restituta sibi ex Trebelliano hereditate debere aut deductionem eum non pati ab herede aut cauere illi heredem defensum iri 4 eum aduersus legatarios ceterosque. Si quis heres institutus rogatus fuerit hereditatem non totam, sed partem restituere, uel si duobus restituere sit rogatus et alter ex his uelit sibi restitui hereditatem, alter recuset: senatus censuit utroque casu exonerari eum, qui 5 suspectam hereditatem dicit, totamque hereditatem transire ad eum, qui adire cogit. Sed et[3] si quis non hereditatis suae partem dimidiam rogauit heredem suum restituere, sed

F(WDEQICK)

---

[1] repudiationeue (*cf. p. 231 u. 28. 32*)? [2] et *del.* (*u. i.*) [3] et *del.* (*cf. p. 233 n. 1*)

---

2 a'n' F^b | uideba'n'tur F^b 4 cumfirmari F^a, comfirmari F^b 6 adi'i't F^b 7 'ca'reat F^2 | p'a'enitendo F^2 14 is demum compellitur restituere *om.* F^1 | et 'ip'si F^2 18 et s'i' F^b 19 subtantiam F 22 quaestionum F^1 24 sed] desed F^a | uonisue F^a 26 et] *FEI*^{a}*CK, om.* *WDI*^{b} 29 suspectam] *F nec quicquam emendatum* 30 transea'n't F^b 31 suspecta'n'm F^b | restituere deducto' hereditatem F^b 32 ex *om.* F^a 33 esse *om.* F^2 36 locum] cum *F* 37 cum] com F^a 40 legatario's' F^b 44 dimidiam] *F,* dum totam *WI*^{a}, nec totam I^b, dimidiam dumtaxat *DE* (*ubi ad prius uoc. adnotatur* Pi.) *C,* dum (de K^a) taxat uel totum *K*

hereditatem Seiae, quae ad eum peruenerat, uel totam uel partem eius, heresque institutus suspectam dicat, cum placeat illud quod Papinianus ait ex Trebelliano transire actiones, dici poterit, si suspecta dicatur hereditas, cogendum heredem institutum adire[1] et restituere
6 hereditatem totamque hereditatem ad eum cui restituitur pertinere. Sed et[2] si miles rogauerit quem res Italicas restituere uel res prouinciales, dicendum est suspectam dicentem cogi adire et restituere: nam, ut eleganter Maecianus libro sexto fideicommissorum ait, qua ratione ex *certa* re miles heredem instituere potest actionesque ei dabuntur, pari ratione etiam ex Trebelliano transibunt actiones: et quamuis placeat[3], cum quis hereditatem bonaque, quae sibi ab aliquo obuenerunt uel quae in aliqua regione habet, restituere rogat, ex Trebelliano non transeant actiones, tamen contra responderi in militis testamento ait: nam sicuti concessum est, inquit, militibus circa institutionem separare species bonorum, ita et, si per fideicommissum ab institutis heredibus id fecerit, admitteretur Trebellianum
7 senatus consultum. Cum quidam duos heredes instituerit eosque inuicem substituerit et ab his petierit, siue uterque siue alter heres esset, ut hereditas sua ex parte dimidia restitueretur alicui post quinquennium, et scripti *suspec*tam sibi hereditatem dicant, fideicommissarius autem desideret suo periculo adiri hereditatem: censuit ‖ senatus ambos heredes f. 115
alterumue cogi adire hereditatem et fideicommissario eam restituere ita, ut fideicommissario
8 et aduersus eum actiones competant quasi ex Trebelliano restituta hereditate. Maecianus scribit: cum quis ex fideicommissariis abesset et praesentes desiderent suo periculo adire hereditatem[4] translatisque in solidum actionibus in eum qui coegit absentes, si uelint fideicommissum suscipere, a praesente petent: consequenter ait nec quartam eum retenturum
9 aduersus fideicommissarios suos[5], quia nec heres potuit. Idem Maecianus quaerit, an is, qui duobus uel pluribus rogatus est restituere hereditatem, cogente aliquo adire possit et[6] in horum, qui id non desiderauerunt, portionibus Falcidiae beneficio uti, siue ipsi quoque desiderent sibi restitui siue alius in locum eorum successerit. et cum hodie hoc iure utimur, ut totum transeat ad eum qui coegit, consequens erit dicere quartae retentionem amisisse eum qui coactus est, quia in solidum actiones transierint in eum qui coegit. plane si proponas fideicommissarium non ita coegisse, ut tota hereditas in se transferatur: cum coeperint ceteri desiderare sibi restitui hereditatem, dicendum Falcidia eum uti posse. recte igitur Maecianus ait multum interesse, utrum totam restitui hereditatem sibi fideicommissarius de*sider*auerit an suam tantummodo partem. nam si sola pars transfertur, in residuo Falcidiae erit locus: si tota hereditas translata sit, cessat huius legis beneficium.
10 Si seruo duorum rogatus quis sit restituere hereditatem et alter cogere uelit suspectam dicentem, alter restituere sibi recuset, hoc erit dicendum, quod in duobus, quorum alter
11 *suscip*ere uoluit hereditatem, alter non. Si pater filio, quem in potestate habet, rogetur restituere hereditatem, an filius patrem suum, si suspectam dicat hereditatem, cogere pos-
12 sit? et non est dubium patrem a filio per praetorem cogi posse. Sed[7] et si id fideicommissum ad castrense peculium spectaturum est et filius familias is fuit, qui munus militiae

F(WDEQICK)

---

[1] cum placeat ... adire] *haec compilatores interpolarunt, nam Ulpianus hic posuit similia iis quae leguntur u. 8 seq.* (*cf. l. 28 § 9. 10 h. t.*) *ad hunc modum:* cum placeat .... ex Trebelliano non transire actiones, nequaquam dici poterit, si suspecta dicatur hereditas, cogendum heredem institutum adire, *ut hoc capite proponatur regula, sequente exceptio testamenti militaris* [2] et *del.* [3] placeat *del.* [4] cum quis ex fideicommissariis praesens desideret suo periculo adiri, heres cogetur adire hereditatem? [5] suos] hos? [6] et *del.* [7] sed *del.*

---

4 totamque hereditatem *bis* F^a 7 ex certa re] *WDEQICK,* excepta re *F* | d'a'buntur F^1 9 ragione F^a 10 non] *FDEQC, om. WIK*^{a} (*WI mox omittunt item* contra) | responderi] responderi debere F^2 11 inquid F^a 15 susceptam *F* (*em. f*) 16 desideret suo periculo adiri hereditatem *om.* F^1 17 eam restituere ita ut fideicommissario *om.* F^1 20 si uelint] neumquidolint F^a | fideicommissus F^1 21 sus'ci'pere F^b 24 ipse F^a 26 ut *om.* F^1 27 amisise *F* 31 desiderauerit] derauerit *F* 34 pecuset *F* 35 suspicere *F* | pater] patri F^1 36 suam F^a 38 ad c'r'a'n'strense F^b | spectaturum est (est *om.* D^4) et] FD^bI^b, spectat uerum et WD^aE (*marg.* Pi[sis] spectaturum est) I^a, spectauerit et *C*, spectauerit uerum etiam si *K*

sustinebat alioue quo officio praeerat, multo magis dicendum erit posse eum postulare, ut pater suus cogatur adire et restituere hereditatem, quamuis contra obsequium patri debi-
13 tum uidetur id desideraturus. Sed si seruo suo rogatus sit cum libertate quis hereditatem restituere, siue directa data sit libertas siue fideicommissaria, dici poterit eum a seruo suo non posse cogi adire hereditatem, quamuis, si sponte adisset, cogeretur praestare fideicommissariam libertatem et hereditatem: idque Maecianus libro septimo de *fideicommissis* scribit.
14 Idem quaerit, si quis paratus sit domino cauere de indemnitate, an possit[1] cogi adire hereditatem, maxime et si pretium serui offeratur. et recte ait non oportere sub incerto
15 cautionis committere se aditioni hereditatis. Hi qui solidum capere non possunt, ex asse heredes instituti et rogati restituere solidum, adire hereditatem et restituere cogentur, cum
16 nihil oneris[2] apud eos remansurum. Si ego heres institutus et rogatus sim Stichum manumittere uel alius legatarius, fidei autem meae commissum sit, ut Titio hereditatem restituam, deinde Titii fidei commissit, ut Sticho eandem redderet: Stichus cogere me possit
17 adire et restituere hereditatem. Talis quoque casus a diuo Pio terminatus est: nam seruo uni ex heredibus legato per fideicommissum erat ab eo libertas data et ab altero hereditas. diuus etenim Pius rescripsit Cassio Dextro in haec uerba: 'Hermias si Mosco[3] Theodoto 'ex parte heredi instituto a Pamphilo testatore legatus est eumque Theodotus, postquam 'adierit ‖ hereditatem, prius quam a coherede eiusdem Pamphili adiretur hereditas, ad f.
'iustam libertatem perduxit et ob hoc in eum casum res perducta est, ut is qui legauit 'intestatus esse non possit, Hermia postulante mihi id[4] Euarestus compellendus est peri-
'culo eius adire et ex causa fideicommissi hereditatem restituere'.

18 (17) Idem libro secundo fideicommissorum. Ex facto tractatum est, an per fidei- B. 35, 11, 17 P
commissum rogari quis possit, ut aliquem heredem faciat. et senatus censuit rogari quidem *quem*quam, ut aliquem heredem faciat, non posse: uerum uideri per hoc rogasse, ut
hereditatem suam ei restituat, id est quidquid ex hereditate sua consecutus est ut ei resti-
1 tueret. Iulianus quoque libro quadragensimo digestorum fideicommissum Iul. l. 28 § 9 h. t.
tale ualere ait: 'fidei tuae committo, ut hereditatem Titii restituas', cum esset is qui ro-
2 gatus est a Titio heres institutus. Non tantum autem si heredem quem scripsero, (Iul.)
potero rogare, ut heredem faciat aliquem, uerum etiam si legatum illi uel quid aliud re-
3 liquero: nam hactenus erunt obligati, quatenus quid ad eos peruenit. Si quis cauerit 'peto
'ut illi des' aut 'illi fideicommissum relinquas' aut 'illi libertatem adscribas', admittenda sunt:
nam cum in heredum institutione senatus censuit utile, de ceteris quoque idem erit acci-
4 piendum. Si quis rogatus fuerit, ut, si sine liberis decesserit, restituat he- Pap. D. 31, 77, 13
reditatem, Papinianus libro octauo responsorum scribit etiam naturalem filium efficere, ut
deficiat condicio: et in libertino eodem colliberto hoc scribit. mihi autem, quod ad (Pap.)
naturales liberos attinet, uoluntatis quaestio uidebitur esse, de qualibus liberis testator sen-
serit: sed hoc ex dignitate et ex uoluntate et ex condicione eius qui fideicommisit acci-
5 piendum erit. Ex facto tractatum memini: rogauerat quaedam mulier filium suum, ut, si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem fratri suo: is postea deportatus in insula liberos susceperat: quaerebatur igitur, an fideicommissi condicio defecisset. nos igitur hoc
dicemus conceptos quidem ante deportationem, licet postea edantur, efficere, ut condicio

F(WDEQICK)

---

[1] is *ins.* [2] oneris] lucri sit? [3] Mosco] Mindio? *uel simile nomen* [4] mihi id] Mindius? *uel simile nomen*

---

1 praeerat] F^2, quaerat F^a, quae erat F^b: μάλιστα εἰ στρατείαν ἢ ἄλλο ὀφφίκιον μετέρχεται *B* (*Tip.*) 4 ˈsˈuo F^b 6 ˈhˈereditatem F^b | de ficommissis F 8 sˈeˈrui F^2 | offerratur F 9 capere ... 10 solidum *bis* F^1 12 meaˈeˈ F^b | ut] aut F^1 13 commisˈsˈit F^b | reddereˈtˈ F^2 | possit] potest F^2 17 herede F 19 ob] b F^1, ab, *mox* ob *em.* F^2 20 mihi id euarestatus F^1, me titius euarestus F^2 | periculo] DI^aCK^2, periculum F, peculium WEI^aK^a? 22 fideicommissˈorˈum F^b 23 quidem quemquam] *WDEICK*, quidem quam F, quod postquam Q 29 relinquero F 30 quid] quis F | caueret F^a 31 adscribas F 35 hoc] F^{2b}, hos F^1 | autem *bis* F (*em. f*) 39 decessesset F^a 40 an fideicommissi condicio defecisset (defecisseˈsˈt *altero loco* F^b) nos igitur *bis* F (*em. f*)

deficiat, post deportationem uero susceptos[1] quasi ab alio non prodesse, maxime cum etiam bona cum sua quodammodo causa fisco sint uindicanda. Si quis rogatus fuerit filiis suis uel cui ex his uoluerit restituere hereditatem, Papinianus libro octauo re- [Pap. D. 31, 77, 4
sponsorum etiam deportato ei tribuit eligendi facultatem, cui liber factus[2] fideicommissum restitui uelit. sed si seruus poenae fuerit constitutus, nullo ante concepto filio iam [(Pap.)
parere condicioni non poterit decessisseque sine liberis uidetur. sed[3] cum[4] decedit, electionem illam, quam Papinianus deportato dedit, huic dari non oportet. Si quis autem susceperit quidem filium, uerum uiuus amiserit, uidebitur sine liberis decessisse. sed si naufragio uel ruina uel adgressu uel quo alio modo simul cum patre perierit, an condicio defecerit, uideamus. et magis non defecisse arbitror, quia non est uerum filium eius superuixisse. aut igitur filius superuixit patri et extinxit condicionem fideicommissi, aut non superuixit et extitit condicio: cum autem, quis ante et quis postea decesserit, non apparet, extitisse condicionem fideicommissi magis dicendum est. Si quis ita fideicommissum reliquerit: 'fidei tuae, fili, committo, ut, si alieno herede moriaris, restituas Seio hereditatem', uideri eum de liberis sensisse diuus Pius rescripsit: et ideo, cum quidam sine ‖ liberis decederet, auunculum ab intestato bonorum possessorem habens, extitisse condicionem fideicommissi rescripsit. f. 116

19 (18) IDEM libro quinto decimo ad Sabinum. In fideicommissaria hereditatis re- [B. 35, 11, 18 S
stitutione constat non uenire fructus, nisi ex[5] mora facta est aut cum quis speciáliter fuerit
1 rogatus et fructus restituere. Plane fructus in quartam imputantur, ut est et rescriptum.
2 Quotiens quis rogatur hereditatem restituere, id uidetur rogatus reddere, quod fuit heredi-
3 tatis: fructus autem non hereditati, sed ipsis rebus accepto feruntur. Si legatum sit heredi relictum et rogatus sit portionem hereditatis restituere, id solum non debere eum restituere, quod a coherede accepit: ceterum quod a semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadit: et id diuus Marcus decreuit.

20 (19) PAULUS libro tertio ad Sabinum. Ubi pure fideicommissum datum est, si [B. 35, 11, 19 S
adiectum sit: 'rogo des filio tuo faciasque, ut ad eum perueniat', rescriptum est uideri in
1 id tempus dari, quo capere potest, id est sui iuris fiat. 'Te rogo, Luci Titi, hereditatem meam cum Attio partiaris'. ex senatus consulto Trebelliano in eum, cui restituta est hereditas, actiones competere Aristo ait, quia pro hoc accipiendum sit 'rogo hereditatem illam restituas': nec uerba spectantur senatus consulti[6], sed sententia quibuscumque uerbis, dum
2 testator senserit, ut hereditas sua restituatur. Qui in distrahendis conseruandisue rebus hereditariis sumptus factus est, imputari heredi[7] debet.

20) ULPIANUS libro nono decimo ad Sabinum. Sed et si ad tempus liberorum [B. 35, 11, 20 S
fuerit legatum relictum et is uxore praegnate decesserit, ad heredem suum transferat legatum.

21) POMPONIUS libro uicensimo secundo ad Sabinum. Heres cum debuerat [B. 35, 11, 21 S
quartam retinere, totam hereditatem restituit nec cauit sibi stipulatione proposita. similem eum esse Aristo ait illis, qui retentiones, quas solas habent, omittunt: sed posse eum rerum hereditariarum possessionem uel repetere uel nancisci et aduersus agentem doli mali exceptione uti posse eum et debitoribus denuntiare, ne solueretur.

22) ULPIANUS libro quinto disputationum. Mulier, quae duobus filiis in potestate [B. 35, 11, 22 S
patris relictis alii nupserat, posteriorem maritum heredem instituit eumque rogauit liberis suis post mortem patris eorum hereditatem suam restituere uel ei qui eorum superesset:
F(WDEQICK)

---

[1] conceptos (*Menge*)? [2] liber factus] liberorum (*Cuiacius*)? [3] et *ins.* [4] liberis cum *ins.* [5] ex *del.* (*u. t.*) [6] senatus consulti] fideicommissi (*Faber: notis permutatis* S·C *et* F·C)? [7] hereditati?

---

1 suscepto *F* 5 seruos *F* 6 elictione *F* 8 niu'u's F^b 9 condicione fecerit F^a 13 fideicommissi magis dicendum est si quis ita *bis* $F(em.\ f)$ | reliqu'ierit F^b 14 restituaseio *F* 16 extisse *F* 19 nisi ex mora facta est] *FD*, nisi mora facta est *W*, nisi et mora facta est *EICK*: εἰ μὴ ὑπέρθεσις γέγονεν *B* (*Syn.*) 25 decrebit *F* 28 luci titi] E^b, luci titii *FWI*, lutii titii *DCK*, luti E^a 31 spenctantur *F* | sententiam *F* 33 imputari heredi] λογίζονται τῷ κληρονόμῳ *B* (*Tip.*) 36 pomponius] paulus F^a 39 noncisci *F* 42 posterorem *F* | cumqu'a'e F^b

eisdem emancipatis a patre suo uitricus restituisse hereditatem dicebatur, mox alter ex filiis uiuo patre decessisse: quaerebatur, an is, qui supererat ex filiis, partem fratri suo restitutam petere possit quasi praemature datam. Scaeuola diuum Marcum in auditorio de huiusmodi speci*e* iudicasse refert: Brasidas quidam Lacedaemonius uir praetorius, cum filiis suis ab uxore diuortio separata, si morte patri*s* sui iuris fuissent effecti, fideicommissum relictum esset, eos emancipauerat: post emancipationem fideicommissum petebant. decreuisse igitur diuum Marcum refert fideicommissum eis repraestandum[1] intellecta matris uoluntate, quae quia non crediderat patrem eos emancipaturum, distulerat in mortem eius fideicommissum non dilatura id in mortalitatem, si eum emancipaturum sperasset. secundum haec dicebam et in proposita quaestione decretum diui Marci esse trahendum et recte fideicommissum
1 utrisque solutum. Non est dubitatum cogi posse heredem institutum adire et restituere hereditatem seruis, siue directa siue fideicommissaria libertas eis data fuisset, cum aspernari heres non deberet personam cogentis: habet enim hic quoque aditum[2], ut, qui nondum petere ‖ fideicommissariam libertatem possit nec directam sibi uindicare, propter spem
2 tamen libertatis et hereditatis aditum ad praetorem et per se habeat. Si heres post multum tempori*s* restituat, cum praesenti die fidei commissum sit, deducta quarta restituet: fructus enim qui percepti sunt neglegentia petentis, non iudicio defuncti percepti uidentur. alia causa est, si sub condicione uel in diem rogatus fuerit: tunc enim quod percipitur summouet Falcidiam, si tantum fuerit, quantum quart*a* facit et quartae fructus: nam fructus,
3 qui medio tempore percepti sunt, ex iudicio testantis percepti uidentur. Sed enim si quis rogetur restituere hereditatem et uel serui decesserint uel aliae res perierint, placet non cogi eum reddere quod non habet: culpae plane reddere rationem, sed eius quae dolo proxima est. et ita Neratius libro primo responsorum scribit. sed et si, cum distrahere deberet, non fecit lata culpa, non leui et rebus suis consueta neglegentia, huiusmodi rei rationem reddet. sed et si aedes ustae sunt culpa eius, reddet rationem. praeterea si qui partus extant et partuum partus, quia in fructibus hi non habentur[3]. sed et ipse si quem sumptum fecit in res hereditarias, detrahet. quod si sine facto eius prolixitate temporis
4 aedes usu adquisitae sint, aequissimum erit nihil eum praestare, cum culpa careat. Cum proponeretur quidam filiam suam heredem instituisse et rogasse eam, ut, si sine liberis decessisset, hereditatem Titio restitueret, *ea*que dotem marito dedisse certae quantitatis, mox decedens sine liberis heredem instituisse maritum suum, et quaereretur, an dos detrahi possit, dixi non posse dici in euersionem fideicommissi factum, quod et mulieris pudicitiae et patris uoto congruebat. quare dicendum est dotem decedere, ac si quod superfuisset rogata esset restituere. quod si tantos fructus ex hereditate mulier percepit, ut inde poterit doti satisfieri, dicendum est potius fructibus hoc expensum ferendum quam fidei-
5 commisso. *U*t Trebelliano locus esset, non sufficit de hereditate rogatum esse, sed quasi heredem rogari oportet. denique si *c*ui portio hereditatis fuerit legata (legari enim posse etiam portionem hereditatis placet nobis) rogatusque fuerit hanc partem restituere, dubio procul non fiet restitutio ex senatus consulto ideoque nec quarta retinetur.

24 (23) *Iu*LIANUS libro trigensimo nono digestorum. Quotiens pater familias unum [B. 35, 11, 23] uel duos heredes coheredibus suis restituere hereditatem iubet, intellegitur easdem partes in fideicommissis facere, quas in hereditate distribuenda fecerit. sed si iubeantur hi, quibus fideicommissum datur, pecuniam numerare atque ita fideicommissa recipere, ex quantitate pecuniae, quam dare iubentur, uoluntas colligenda est patris familias. nam si ex disparibus *F(WDEQICK)*

[1] repraesentandum (*u. i.*)? [2] aditum] locum? [3] reddentur *ins.*

4 speciei iudicasse *F* | lacedemonius *F* 5 patrisui *F* 7 repraestandum] *F*, repraesentandum *WDI*, repraesentatum *E*, praestandum *CK* 16 tempori *F* 17 qui] que F^a 19 quarta] *WDEQICK*, quartam *F* 22 culpae plane reddere 'quod non habet culpa *plane*' rationem F^b 24 leui ⁺e⁺t F^b | neglecentia *F* 25 husta⁺e⁺ $F^{2?}$, hu⁺s⁺ta F^b 29 filiam] falcidiam F^1 | ⁺e⁺am $F^{2?}$ 30 eaque] aequ'a'e $F^{2?}$ | cert⁺a⁺e $F^{2?}$ 31 maritur F^1 (*em.* $F^{2?}$) 36 ut] at *F* 37 cui] *K*, qui *F*, qua *WDE⁺QIC*, *om.* E^b 40 ulpianus *FWDEQICK* 43 fideicommissum datur pecuniam numerare atque ita *ter* F^1 (*em.* $F^{2?}$)

partibus heredes scripti aequas partes dare iubentur, propius est, ut uiriles recipere debeant: si uero summa pecuniae dandae congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debebunt.

14) PAPINIANUS libro quinto decimo quaestionum. Nonnumquam autem ex B. 35, 11, 24 *P uoluntate uarie rescriptum et iudicatum est, uidelicet si non sub appellatione heredum, sed propriis nominibus expressis fideicommissum relinquatur.

15) IULIANUS libro trigensimo nono digestorum. Quidam ita testamento scripserat: 'a te, heres, peto fideique tuae committo, ut quidquid ex hereditate mea ad te per||uenerit, filio meo prima quaque die aut, si prius quid ei acciderit, matri eius des f. 117 reddas'. quaeritur, cum antequam adeatur hereditas puer decesserit, an fideicommissum matri debeatur. respondi, si puer, antequam dies fideicommissi cedat, decessisset, fideicommissum translatum esse ad matrem, postea autem quam dies fideicommissi cedit si decesserit, ad heredem pueri fideicommissum pertinere. sed an ea uoluntas fuit patris familias, ut, si ante restitutum fideicommissum puer decessisset, matri potius quam heredibus praestaretur, praetor aestimabit ex persona matris et ex persona heredis pueri. MARCELLUS: sed testatoris uoluntati congruum est, quandocumque puer decesserit, siue antequam dies fideicommissi cedit siue postea, ad matrem transferri fideicommissum, si 1 non iam puer hoc acceperit, eoque iure utimur. Si seruo herede scripto dominus rogatus 2 est eidem seruo restituere hereditatem, cum liber esset, utile fideicommissum est. Si quis filium suum ex asse heredem instituit et codicillis, quos post mortem filii aperiri iussit, fidei eius commisit, ut, si sine liberis decesserit, hereditatem suam sorori suae restitueret, et filius cum sciret, quod in codicillis scriptum esset, Stichum seruum hereditarium testamento suo liberum esse iussit: heredes filii pretium eius serui sorori defuncti praestare debent libertate fauore sui seruata. hoc amplius et si ignorasset filius codicillos a patre factos, nihilo minus heredes eius pretium praestare debebunt, ne factum *cuiusquam* alteri 3 damnum adferat. Sed et si seruus iste a Sempronio heres institutus sit eamque hereditatem, posteaquam ex testamento fratris ad libertatem peruenerat, adierit, hereditatis quoque aestimationem heredes fratris sorori eius praestare debent, quia, si manumissus non esset, iussu mulieris adire eam potuisset. si uero uiuente filio Sempronius decesserit, hereditas in causa fideicommissi non deduceretur: quippe ab ipso filio adire iussus hereditatem ei adquireret.

16) PAULUS libro singulari de senatus consultis. Omnibus ciuitatibus, quae B. 35, 11, 26 S* sub imperio populi Romani sunt, restitui debere et posse hereditatem fideicommissam Apronianum senatus consultum iubet. sed et actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri: sed municipes ad eas admittuntur

17) IULIANUS libro quadragensimo digestorum. ita tamen[1], ut hi quibus resti- B. 35, 11, 27 S 1 tuetur hereditas actorem eligant et ad agendum et ad excipiendas actiones. Si Gai. l. 65 § 4 h. t. seruum hereditarium heres, qui coactus adierit, iussisset adire hereditatem ab alio eidem seruo relictam et tunc hereditatem, quam suspectam sibi esse dixerat, restituerit, an etiam eam hereditatem, quae per seruum adquisita esset, restituere deberet, quaesitum est. dixi non magis hanc hereditatem in restitutionem uenire, quam quod seruus hereditarius post aditam hereditatem stipulatus fuisset *aut* per traditionem accepisset aut fructus, qui ex (Gai.) rebus hereditariis percepti fuissent, utique si nulla mora fideicommisso facta fuisset. sed si quid ante aditam hereditatem seruus stipulatus fuisset aut per traditionem accepisset, *F(WDEQICK)*

[1] tantum?

1 proprius *FWEIC*, prius *D*, proprium *K* 5 et] est *F* 7 sc'r'ipserat $F^{2?}$ 9 eius des] eiusdem *WDEQICK* (*supra u.* al. eius) 12 cedit] F^{a}, cessit F^{b} 16 uoluntati's' $F^{2?}$ 17 cedat $F^{2?}$ 18 herede's' $F^{2?}$ 22 et filius cum sciret *bis* F^{1} 24 codicill'i'os F^{b} 25 facto's' $F^{2?}$ | cuinsquam] *C*, eiusquam *F*, eius *WDEQIK* 26 adferrat *F* 28 quoquae 'e'stimationem F^{a}, quoque aestimationem $F^{2?}$ | quia] *WEQICK*, qua *F*, quod *D* 33 fideicommissa'm' F^{b} 36 qua'd'ragensimo *F* | hi] his *F* 39 etiam eam 'sibi esse dixerat rest. an etiam' hereditatem F^{2} 42 fuisset aut] $WD^{b}EQIC$, fuisset *F*, fuisset ac *K*, *om. inter alia* D^{a} 44 au't' F^{2}

2 id restitui debebit, sicut fructus ante aditam hereditatem in restitutionem uenient. Qui suspectam sibi hereditatem dicit, nullum commodum ex testamento consequetur, quod habiturus non esset, si heres institutus non fuisset aut non adisset. et ideo si pupillo substitutus fuerit itaque[1]: 'quisquis mihi heres erit, idem filio meo heres esto', hereditatem, 4
quae ex substitutione || ad eum peruenerit, restituere cogendus erit. si uero detracto hoc f. 117
articulo 'quisquis mihi heres erit' substitutus ita fuerit: 'Titius filio meo heres esto', tum, si solus patri heres extiterit, nihilo minus cogendus erit hereditatem pupilli restituere, si uero coheredem habuerit, retinebit pupilli hereditatem, quia potuit coherede adeunte,
3 quamuis ipse patris omisisset hereditatem, ex substitutione adire. Si pater filium, quem in potestate habebat, heredem scripserit et ab eo petierit, ut hereditatem Sempronio restituere, isque suspectam sibi esse dicet, poterit ex Trebelliano senatus consulto hereditas restitui. quare[2] et si non inmiscuerit se hereditati, nihilo minus actiones, quae ei et in
4 eum competebant, ad Sempronium transferentur. A patre heres scriptus [Ulp. D. 28, 6, 2, 2] et exheredato filio substitutus si rogatus fuerit hereditatem, quae ad eum ex substitutione peruenerit, Titio restituere, cogendus non est uiuo pupillo patris hereditatem adire, primum
5 quia sub condicione fideicommissum datum est, deinde quia non probe de hereditate uidentis pueri aget: mortuo autem pupillo compelli debet hereditatem patris adire. Quod si duo heredes a patre instituti fuerint et utriusque fidei commissum sit, [Ulp. l. 11 § 1 h. t.] ut exheredati filii hereditatem restituerent, satis erit uel unum cogi adire: hoc enim facto etiam is, qui patris hereditatem non adit, filii hereditatem adire et restituere cogetur. [(Ulp.)]
6 Quotiens filius emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit, nulla ratio est compellendi heredis ad restituendam hereditatem et sicut neque legata neque fideicommissa cetera praestare cogitur, ita ne ad restitutionem quidem hereditatis compelli debet. MARCELLUS: plane non est compellendus adire, si iam filius bonorum possessionem[3], ne intercidat fideicommissum mortuo herede instituto et omissa a filio bonorum possessione.
7 Qui ex Trebelliano senatus consulto hereditatem restituit, siue petat a debitoribus hereditariis siue ab eo petatur, exceptione restitutae hereditatis adiuuari uel summoueri potest. actiones autem fideicommissario competunt, quas habuit heres eo tempore, quo fideicommissum restituebat. MARCELLUS: sed eas quoque actiones, quae sub condicione erant et quarum dies eo tempore non cesserat, fideicommissario competere placet. sed antequam restitueretur hereditas, exceptione aliqua heres adiuuandus non est: cum hoc minus ex
8 causa fideicommissi sit restituturus. Trebellianum senatus consultum locum habet,
9 quotiens quis suam hereditatem uel totam uel pro parte fidei heredis committit. Quare si Maeuius te heredem instituerit et rogauerit, ut hereditatem *Titii restituas,* [Ulp. l. 18 § 1 h. t.] *a quo esses heres institutus, et tu hereditatem* Maeuii adieris, perinde a te fideicommissum petetur, ac si fundum, qui tibi a Titio legatus esset, restituere rogatus fuisses: ideoque et
10 si suspectam Maeuii hereditatem dixeris, cogi te non oportet eam adire. Quod si [(Ulp.)] Maeuius te rogauerit et suam hereditatem et Titianam restituere tuque sponte adieris hereditatem, uteris legis Falcidiae commodo et partem quartam Maeuianae hereditatis retinebis, dimidiam et quartam ex fideicommisso restitues, nec intererit, eidem utramque *F(WDEQICK)*

[1] ita (*u. i.*)? [2] *aut pro* quare *scr.* quin *aut ins.* a praetore compellitur miscere se hereditati et sic restituere: sed (*cf. l. 6 § 2 h. t.*) [3] accepit: sed compelli potest, si nondum agnouit filius bonorum possessionem *ins.*

4 itaque] *F,* ita *WDEQICK* | isto *F* 5 uera *F* | hoc] $F^{2\gamma}$, hof F^{1} 6 h'eres' erit $F^{2\gamma}$ 9 omis'i'sset F^{b} | si parter *F* (*em. f*) 12 qu'a'e F^{b} 13 competebat *F* (*em. f*) 17 uinenti *F* 19 hereditate *F* | erit] eri *F* 21 es't' $F^{2\gamma}$ 24 si iam filius bonorum possessionem] *F,* suam filius bonorum possessionem *WDEI*^{c}*CK,* si iam filius bonorum possessionem accepit I^{b} 27 adiubari *F* 30 cessaret *F* 31 'h'ereditas F^{b} | here'd's adiubandus F^{b} 32 sit *om. F* | habet] habens *F*: τότε χώραν ἔχει *B* (*Tip.*) 34 ut hereditatem titii ... 35 Maeuii adieris] *suppleui ad l. 18 § 1 h. t., ubi hunc locum Iuliani Ulpianus citat:* ut hereditate (—tem *WQ*) maeuii adieris *FWQ,* ut hereditatem titii (meuii *E*) adeas (adea *K*) et restituas (adeas al. restituas D^{b}) tuque hereditatem meuii (restitueris *pro* meuii *C*) adieris D^{b}*EICK, om. inter alia* D^{a} 36 a titio] attio *F* 37 maeui'a'i F^{b} | e'a'm $F^{2\gamma}$ 40 utra'm'que $F^{2\gamma}$

hereditatem an alii Maeuianam, alii Titianam rogatus fueris restituere. sed si suspectam Maeuianam hereditatem dixeris, cogeris eam adire et restituere ei, cui rogatus fueris: is autem, cui Titianam hereditatem restituere rogatus fueris, non poterit te compellere ad
11 adeundum. Si ex Trebelliano hereditatem restituit heres et fructus praediorum || retinet q. 60 f. 118
uel ipsa praedia, siue etiam debitor eius qui testamentum fecit fuerit, necessarium est actionem aduersus eum fideicommissario dari. MARCELLUS: hoc idem necessario faciendum est, cum parte hereditatis restituta familiae erc*is*cundae iudicium inter eum qui restituit
12 hereditatem et qui receperit accipietur. Qui rogatus est emancipato filio restituere hereditatem, cogi debet adire et restituere, quamuis filius contra tabulas bonorum possessionem
13 accipere possit. Si patronus ex parte debita heres institutus et rogatus restituere hereditatem suspectam sibi esse dicat, puto rectius facturum praetorem, si coegerit eum adire hereditatem et restituere, quamuis possit mutata uoluntate eam partem hereditatis retinere.
14 Si praeceptis quibusdam rebus heres rogatus sit restituere hereditatem et coactus eam adierit, an praecipere debeat? respondi eum, qui iussu praetoris adit hereditatem, omni
15 commodo prohiberi debere. Sed si eidem legatum esset sub hac condicione [Ulp. l. 11 pr. h. t.
'si heres non esset' et suspectam sibi hereditatem dicat, non aliter cogendus est adire, quam ut legata, quae sub condicione 'si heres non esset' data erant, restituantur, non quidem a coheredibus, ne onerentur, sed ab eo *c*ui restituta fuerit hereditas. nam sicut explendae fidei gratia cogendus est adire hereditatem, ita ob id ipsum damno adfici non
16 *debebit*. Heres ex asse erat instituta consobrina mea et eius fidei commissum, ut [(Ulp.)
partem dimidiam hereditatis statim Publio Maeuio restitueret, alter*am* partem, cum ipsa moreretur, eidem Publio Maeuio: praeterea alia aliis legata data sunt. Maeuius partem dimidiam hereditatis statim percepit et cauit, quod amplius quam per legem Falcidiam liceret cepisset, redditu iri: sed et ceteri legata solida acceperant et similiter de restituendo quod amplius perc*ep*issent cauerunt. mortua consobrina mea Publius Maeuius desiderat sibi alteram partem hereditatis cum fructibus restitui. quaero itaque, quantum ei restituere debeam? utrum quod supra quadrantem bonorum penes consobrinam meam remanserat nec amplius quicquam? an et ab aliis, quibus legata soluta sunt, repetere quid debeam et quantum? item quaero, si quod ab his ex stipulatione percepero et quod apud consobrinam meam supra quadrantem remanserat, non efficiet partem dimidiam hereditatis, an ex incremento et fructibus eius summae, quae supra quadrantem bonorum penes consobrinam meam remansit, supplere ei debeam, dumtaxat ne partem dimidiam hereditatis quantitas quae restitueretur excedat? an uero, sicut Publius Maeuius desiderat, quidquid seposito quadrante bonorum eius*que* quadrantis fructibus perceptum est restitui ei debet? respondi, quod supra quadrantem penes consobrinam tuam remansit, si adiectis fructibus quantitatem partis dimidiae hereditatis, quae mortis tempore fuit, non minuet[1], totum Publio Maeuio restituendum: nec ex stipulatione ab his, quibus legata soluta sunt, repeti quicquam potest. si uero fructus quantitatem partis dimidiae exuberant[2], quadranti tuo et fructibus eius accedet. si uero fructus eius partis, quae supra quadrantem apud consobrinam tuam remanserat, non implent quantitatem partis dimidiae bonorum, ex stipulatione agi poterit. in
summa ratio ita ponenda est, ut tu omni modo quadrantem *et fructus eius, praeterea, si eius*
F(WDEQICK)

[1] non minuet] aequet? [2] exuberant] exuperant (*sic Hal.*), quod exuperat?

1 fuerit *F* 2 cui] qui *F* 4 praediorum retinet] *FE*^{b}, cum (com *E*^{a}) praedio retinet *WDE*^{a}*QCK*, cum retinet praedio *I* 7 cum parte h. restituta] cum p. h. instituta *C*, cum partem h. restituta *I*^{e}, cum partem h. (*om.* restituta) *W*, cum pro parte h. r. *DP*, cum propter partem (parte *E*^{b}) h. r. *E* (*marg.:* hoc propter adiecit G[uarnerius?]), propter partem her. (*om.* rest.) *K* | ereundae *F* 8 emantipato *F*^{a} 15 si eidem *F*$^{2?}$ | hac] ac *F* 17 ut el'legata *F*^{2} 18 cui] qui *F* 20 debebit] deit *F* 21 alteram] alter *F* 22 data] dota *F* 25 percissent *F* | desidera'n't *F*^{b} 27 paenes *F* 30 quodrantem *F*^{1} (*em.* *F*$^{2?}$) | hereditati's *F*$^{2?}$ 31 i'ncremento *F*$^{2?}$ | paenes *F* 34 honorum *F*^{1} (*em.* *F*$^{2?}$) | eiusque] *E*^{a}*Q*, eius *FDE*^{b}*IC*, et eius *K* 35 si] de si *F*^{e}, des ei *WE*^{a}*CK* 40 part'e'is *F*^{b} 41 tu] *FWE*^{a}*Q*, si *DE*^{a}*ICK*, cum *Taur.* | quadrantem et fructus eius praeterea si eius quod quadrantem excedit fructus] *scripsi*, quadrantem excedit fructus *FWDEIK*, quadrantem et si eius quod accepit fructus *C*

quod quadrantem excedit fructus in tantum excreuerit, ut quantitatem partis dimidiae bo-
17 norum excedat, etiam id quod excesserit retineas. Qui suos seruos rogatus est manu‖mit- f. 118'
tere et hisdem hereditatem restituere, detracto pretio seruorum hereditatem restituere
debebit. 4

29 (28) AFRICANUS libro sexto quaestionum. Ex asse heres institutus partem here- [B. 35, 11, 28] S
ditatis mihi pure, tibi sub condicione restituere rogatus cum suspectam diceret, postulante
me adit et mihi totam ex senatus consulto restituit: quandoque condicio extiterit, an fructus
partis *t*uae restituere tibi debeam, non immerito dubitabatur. et plerisque placet non esse
eos praestandos, quia nec ab herede praestarentur, si sua sponte adisset, sufficiat autem
1 ius tuum tibi integrum conseruari, non etiam meliorem condicionem tuam fieri. Idem tamen 10
existimabant, si ex asse heres institutus mihi quadrantem pure, tibi aeque quadrantem sub
condicione restituere rogatus sit et, cum suspectam hereditatem diceret, cogente me adit,
2 quandoque condicio exstiterit, semissem tibi esse restituendum. Sed nec lege Falcidia in
proposita specie usurum me puto, quamuis scriptus heres, si sponte adisset, uteretur. 14

30 (29) MARCIANUS libro quarto institutionum. Si quis priore facto testa- [Inst. 2, 17, 3. B. 35, 11, 29] S
mento posterius fecerit testamentum, etiamsi ex certis rebus in posteriores tabulas heredes
instituit, superius tamen testamentum sublatum est, ut diui quoque Seuerus et Antoninus
rescripserunt, cuius constitutionis uerba rettuli, cum alia quoque praeterea in constitutione
expressa sunt. 'Imperatores Seuerus et Antoninus Cocceio Campano. Testamentum secundo
'loco factum, licet in eo certarum rerum heres scriptus sit, iure ualere, perinde ac si re- 20
'rum mentio facta non esset, sed teneri heredem scriptum, ut contentus rebus sibi datis
'aut suppleta quarta ex lege Falcidia hereditatem restituat his, qui priore testamento scripti
'fuerant, propter inserta fideicommissaria[1] uerba[2], quibus ut ualeret prius testamentum ex-
'pressum est, dubitari non oportet'. et[3] hoc ita intellegendum est, si non aliquid [(Inst.)]
specialiter contrarium in secundo testamento fuerit scriptum. 25

31 (30) IDEM libro octauo institutionum. Si legatus suspectam hereditatem dicat, [B. 35, 11, 30] S
et legationis tempore compellendus est accipere iudicium, quia hic non multum officio[4]
occupatur: et licet deliberare se dicat an adeat, cogendus est adire, sed non ut statim re-
stituat, sed ut reuersus domum, si putauerit sibi expedire, commodo Falcidiae uel testa-
1 menti utatur uel, si non putauerit, restituat totam hereditatem, ne onera patiatur. Si quis 30
'bona sua' uel 'omnia sua' rogauerit restituere, fideicommissariam restitutionem esse intel-
legendum est: nam meorum et tuorum appellatione etiam actiones contineri dicendum est.
2 Si filio familias uel *seruo restituatur ignorante patre familias uel* domino et postea pater uel
3 dominus ratum habuerit, transeunt ex Trebelliano senatus consulto actiones. Multum in-
terest, utrum qua*rta* pars iure hereditario retineatur an uero in re uel pecunia: nam supe- 35
riore casu actiones diuiduntur inter heredem et fideicommissarium, posteriore uero apud
4 fideicommissarium sunt actiones. Et[5] heres institutus rogatusque hereditatem restituere [(B)]
F (WDEQICK)

---

[1] fideicommissaria *om. Inst.* [2] secundo testamento *ins. Inst.* [3] et *del.* [4] offici?
[5] et] credibile est, si princeps sit *similiaue requiruntur* (*u. i.*)

---

2 manu‖manumittere *F* 6 tibi *suppl. F²* | sub] *F²*, sib *F¹* 7 adit] odit *F¹* 8 tuae] *IC*ᵇ, suae *FDE*ᵇ*C*ᵃ*K*, et sue *E*ᵃ, *om. Q* 11 ⁺a⁺eque *F²* 15 *seq.* sed si quis priore testamento iure perfecto posterius aeque iure fecerit, etiamsi ex certis rebus in eo heredem instituerit, superius testamentum sublatum esse diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. cuius constitutionis inseri uerba iussimus, cum aliud quoque praeterea in ea constitutione expressum est *Inst.* 16 ⁺testamen⁺tum *F²* 18 rescripserint *F* | ali⁺a⁺ *F*ᵇ 19 campano] *WEICK cum Inst.*, cumpano *F*, capano *D* 22 priore] in priore *Inst.* 31 fideicommissaria⁺i⁺m *F*ᵇ 33 filio familias uel seruo restituatur ignorante patre familias uel domino] *scripsi: supplent ex parte Graeci:* ἐὰν γιῷ ἢ δούλῳ μου ἀποκαταστῇ κληρονομία καὶ τοῦτο ἀναδέξωμαι *B* (*Tip.*) (*cf. l. 67 pr. h. t.*): filio familias uel domino *FWE*ᵃ*QIK*, filio familias uel seruo *D*ᵇ*C*, filio familias uel seruò restituatur hereditas *E*ᵇ (*adscr.* hoc non est Pi[sis]), filio familias uel *D*ᵃ 35 quarta] *WDE*ᵃ*CK cum B* (*Tip.*): ὁ κληρονόμος εἰ τὸ δ' (δεῖν *ood.*) παρακρατήσῃ, μερίζονται αἱ ἀγωγαί· εἰ δὲ νομίσματα ἢ πράγματα, ληγαταρίου τάξιν ἐπέχει, qua *F*, *om. E*ᵇ*QI* 37 et] si princeps *WDEIC*, *om. K*

praecepta aliqua summa uel re, etiamsi in praeceptione minus quam quarta pars esset, non amplius principem pati uindicaturum. Sed et si sine ulla praeceptione rogatus fuerit hereditatem restituere, plerumque quarta donata est a principibus: et ita diuus[1] Traianus et Hadrianus et Antoninus rescripserunt.

31) IDEM libro nono institutionum. Si cui || pure libertas et per fideicommissum sub condicione hereditas relicta est, cogitur heres adire hereditatem, si suspectam dicat, et restituere: et deficiente condicione libertas ei eripi non potest. Si autem ei, qui in diem libertatem accepit, hereditas per fideicommissum relicta fuerit, suspectam eam interim non posse adiri diuus Pius Cassio Hadriano rescripsit, cum non potest nondum libero hereditas restitui: nec rursus contra uoluntatem defuncti libertatem[2] esse praestandam. Si sub condicione heres institutus rogatusque hereditatem restituere non uult condicioni parere et adire hereditatem, si facti est condicio, debet parere et adire et restituere uel[3], si in dando sit, offerente fideicommissario. recusante autem herede factum adimplere licentia dabitur fideicommissario secundum imitationem dationis factum implere, et tunc necessitas imponitur *heredi adire* hereditatem. ceterae condiciones, quae non sunt in potestate heredis, ad officium praetoris non pertinent. B. 35, 11, 31 S f. 119 cf. l. 57 § 1 h. t.

32) CELSUS libro uicensimo digestorum. Ballista filium familias heredem instituit ita: 'Rebellianus si cauerit coloniae Philippensium, si sine liberis morietur, quantacumque pecunia ex hereditate deue bonis meis ad eum peruenit, eam pecuniam omnem ad coloniam Philippensium peruenturam'. respondi: ex his uerbis quae proponis, id est 'pecuniam'[4], existimo etiam fructus, quos ex hereditate percepit, restituere eum debere, perinde quasi specialiter hoc testator expressisset. B. 35, 11, 32 *E

33) MARCIANUS libro octauo institutionum. Scribit Celsus libro uicensimo digestorum, si qui quadringenta in bonis habebat petit ab herede suo, ut, si sine liberis moreretur, quanta pecunia ex hereditate sua ad eum peruenisset, Maeuio restitueretur: si ex fructibus medio tempore quadringenta perceperit, et sine liberis decesserit, heredem eius Maeuio quadringenta debiturum. et cum diu multumque tractauit, an, cum augmentum heres sensit, et periculum sustineat an per contrarium, nouissime ait iniquum esse ad fideicommissarium damnum pertinere, ad quem augmentum non pertinet: et an[5] ad supplendum, inquit, quodcumque ex quadringentis defuerit, etiam augmentum ad eum pertinebit, hoc est ut usque ad summam quadringentorum damni et fructus computentur[6]: quod uerius esse arbitror. B. 35, 11, 33 S

34) IDEM libro secundo regularum. Si eius, qui nouissimus ex filiis mortuus est, partem hereditatis propinquo uoluit pater restitui et simul fratres diem suum obissent: propinquum, si non ostenderit quis nouissimus obisset, *ad* partem hereditatis non admitti, sed matrem ex Tertulliano senatus consulto ad utriusque hereditatem admitti constat. B. 35, 11, 34 S

35) ULPIANUS libro sexto *de* officio proconsulis. Cum heres instituta furiosa hereditatem esset rogata restituere, curatorem eius secundum tabulas bonorum possessione accepta posse transferre actiones diuus Pius decreuit. B. 35, 11, 35 Sf

36) PAULUS libro tertio decimo ad edictum. Cum hereditas ex fideicommissi causa restituta est, si ante cum herede compromissum est, puto fideicommissarium cauere *F(WDEQICK)* B. 35, 11, 36 E

[1] diui? [2] statim *ins.* [3] uel] scilicet? [4] id est pecuniam *del.* [5] an *del.* [6] damna et fructus compensentur?

5 cui] qui *F* 7 condiciones *F* | 'e'ripi *F*^{b} | autem] *FDI*, a me *WE* (*marg.* Pi[sis] autem) *C*, me *K* 9 Cassio Hadriano] Ulpio Hadriano *D. 37, 7, 1 pr.*, Claudio Hadriano *D. 37, 10, 3, 1: uidetur idem intelleqi tribus his locis* 13 offerrente *F* 15 heredi adire hereditatem] *WDEQCK*, hereditatem adire (*om.* heredi) *I*, *supra* hereditatem *adscripsit* adire heredi, *mox ea deleuit F*^{2} 18 coloniae] colono *F*^{a} 19 deue bonis] *scripsi secundum B* (*Tip.*): τῆς ἐμῆς κληρονομίας ἢ τῶν ἐμῶν πραγμάτων, debeonis *F* 20 phil'i'ppensium *F*^{b} 24 quadrigenta *F* 26 quadrigenta *F* 27 quadrigenta *F* 28 no'n'uissime *F*^{2} 29 supp'l'endum *F*^{b} 30 quadrigentis *F* 31 quadrigentorum *F* | damni et fructus] *FWDEQI*, dampna et fructus *C*, damnorum fructus *K* 32 araitror *F*^{a} 34 restitui 'e't *F*^{b} 35 obissent (obierint *C*) ad (ad *om. Q*) propinquum si non (sine *I*, siue *W*) ostenderit quis nouissimus obisset (ad *ins. C*) partem *FWDEQICK* 36 tertylliano *F* 37 de *om. F*

debere heredi, sicut cum heres multa[1] antequam restitueret administrauit. nam quod dicitur retinere eum oportere, non est perpetuum. quid enim si nihil est, quod retineat? ueluti cum omnia in nominibus sunt aut in corporibus quae non possideat? nempe enim is cui restituta est omnia persequitur et tamen ‖ heres iudiciis quibus conuentus est aut stipu- f. 119r
lationibus quibus necesse habuit promittere, obstrictus manebit. ergo non alias cogetur restituere quam ei caueatur.

38 (37) ULPIANUS libro sexto decimo ad edictum. Restituta hereditas uidetur aut [B. 35, 11, 37] E
re ipsa, si forte passus est heres possideri res hereditarias uel totas uel aliquas earum hac mente, ut uellet restitueret ille suscipere[2], non si ex alia causa putauit te possidere. sed et si postea ratum habuit, idem erit dicendum. sed et si uerbo dixit se restituere, uel per epistulam uel per nuntium restituat, audietur. sed et si uoluntate tua alii restituerit, in te transibunt actiones. item si alius iussu meo restituit uel ratam habui restitutionem,
1 transisse actiones uidentur. Pupillus autem ipse debet restituere tutore auctore, non tutor sine pupillo, nisi infans est, quia nec mandare actiones tutor pupilli sui potest. [3]ne se quidem auctore pupillum restituere potuisse hereditatem diuus Seuerus [cf. l. 1 § 13 h. t.] in persona Arri Honorati pupilli decreuit, qui Arrio Antonino patruo et tutori suo resti-
2 tuerat. Sed et si pupillo sit restituenda, non posse pupillo sine tutoris auctoritate restitui constat:

39 (38) PAULUS libro uicensimo ad edictum. non enim solutio est hereditatis restitutio, sed E
et[4] successio, cum obligetur.

40 (39) ULPIANUS libro sexto decimo ad edictum. Sed nec ipsi tutori indistincte [B. 35, 11, 38] E
restitui potest.

41 (40) PAULUS libro uicensimo ad edictum. Quamuis senatus de his actionibus [B. 35, 11, 39] E
transferendis loquatur, quae iure ciuili heredi et in heredem competunt, tamen honorariae actiones transeunt: nulla enim separatio est: immo et causa naturalium obligationum transit.
1 Persona autem heredis instituti Trebelliano continetur: uerum hoc iure utimur, ut et successor heredis recte ex Trebelliano restituat, ueluti heres bonorumue possessor, uel pater dominusue, quibus adquisita est hereditas: omnes enim quod iuris habent, ex Trebelliano senatus consulto restituere debent, nec interest, is qui institutus est an pater dominusue
2 rogatus est restituere. Nihil interest, cui nostro nomine restituitur pater familias sit an is qui in aliena potestate est,

42 (41) PAULUS libro secundo fideicommissorum. mulier an masculus: et ideo seruo quoque *P
uoluntate nostra uel si ratum habuerimus restitui potest,

43 (42) PAULUS libro uicensimo ad edictum. quia perinde est, atque si mihi restituta esset he- E
1 reditas. Restituta hereditate iura sepulchrorum apud heredem remanent.

44 (43) ULPIANUS libro uicensimo secundo ad edictum. Papinianus tractat, si quis [B. 35, 11, 40] E
heres institutus ex semisse rogatus sit restituere hereditatem et eam suspectam dicens compulsus adit, deinde fideicommissarius gnarus sit[5] adcreuisse portionem hereditatis post restitutionem scripto heredi, an opus sit ei alia actione. et ait securum esse eum posse de *F(WDEQICK)*

---

[1] nonnulla? [2] restituere et te suscipere? [3] tutori ipsi *ins.* (*similiter Hal.*) [4] et *del.* (*u. i.*) [5] fit?

---

1 na'm' F^2 3 nominibus] omnibus *F* | cui] qui *F* 5 promittere] *WDEQ* (*marg.* dimittere P[isis]) *ICK*, promittere omittere *F* 9 restituueret ille] *F*, restituere et ille *DEIK*, restituere ille *W*, restituere uel *C* 12 'd'iussu F^2 | habui] E^2, habuit *FWE¹ICK*, habuerit *D* 16 decrebit *F* | qui arrio] qui aprio *F*, quia prior *WDEQICK* 19 sed et] *FK*, sed etiam *C*, sed *WEI*, sed est *D*, huius *Q* 24 ciuil *F* 26 instituti] institu *F* (*em. f*) 30 cui] qui *F* 32 gaius *Taur.* 33 nostra] postra *F* 35 sepulchororum *F* 36 *l. 44 Tipucitus ita reddit:* καὶ περὶ τοῦ γραφέντος εἰς ἥμισυ τῆς κληρονομίας (si quis ... semisse) καὶ κληρονομήσαντος ἄκοντος καὶ ἀποκαταστήσαντος (et eam ... adit), ἐὰν μετὰ ταῦτα προσαχθῇ τὸ ἄλλο ἥμισυ (deinde ... heredi), πῶς οὐ χρείαν ἔχει ἀποκαταστάσεως δευτέρας ὁ ἀξιωθεὶς τῆς ἀποκαταστάσεως (plane de hoc solo ... esse) 37 ex emisse *F* | sit *bis F* | eam] tam *F* | compulsus *F* 38 gnarus] *Cuiacius, quod confirmat silentium Graecae uersionis de ignorantia fideicommissarii*, ignarus *F*

illo: plane *de hoc* solo quaerendum ait, an ei opus sit noua restitutione, posteaquam portio adcreuit: *sed ne hanc quidem necessariam esse.*

..... *Qui rogatus est restituere quod ex bonis alicuius ad eum* B. 35, 11, 40
peruenit, ea restituit quae ex hereditate habet, non quae habet ex persona sua. 4

(41) MARCELLUS libro quinto decimo digestorum. Postulante Sticho, qui eodem B. 35, 11, 41 *E*
testamento libertatem et fideicommissam hereditatem acceperat, heres suspectam adiit: mox Stichus, antequam moram in recipienda hereditate faceret, decessit relicto herede Titio. quaero, an in Titium, si nolit recipere fideicommissam hereditatem, actiones ex senatus consulto competant. respondi: quoniam fere is, qui compulsus est adire hereditatem, con- 9
festim ei restituet, ‖ de manumisso dumtaxat senatus consulto comprehensum est nec he- f. 120
redis facta est mentio. potest tamen euenire, ut restitutionem distulerit heres, ueluti si pecuniam ei debuerit defunctus, quam retinere maluit quam petere. ceterum existimo idem in herede eius constituendum, quod in illo constitutum est: cur enim recusaret, quam recusare non potuit is, cuius hereditatem suscepit? quod si forte ante hereditatis restitutionem sine herede decesserit libertus, perinde bona eius creditoribus hereditariis uendere 15
permittendum est, ac si restituta hereditate decessit. Set in huiusmodi quaestione rogo respondeas, an recte senserim. rogata est filia ex asse heres restituere hereditatis partem dimidiam deductis legatis minimis *et* aere alieno non magno, ut legi Falcidiae locus non sit: mora facta non est restitutioni fideicommissi. desidero uerbo tenus mihi restitui hereditatem, ut ex Trebelliano senatus consulto agenti[1] et ex eo competentibus actionibus 20
etiam usuras debitas ex mortis die in tempus restitutionis persequar: item quaero et de pensionibus, quia locationum obligatio in hereditate fuit. ab herede fructus nullos peto, sed illa desiderat refundere me aut concedere ei actiones usurarum et pensionum: non possum persuadere hereditatis appellatione, quam rogata erat mihi restituere, etiam hanc stipulationem usurarum ad me pertinere. respondi: omnia haec hereditatis appellatione 25
continentur: quantum enim quod[2] ad hoc refert, inter haec ceteraque, quae sub condicione sunt promissa aut in annos singulos uel menses, nihil interest. sane pro fructu rei, quae hereditate continetur, haec cedunt, nec fructus fideicommissarium sequitur, si mora non intercessit. sed quia non ut heres fideicommissum, ut sic dixerim, suppleat postulet, set qualis nunc est hereditas, desideret restitui sibi, nequaquam id debet heres recusare: nam 30
et quodammodo in partem hereditatis senatus recipi uoluit fideicommissarium et haberi heredis loco, pro qua parte ei restituta esset hereditas. sed cum hereditarios nummos *F(WDEQICK)*

[1] agenti *del.* [2] quod *del.*

1 de hoc solo] *scripsi*, loco solo *FE*, solo *DIC*, solui *K*?, *om. inter alia W* | proportio *F* 2 adcreuit: sed ne hanc quidem necessariam esse] *sic dedi ad Tipucitum*, adcreuit *WDEICK*, ad *F* 3 *l. 45* (*scilicet secundum recensionem Anonymi*) *citat scholium ad B. 60, 3, 15* (*5, 278 Heimb.*): ἔγνως ἐν ΒΙΒ. Λε' ΤΙΤ. ιδ' ΚΕΦ. με', ὅτι Ὁ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΤΑ ἐΚ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΑΥΤΩ ΚΕΡΔΑΝΘΕΝΤΑ ΔΙΔΩΣΙ ΤΩ ΦΙΔΕΙΚΟΜΜΙΣΣΑΡΙΩ, ΟΥ ΜΗΝ ΤΑ ΔΙ' ΑΥΤΟΝ (ΑΥΤΗΝ *cod.*). *posterea principium laudat Tipucitus ad l. 27 § 1 h. t. sic:* ΚΕΦ. με', ΟΥ Η ΑΡΧΗ· Ὁ ΑΞΙΟΥΜΕΝΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΡΧΟΜΕΝΟΝ, *item suo loco inter l. 44 et 46 argumentum proponit ita:* ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΚΑΤΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΑΠΑΙΤΗΣΙΝ. *numeri Graecorum, qui uulgares Florentinae accommodatos ad l. certe 37 unione tantum superant* (*u. p. 226. 231*), *postea autem, certe inde a l. 57, binione, hiatum confirmant. confirmat eundem itemque similem in hoc titulo extremo admissum condicio eorum quae proxime praecedunt admodum mendosa: utroque loco exemplar euanidum fuisse apparet, ut librarius primum in describendo haereret, deinde plane desisteret. uterque locus cum separatur Florentini libri foliis octo et paullo plus, duo hiatus ita sibi respondent, ut prior incidat in quaternionis archetypi paginam primam, posterior in eiusdem quaternionis paginam postremam* 7 morem *F* 9 ferre *F* 14 is] n'is *F* 16 decess'er'it *F*[b] 18 et aere] aetere *F* 21 ex mortis die] *E*[a], ex die mortis *D*[1]*I*[1], ex mortis de *F*[1], ex mortis *F*[2]*W*, mortis die *C*, ex moris *E*[1]*I*[a], ex moris id *Q* (*in marg.* sic P[isis]), ex mortis tempore *K*, *om. D*[a] 25 hec hereditatis *F*[b], ea ereditatis *F*[a] 26 inter hae'c' *F*[2] | ceteraque quae] *WDE*[a]*ICK*, cetera quae *FQ*, et ea quae *tamquam lectionem Pisanam affert in margine E*[1] 32 sed cum hereditarios] *pro* sed *expectes* sane, *nisi excidit ante* sed cum *tale quid:* itaque quos nummos fenerauit testator agrosque locauit, eorum usuras mercedesque non recte sibi soli heres retinebit: *similia proponunt etiam Graeci:* ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ ΜΕΝ ΠΕΡΙ

faenerauit aut ex fundis fructus percepit, nihil eo nomine praestat ei, cui hereditas per fideicommissum relicta est, si non intercessit mora, scilicet quia suo periculo faenerauit colendoue fundo uel in cogendis fructibus insumpsit operam: nec aequum erat alterius, ut sic dixerim, procuratorem constitui. nullum autem impendium uel opera intercedit heredis, cum his modis, de quibus est quaesitum, augmentum hereditas recepit.

47 (45) MODESTINUS libro singulari de heurematicis. Qui totam hereditatem resti- [B. 35, 11, 42] *E* tuere rogatus quartam retinere non uult fidumque obsequium defuncti precibus praebere desiderat, sua sponte adire debebit hereditatem, quasi ex Trebelliano eam restituturus. suaserim tamen, suspectam potius dicat hereditatem coactusque a praetore restituat: hoc enim casu ex ipso Trebelliano restituere uidetur expositoque hereditario metu uniuersas actiones in eum transfert, qui recepit hereditatem.

48 (46) IAVOLENUS libro undecimo epistularum. Seius Saturninus archigubernus ex [B. 35, 11, 43] *E* classe Britannica testamento fiduciarium reliquit heredem Ualerium Maximum trierarchum, a quo petit, ut filio suo Seio Oceano, cum ad annos sedecim peruenisset, hereditatem restitueret. Seius Oceanus antequam impleret annos, defunctus est: nunc Mallius Seneca, qui se auunculum Seii Oceani dicit, proximitatis nomine haec bona petit, Maximus autem trierarchus ‖ sibi ea uindicat ideo, quia defunctus est is cui restituere iussus erat. quaero *f. 129*
ergo utrum haec bona ad Ualerium Maximum trierarchum heredem fiduciarium pertineant an ad Mallium Senecam, qui se pueri defuncti auunculum esse dicit. respondi: si Seius Oceanus, cui fideicommissa hereditas ex testamento Seii Saturnini, cum annos sedecim haberet, a Ualerio Maximo fiduciario herede restitui debeat, priusquam praefinitum tempus aetatis impleret, decessit, fiduciaria hereditas ad eum pertinet, ad quem cetera bona Oceani pertinuerint, quoniam dies fideicommissi uiuo Oceano cessit, scilicet si prorogando tempus solutionis tutelam magis heredi fiduciario permisisse, quam incertum diem fideicommissi constituisse uideatur.

49 (47) POMPONIUS libro primo uariarum lectionum. Si heredi eius, cui natura de- [B. 35, 11, 44] *Ef* buerit, aliquis soluerit, ei, cui fideicommissa hereditas relicta sit, id reddendum.

50 (48) PAULUS libro quarto decimo responsorum. Paulus respondit: si certa portio [B. 35, 11, 45] *P* hereditatis alicui relicta proponitur et is res hereditarias quasdam furatus sit, in his rebus, quas subtraxit, denegari ei petitionem oportere recte respondetur.

51 (49) PAPINIANUS libro tertio quaestionum. Cum hereditas ex Trebelliano senatus [B. 35, 11, 46] *P* consulto restituitur, si res urgueat et metus erit, ne per absentiam forte fideicommissarii
1 dies actionis exeat, heres iudicium suscipere cogitur. Similique modo filio de possessione contra tabulas deliberante scriptus heres a creditoribus hereditariis conuenitur.

52 (50) IDEM libro undecimo quaestionum. Imperator Hadrianus, cum Uiuius Cerealis [B. 35, 11, 47] *P* filio suo Uiuio Simonidi, si in potestate sua esse desisset, hereditatem restituere rogatus esset ac multa in fraudem fideicommissi fieri probaretur, restitui hereditatem filio[1] iussit ita, ne quid[2] ea pecunia, quamdiu filius eius uiueret, iuris haberet. nam quia cautiones non poterant interponi conseruata patria potestate, damnum condicionis propter fraudem *F(WDEQICK)*

[1] filio] illico? [2] in *ins.* (*u. i.*)

ὧν ὁ διαθέμενος ἐπερώτησε τόκων ἢ ἀργοὺς ἐγεώργησεν. εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ κληρονόμος ἐδάνεισεν ἢ ἐγεώργησεν κ. τ. λ. *B* (*Syn.*) 1 faenarau'er'it F^b 2 quia] *WDE* (*marg.* Pi[sis] qua) *I*, quia ea *K*, quam *C*, qua *F*: ἐπειδὴ ἰδίῳ κινδύνῳ δανείζει καὶ δαπανᾷ περὶ τὴν γεωργίαν *B* (*Syn.*) 3 aerat *F* 4 dixerix *F* 5 hereditas] *scripsi*, heredis *FCK*, heres *WDEI* 6 euremeticis *F* 7 fidumquem *F* | precipibus *F* 9 restituat hoc enim sua ex ipso trebelliano restituat' hoc enim (*uncinis deletoriis postea erasis*) *F* 11 transfert] *WDE* (*marg.* al. transferri) *IK*, transferin F^{ac}, transferri F^{cm}, transferre C^b, *inc.* C^a 12 sieius *F* | archicubernus *F* 13 britanica *F* | fiduciarum *FWCK*^{a}? 15 seeius *F* 17 cui] qui *F* 20 seii] siei'i' F^b 22 hoceani *F* 27 ei cui] ei qui *F* 29 aliqui *F* 33 exeut *F* | suscepire *F* 35 uiuius] uius *F* 36 simonid'es'i in potestate F^2 | dedisset F^a 37 restitui hereditatem *seq.*] ἀναγκάζεται ἀποκατασταθῆναι ἐφ' ᾧ μὴ ἔχειν ἐν αὐτῷ μετουσίαν, ἐφ' ὅσον ζῇ ὁ υἱὸς *B* (*Tip.*), ἀναγκάζεται καὶ ὑπεξουσίῳ· ὄντι τὴν κληρονομίαν ἀποκατασταθῆναι καὶ μηδὲν ἔχειν ἐπ' αὐτὴν δίκαιον, ἐφ' ὅσον ὁ υἱὸς περίεστι *B* (*Syn.*) 38 ea] FE^b, in ea *WDE*^{a}*IC*, *om. inter alia K*

inflixit. post decreti autem auctoritatem in ea hereditate[1] filio militi comparari debuit, si res a possessoribus peti uel etiam cum debitoribus agi oporteret. sed paternae reuerentiae congruum est egenti forte patri officio iudicis ex accessionibus hereditariis emolumentum praestari. 4

(51) IDEM libro septimo decimo quaestionum. Cum heres deductis legatis he- B. 35, 11, 48 P
reditatem per fideicommissum restituere rogatur, non placet ea legata deduci, quae peti non poterant. sed cum uxori pro parte heredi scriptae dos praelegetur eaque deductis legatis hereditatem restituere rogatur: etiamsi quarta, quam per legem Falcidiam retinet, tantum efficiat, quantum in dote est, tamen pro sua portione dotis praelegatae partem deducit. cum enim utrumque[2] consequitur, nihil interest inter hanc mulierem et quemuis 10
alium creditorem heredem institutum et hereditatem restituere rogatum. idem probatur et si non deductis legatis fideicommissum ab ea relictum sit.

52) IDEM libro nono decimo quaestionum. Si res aliena Titio legata fuerit is- B. 35, 11, 49 P
que domino rei herede instituto petierit, ut hereditatem Maeuio restituat, Maeuius legatum inutiliter petet: non enim poterit consequi, quod ad institutum, id est rei dominum per- 15
1 uenire non poterat. Seruus ab altero ex heredibus libertatem, ab altero fideicommissum hereditatis accepit. si neuter adire uelit, nullae praetoris partes erunt, ‖ quia neque propter f. 121
solam libertatem compellitur adire[3] neque is, a quo libertas data non est, propter eum, qui nondum liber est, ut adeat, compellitur: et senatus consulto locus est, cum ab omnibus directa, uel fideicommissa libertas ab eo datur a quo hereditas quoque relinquitur. sed si 20
forte is, a quo libertas data est, portionem suam repudiauit uel condicione exclusus est, cum portio eius ad alterum peruenerit, defendi poterit adire cogendum: quid enim interest, quo iure debitor libertatis et hereditatis idem esse coeperit?

53) IDEM libro uicensimo quaestionum. Non est cogendus heres suspectam B. 35, 11, 50 P*
adire hereditatem ab eo, cui libertas a legatario, hereditas ab herede relicta est, cum status 25
hominis ex legato pendeat et nemo se cogatur adstringere hereditariis actionibus propter legatum. quid enim, si inter moras non manumittente legatario seruus decesserit? si autem uino testatore legatarius decesserit, benigne respondetur cogendum adire, cum in ipsius sit potestate manumisso restituere hereditatem. 29

54) IDEM libro nono decimo quaestionum. Titius rogatus est, quod ex heredi- B. 35, 11, 51 P
tate superfuisset, Maeuio restituere. quod medio tempore alienatum uel deminutum est, ita quandoque peti non poterit, si non interueniendi fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur: uerbis enim fideicommissi bonam fidem inesse constat. diuus autem Marcus *cum* de fideicommissaria hereditate cognosceret, his uerbis: 'quidquid ex hereditate mea super- 'fuerit, rogo restituas' et uiri boni arbitrium inesse credidit: iudicauit enim erogationes, 35
quae *ex* hereditate factae dicebantur, non ad solam fideicommissi deminutionem pertinere, sed pro rata patrimonii, quod heres proprium habuit, distribui oportere. quod mihi uidetur non tantum aequitatis ratione, uerum exemplo quoque motus fecisse. cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quaereretur, praecipuum autem, quod in castris fuerat adquisitum militi, relinqui placeret, consultus imperator sumptus, quos miles fecerat, 40
non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit, sed pro rata etiam castrensis pecuniae decedere oportere constituit. propter huiusmodi tractatus Maeuius

F(WDEQICK)

[1] filius *ins.* [2] utcumque? [3] is a quo libertas data est *ins.*

2 peti] *DEICK*, ueti *FW* 8 quartam *F* 9 quantam *F(em. f)* 15 pete't' F^1 19 locus] tunc locus *WDEQICK* 25 adire 'here' hereditatem F^2 | cui] qui *F* | ab] ad *F* 28 responditur F^a 33 cum] *fDEICK, om. F* 34 ex hereditate'm cognosceret his uerbis quid (quidquid *f*) ex hereditate' mea $F^{2\dagger}$ 35 rogo (hoc *ins. K*) restituas et] DE^b (*laudans Pisanam*) *K*, rogare't his uerbis quidquid' stituas et F^b, rogatus ticius et (et *om. I*^{a}) *WI*, rogatus fuerit ticius *C*, rogo restituas rogatus titius E^a, rogo restitius as *Q* 36 ex] *WDEQIK*, de *C, om. F* 39 praecipuum] *FI* (*supra u.* uel precum) *C*, pricipium *K*, peculium *WDE* 40 place'ri't F^2 42 castrensi'i's F^2 | decedere oportere] *FDE* (*significans in marg. ita habere Pisanam*) *K*, debere inputare *WI et in margine, sed deletum,* E^b, debere oportere *C*

fideicommissi nomine cautionem exigere debet: quod eo pertinet, non ut ex stipulatione petatur, quod ex fideicommisso peti non poterit, sed ut habeat fideiussores eius quantitatis, quam ex fideicommisso petere potuit.

57 (55) IDEM libro uicensimo quaestionum. Si patroni filius extrario restituerit ex B. 35, 11, 52 P Trebelliano hereditatem, operarum actio, quae transferri non potuit, apud heredem manebit, nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodesse non posset ei qui fideicommissum accepit. et generatim ita respondendum est non summoueri heredem neque liberari ex his causis, 1 quae non pertinent ad restitutionem. Imperator Titus Antoninus rescripsit cf. l. 32 § 1 h. t. in tempus directo data libertate non esse repraesentandam hereditatis restitutionem, quando 2 persona non est, cui restitui potest. Qui fideicommissam hereditatem ex Trebelliano, cum suspecta diceretur, totam recepit, si ipse quoque rogatus sit alii restituere, totum restituere cogetur. et erit in hac quoque restitutione Trebelliano locus: quartam enim Falcidiae iure fideicommissarius retinere non potuit[1]. nec ad rem pertinet, quod, nisi ‖ prior, ut adiretur f. 121' hereditas, desiderasset, fideicommissum secundo loco datum intercidisset: cum enim semel adita est hereditas, omnis defuncti uoluntas rata constituitur. non est contrarium, quod legata cetera non ultra dodrantem praestat: aliud est enim ex persona heredis conueniri, aliud proprio nomine defuncti precibus adstringi. secundum quae potest dici non esse priore tantum desiderante cogendum institutum adire, ubi nulla portio remansura sit apud eum, utique si confestim uel post tempus cum fructibus rogatus est reddere: sed et si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam adeundi necessitatem. nec ad rem pertinebit, si prior etiam libertatem accepit: ut enim pecuniam, ita nec libertatem ad cogendum institutum accepisse satis est. quod si prior recusauerit, pla- 3 cuit, ut recta uia secundus possit postulare, ut heres adeat et sibi restituat. Quid ergo, si non alii, sed ipsi heredi rogatus sit restituere? quia non debet eidem quandoque quarta reddi quam perdidit, propter huius portionis retentionem erit audiendus. sed nec illud translaticie omittendum est instituto, qui coactus est adire, fideicommissi petitionem denegandam esse: cur enim non uideatur indignus, ut qui destituit supremas defuncti preces consequatur aliquid ex uoluntate? quod fortius probabitur, si post impletam condicionem coactus est adire. nam si pendente condicione, durum erit idem probare, cum et Falcidiam paenitendo potuit inducere: nec ignoro posse dici nullo modo fideicommissi petitionem denegandam ei qui. iura sepulchrorum adquiri insequuntur[2], adeo senatus nihil apud eum ex ea parte, quam derelinquit, uoluit relinquere, ut nec Falcidiam exercere possit nec praeceptio apud eum relinquatur nec substitutio quoque secundarum tabularum ita facta: 'quis- 4 'quis mihi heres erit, filio meo heres esto' eidem daretur. Cui Titiana hereditas ex Trebelliano senatus consulto restituta est, Maeuianam hereditatem, quam Titius defunctus e Trebelliano Sempronio restituere debuit, et ipse restituere poterit sic ut alius quilibet suc- 5 cessor. Actiones temporariae Trebelliani solent esse euicta hereditate ab eo, qui, poste quam fideicommissam restituit hereditatem, uictus est, scilicet ante restitutionem lite cu eo contestata: potestas enim euictionis tollit intellectum restitutionis indebito fideicommiss constituto. plane si fideicommissum ab eo quoque qui postea uicit relictum est: quia po sessor in ratione reddendae hereditatis partem, quam fideicommissario restituit, heredi re putat, defendi potest actiones Trebelliani durare.

58 (56) IDEM libro septimo responsorum. Filiam fratribus certis rebus acceptis he- B. 35, 11, 5 reditatem restituere pater uoluit: ante restitutam hereditatem in possessionem hereditat filiam quoque mitti placuit. cum autem interea filii res bonorum in solidum distraxissen

F(WDEQICK)

[1] poterit? [2] *tale quid fuit:* ei qui [tempore ad paenitentiam uenit. ceterum si here quantum in se est uoluntatem defuncti destituit, etsi] iura sepulchrorum ad[euntem] se quuntur (*cf. l. 43 § 1 h. t.*)

8 titius *F* 10 cui] qui *F* 17 precipibus *F* 23 secundum F^1 | here *F* (*suppl. f*) 28 fortius F^1 30 penitendo *F* 31 ei qui iura sepulchrorum (sepulchrarum *F*) adquiri insequuntur] FWE^aQI^a, eis qui iura sep. adquiinsequuntur *C*, ei qui (quid *K*) iura sep. adqinsequitur DE^1I^2K 44 uoluit ante] uolutate F^1

item alias pignori dedissent, hereditate postea restituta constitit ex eo facto ceterarum quoque portionum uenditiones, item pignora confirmari.

57) IDEM libro octauo responsorum. 'Heredes mei quidquid ad eos ex heredi- [B. 35, 11, 54] P
'tate bonisue meis peruenerit, id omne post mortem suam restituant patriae meae coloniae 'Beneuentanorum': nihil de fructibus pendente condicione perceptis petitum uideri constitit.
1 Cum ita fuerat scriptum: 'fidei filiorum meorum || committo, ut, si quis eorum sine liberis f. 122
'prior diem suum obierit, partem suam superstiti fratri restituat: quod si uterque sine liberis 'diem suum obierit, omnem hereditatem ad neptem meam Claudiam peruenire uolo': defuncto altero superstite filio, nouissimo autem sine liberis neptis prima quidem facie propter condicionis uerba non admitti uidebatur: sed cum in fideicommissis uoluntatem spectari conueniat, absurdum esse respondi cessante prima substitutione partis nepti petitionem denegari, quam totum habere uoluit auus, si nouissimus fratris quoque portionem susce-
2 pisset. 'Peto de te, uxor carissima, uti cum morieris hereditatem meam restituas filiis 'meis uel uni eorum uel nepotibus meis uel[1] cui uolueris uel cognatis meis si[2] cui uoles 'ex tota cognatione mea'. inter filios respondi substitutionem fideicommissi factam uideri, circa nepotes autem et ceteros cognatos facultatem eligendi datam: ex ceteris autem cognatis, si nepotes superessent, non recte mulierem electuram propter gradus fideicommissi[3] praescriptos: deficiente uero gradu nepotum ex cognatis quam uelit personam eligi posse.

58) IDEM libro nono responsorum. Deducta parte quarta restituere rogatus he- [B. 35, 11, 55] P
reditatem, prius quam restitueret, hereditario debitori heres extitit. quoniam actio eo confusa per Trebellianum redintegrari non potest, pecuniae quoque debitae dodrans ex causa fideicommissi petetur. sed in eum diem, quo actio confusa est, usurae praeteriti temporis, quae in obligatione uel in officio iudicis fuerunt, computabuntur: posterioris ita demum, si
1 mora fideicommisso facta sit. Cum hereditas ex causa fideicommissi in tempus restituenda est, non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quod heres a quibusdam pe-
2 cuniam exegerit. Qui post tempus hereditatem restituere rogatur, usuras a debitoribus hereditariis perceptas, quarum dies post mortem creditoris cessit, restituere non cogitur: quibus non exactis omnium usurarum actio (nam hereditaria stipulatio fuit) ex Trebelliano transferetur, et ideo nec indebiti repetitio erit. ac similiter hereditario creditori si medii temporis non soluantur usurae, fideicommissarium in his quoque Trebellianum tenebit nec ideo querellae locus erit, quod de fructibus heres, quos iure suo percipiebat, faenus non soluerit. quod si faenus heres medii temporis soluerit, eo nomine non erit retentio, cum proprium negotium gessit, quippe sortem reddere creditori coactus fideicommissario nihil
3 usurarum medii temporis imputabit. Acceptis centum hereditatem rogatus restituere totam pecuniam iure Falcidiae percipere uidetur, et ita diui Hadriani rescriptum intellectum est, tamquam si ex bonis nummos retenturus fuisset. quod tunc quoque respondendum est, cum pro parte hereditatem coheredi suo restituere rogatur. diuersa causa est praediorum pro hereditaria parte retentorum: quippe pecunia omnis de portione retineri potest, praediorum autem alia portio non nisi a coherede, qui dominium habet, accipitur. cum autem

F(WDEQICK)

---

[1] uel] *idem Graeci* (ἢ ᾧτινι βουληθῇ ἢ τῶν συγγενῶν μου ᾧτινι θέλει): *del.* (*u. i.*) [2] cognatis meis si *del.* [3] fideicommisso?

---

1 e'x' F^b 4 restituant'a' F^b 5 beneuentanonorum F 8 meam claudiam peruenire uolo defuncto *bis* F^2 11 ab'd'surdum F^b, ad fundum W 13 clarissima F 14 uel cui] cui *WDE* (*sed omissis item u.* nepotibus meis) *IK*, *om. inter alia C* 15 sobstitutionem F 16 et ceteros] WI^bCK, ceteros F, ceterosque *DE*, et I^a 18 cognatus F^a 21 actio eo] *FE*, actiones K, actio *WDQIC* 23 petatur F^2 25 fideicommismissi F 27 rogatur usuras] E^b, rogaturus usuras F, rogatur (cogatur K) is usuras DE^aIK, rogatus usuras (usura C) *QC* 29 exactis 'quibus' omnium F^b 30 indebiti repetitio] E^b, indebitus repetitio F, indebiti petitio DI^bCK, indebite peticio W, indebito peticio E^a, indebita petitio I^a 32 perciebat F 35 imputabim F | accep'i'tis F^b | centum *bis* F^2 (*in margine est* x): περὶ τοῦ κελευσθέντος λαβεῖν ἑκατὸν νομίσματα καὶ ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν B (*Tip.*) 37 nummo F | q'u'od F^b 38 diuersa'e' F^b

praedia maioris pretii quam portio hereditatis essent, in superfluo praediorum petenti fideicommissario Falcidiam interuenire uisum est: concurrentem enim pecuniam conpensari pla-
4 cuit. ‖ Hereditatem post mortem suam exceptis reditibus restituere rogatus ancillarum
5 partus non retinebit nec fetus pecorum, qui summissi gregem retinent. Ante diem fideicommissi cedentem fructus et usurae, quas debitores hereditarii cum postea accesset[1] dies soluerunt, item mercedes praediorum ab herede perceptae portioni quadrantis imputabuntur.
6 Cum autem post mortem suam rogatus hereditatem restituere res hereditarias distrahere non cogatur heres, sortium, quae de pretiis earum redigi potuerunt, usurae propter usum medii temporis perceptae non uidebuntur: denique nec periculum mancipiorum aut urbanorum praediorum praestare cogitur: sed nihilo minus usus et casus eorum quadrantem
7 quoque deminuit. Quod ex hereditate superfuisset, cum moreretur, restituere rogatus fructus superfluos restituere non uidetur rogatus, cum ea uerba deminutionem quidem hereditatis
8 admittant, fructuum autem additamentum non recipiant. Heres eius, qui bonorum superfluum post mortem suam restituere fuerat rogatus, pignori res hereditarias datas, si non in fraudem id factum sit, liberare non cogitur.

61 (59) PAULUS libro quarto quaestionum. Debitor sub pignore creditorem heredem [B. 35, 11, 56] instituit eumque rogauit restituere hereditatem filiae suae, id est testatoris: cum nollet adire ut suspectam, coactus iussu praetoris adit et restituit: cum emptorem pignoris non inueniret, desiderabat permitti sibi iure dominii id possidere. respondi: aditione quidem hereditatis confusa obligatio est: uideamus autem, ne et pignus liberatum sit sublata naturali obligatione. atquin siue possidet creditor actor idemque heres rem siue non possidet, uideamus de effectu rei. et si possidet, nulla actione a fideicommissario conueniri potest, neque pigneraticia, quoniam hereditaria est actio, neque fideicommissum, quasi minus restituerit, recte petetur: quod eueniret, si nullum pignus intercessisset: possidet enim eam rem quasi creditor. sed et si fideicommissarius rem teneat, et hic Seruiana actio tenebit: uerum est enim non esse solutam pecuniam, quemadmodum dicimus, cum amissa est actio propter exceptionem. igitur non tantum retentio, sed etiam petitio pignoris nomine competit et solutum non repetetur. remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. in re autem integra non putarem compellendum adire, nisi prius de indemnitate esset ei cautum uel soluta pecunia esset: nam et cum de lucro heres scriptus a sit[2], quod forte legatum accepit, si heres non extitisset, responsum est non esse cogendum adire nisi legato praestito. ubi quidem potuit dici nec cogendum esse heredem adire quodammodo contra uoluntatem defuncti, qui legando heredi, si non adisset, in ipsius uoluntate posuit aditionem:
1 sed cum testator alterutrum dederit, nos utrumque ei praestamus. Ea quae dotem dabat pacta erat cum marito, ut mortua se in matrimonio dotis pars matri eius redderetur, nec eo nomine stipulatio a matre interposita est: moriens deinde matrem et maritum suum heredem fecerat et a matre petierat, ut hereditatem Titio restitueret: ‖ iudex addictus de hereditate diuidenda partem dotis quasi ex utili pacto pro parte[3] matri adiudicauerat: quaerebatur, an et ea portio ex causa fideicommissi praestanda sit. quam non esse restituendam puto, quia non quasi heres, sed quasi mater ex pacto accepit nec occasione hereditatis, sed errore ex pacto eam habuit.

62 (60) IDEM libro undecimo quaestionum. Patronus ex debita portione heres in- [B. 35, 11, 57] stitutus sextam partem restituere rogatus restituit: non transeunt ex Trebelliano actiones, quoniam non fuit debitum quod restituit, et ideo si per errorem fecit, etiam repetetur.

F(WDEQ1CK)

---

[1] cum praeteriisset? [2] scriptus a sit] sollicitus sit? [3] pro parte *del.*

---

2 cumcurrentem *F* 4 summisi *F* 5 hereditari'i' F^1 | postea accesset] *F*, postea accessisset *f* (*m. s. XV*) 6 ab] ad *F* 10 nihilho *F* 11 moraretur *F* 13 admittunt fructum *F* 21 actor idemque] FE^1, idemque actor *Q*, idemque *WDE²ICK* 25 e't' hic F^1 28 remane't' F^2 | i'n' re F^2 30 a sit] *F*, absit *f*, adsit *WDEIC*, assit *Q*, asserit *K* 33 s'i' non F^2 36 matrem et maritum suum heredem fecerat et a *bis* F^2 38 'di'uidenda F^1 39 an *om.* F^2 42 'he'res F^1 43 trebellianum *F* 44 restituiit F^1, restitui in F^2

3 (61) IDEM libro quarto decimo responsorum. Paulus respondit his uerbis: 'Sem- B. 35, 11, 58 P
'proni, heredem te non scripsi festinans per infirmitatem: ideoque ei dari uolo tantum,
'quantum pro uncia hereditatis competeret' uideri quidem magis quantitatem, quam portionem hereditatis relictam, sed sic accipiendum, uti uideatur de uncia etiam restituenda sensisse.

4 (62) SCAEVOLA libro quarto responsorum. A filia petit, ut, si liberis superstiti- B. 35, 11, 59 P
bus moreretur, partem eius quod ad eam ex bonis patris peruenisset, quod si sine liberis, uniuersum fratri restitueret: quaeritur, defuncta ea in matrimonio superstite filia, an heres eius cum parte hereditatis eius quoque quod dotis nomine datum erat partem restituere debeat. respondit id, quod in dotem fuisset, non contineri in partem hereditatis quae restituenda est: sed et si ex promissione dotis aliquid debitum fuit, aeris alieni loco habendum.

1 Alumno certam pecuniam legauit et eam recipi a Sempronio mandauit et certas usuras alumno praestari, donec ad uicensimum annum peruenerit: deinde alumni fidei commisit, ut, si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio, partem Septiciae. quaesitum est defuncto alumno intra annum uicensimum, an substituti fideicommissum petere possint an uero in id tempus sustinere, quo, si uiueret, alumnus uicensimum annum impleret. respondi secundum ea quae proponerentur posse.

5 (63) GAIUS libro secundo fideicommissorum. Facta in fideicommissarium resti- B. 35, 11, 60 P
tutione statim omnes res in bonis fiunt eius, cui restituta est hereditas, etsi nondum earum
1 nactus fuerit possessionem. Si is[1] qui hereditatem sibi reddi ab herede stipulatus sit
eique[2] ex stipulatu agenti restituta fuerit hereditas, constat nihilo minus transferri actiones.
hoc ita est, si is cum quo actum sit restituat hereditatem: si uero ob id quod non restituerit aestimatione hereditatis condemnatus fuerit, remanent actiones hereditariae apud
2 eum qui condemnatus sit, actor autem quantitatem consequitur. Si heres scriptus restituerit hereditatem et postea de hereditate controuersiam passus uictus sit aut lite cesserit,
3 durare actiones constitit in fideicommissarium semel translatas. Si quis maiorem partem restituerit quam rogatus est, in eam partem quae excedit non transferuntur actiones. sed cum praecepta aliqua re aut summa rogatus sit heres restituere et omissa retentione
4 totam hereditatem restituerit, recte dicitur transferri actiones. Si heres ante restitutam hereditatem seruum hereditarium heredem ab aliquo institutum iusserit adire hereditatem, negat Iulianus debere hanc hereditatem restitui, quia de ea rogatus non cf. Iul. l. 28 § 1 h. t.
esset: et hoc est fatendum. requirendum tamen et illud est, num cum ‖ incremento resti- f. 128'
tuere heres rogatus sit hereditatem: *si* enim hoc fuerit subsecutum, etiam eam hereditatem restituere cogitur, nisi euidentissimis probationibus fuerit ab herede adprobatum contem-
5 platione sui seruum esse heredem institutum. Rescripto diui Antonini significatur, ut, si quis accepta a Titio pecunia, quae quartam hereditatis continet, rogatus sit ei restituere hereditatem, licet tardius detur pecunia, sine usuris eam dari debere, quia quanto tardius quisque pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommissum peruenit et medii temporis fructus perdit. quamobrem si ante datam pecuniam tenuerit hereditatem, fructus quos percepit
6 restituere heredi eum oportere. Idem iuris est et si quis ita heredis fidei commiserit:
7 'rogo, si Titius tibi centum dederit, restituas ei hereditatem meam'. Si sub condicione heres institutus sit qui suspectam sibi hereditatem esse dicit, si neque difficultatem neque turpitudinem ullam habet condicio nec impendium aliquid, iubendus est parere condicioni et adire et ita restituere: si uero turpis aut difficilis sit condicio, aperte iniquum est cogi

F(WDEQICK)

---

[1] is *del.* [2] que *del.*

---

2 festinas *F* | in'de'firmitatem F^1 3 pro-u'i'ncia F^2 4 uti] *IC*, uni *F*, ut *WDEQK* 7 quod ad] $WDE^{a}ICK$ *cum B* (*Tip.*): τὸ μέρος τῶν εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ἐλθόντων, quod ea F^1, quae ad F^2E^1 8 mat'o'rimonio F^1 9 datum erat 'um erat' partem *F* 11 h'aeris F^1 12 al'i'umno F^2 32 num cum] *F*, num si cum *WDIK*, num si ei cum *E* (*marg.* hoc si non est Pi[sis]), nûs cum *C* 33 heres] *D*, hes *F*, *om. WEICK* | si enim] enim *F*, et $WDE^{a}ICK$, nam E^1 43 impendium] FDE^1I *cum B*, impedimentum $WE^{a}CK$ 44 aparte F^a

eum explere eam alterius gratia. sed et remitti eam ab initio[1] uisum est: plus enim tribui a praetore ei qui fideicommissum petit, quam testator uoluit, absurdum est: utique autem testator, nisi expleta sit condicio, neque scriptum heredem ad hereditatem uocauit neque
8 per hunc illi uoluit restitui hereditatem. Si dandae pecuniae condicio adscripta est heredi, debet ei offerre pecuniam is qui poscit fideicommissum, ut hereditatem impleta condicione
9 possit adire et restituere. Quod si condicio adscripta est et ea est, quam praetor remittit, sufficit edictum, ut Iulianus ait: hactenus iubendus est, ut constituat praetoris actionibus uti aut petat bonorum possessionem secundum tabulas, ut ita nanctus actiones tunc resti-
10 tuta hereditate transferat eas ex senatus consulto. Si uero nominis ferendi condicio est, quam praetor exigit, recte quidem facturus uidetur, si eam expleuerit: nihil enim male est honesti hominis nomen adsumere, nec enim in famosis et turpibus nominibus hanc condicionem exigit praetor. sed tamen si recuset nomen ferre, remittenda est ei condicio, ut Iulianus ait, et permittendae utiles actiones, aut bonorum possessio secundum tabulas
11 danda est, uti nanctus actiones transferat eas ex senatus consulto. Si cum suspectam uideret[2], hereditatem postulante me iussu praetoris adieris et restitueris mihi, ita utar legis Falcidiae beneficio aduersus legatarios, si tu quoque ea lege uti poteras et quatenus uti poteras: nam si quid praeterea a me alicui per fideicommissum relictum sit, id quasi a
12 legatario relictum non uenit in computationem eius legis, sed extrinsecus numeratur. Si Titius rogatus sit hereditatem Maeuio restituere, Maeuius Seio certam pecuniam, et Titius quartae retinendae beneficio aduersus Maeuium usus fuerit: Neratius scribit Maeuium
13 quoque Seio eo minus aequum esse praestare, ne ipse de suo damnum sentiat. Iulianus ait, si heres institutus Titio rogatus sit restituere, substitutus Maeuio et institutus suspectam
14 sibi hereditatem esse dicat, desiderante Titio iubendum eum adire et restituere. Si quis bonorum possessoris fidei commiserit de hereditate restituenda et is passus fuerit diem bonorum possessionis adgnoscendae transire aut per hoc tempus, quo is[3], cui restitui debebit hereditas, aliqua ex causa non potuit adire praetorem et postulare, ut petita bonorum possessione resti‖tuatur sibi hereditas, succurri ei debet, id est ut restituatur tempus bo- f. 1
15 norum possessionis admittendae exhibendi fideicommissi gratia. Admonendi autem sumus, si is, qui soluendo non sit, Titio herede instituto seruum liberum esse iusserit et rogauerit Titium hereditatem eidem restituere, uix esse, ut Titius recusans adire hereditatem cogatur. nam licet desiderante seruo Titius adierit hereditatem, non tamen potest libertas seruo competere quasi in fraudem creditorum data, licet Titius locuples sit: qua de causa nec hereditas ei restitui potest. sed ex sententia legis dicendum est perinde habendum, ac si is seruus solus liber et heres scriptus esset nec Titius heres esset.

66 (64) MAECIANUS libro quarto fideicommissorum. Si eius pupilli, cui sine tutoris B. 35, 11, 61 P
auctoritate pecunia credita erat, restituta ex eo senatus consulto mihi fuerit hereditas, si soluam creditori, non repetam: adquin heres si post restitutionem soluat, repetet: non ob aliud, quam quod ab eo in me naturalis obligatio translata intellegitur. et si eius mihi restituta sit hereditas, qui pupillo sine tutoris auctoritate crediderit, si soluerit mihi pupillus, non repetet: at si heredi soluerit, repetet, non repetiturus, si ante restitutionem soluisset.
1 Si necessarii heredes sub condicione quamuis leuissima heredes sint instituti, cui parere solent[4], dicendum est cogi restituere hereditatem desiderantibus his, quibus restituere ro-

F(WDEQICK)

---

[1] ab initio] a praetore iniquum (= APR·INICŪ)? [2] suspecta uideretur (*u. i.*)? [3] aut per hoc tempus quo is] *idem Graeci* (*u. i.*): et per hoc tempus is? [4] nolint?

---

2 arsurdum *F* 4 dandae pecunia *F*, in danda pecunia *WDEQICK* 7 sufficeredictum F^a 10 male] *F*, mali *DEICK* 14 suspectam uideret hereditatem postulante me] FE^b, suspecta uideretur (uideatur E^a) hereditas postulante me *WDE*^{a}*ICK*, suspectam hereditatem postulantem uidere *Q* 16 quoquea lege *F* 19 hereditatem h'aeuio F^b 21 praestari *FWICK*, praestaret *Q* 25 aut per hoc tempus *seq.*] Ἢ ΚΑΙ Ὁ ΚΕΛΕΥΣΘΕΙΣ ΛΑΒΕΙΝ ΤΙ ἘΜΠΟΔΙΣΘΕΙΣ ΕἸΣΩ ΤΟΥ ΤΟΙΟΥΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΜΗ ΔΥΝΗΘΗ̑ ... ΑὐΤΟΝ ΑΝΑΓΚΑΣΑΙ *B* (*Tip.*) 26 aliquaeex *F* 35 ma'r'ecianus *F* | cui'u'sine F^b 36 erat] epat F^1 | re're'stituta F^b 37 adquin] quod si *WDE* (*in marg. affertur Pisana*) *ICK* | here'de's F^b 41 cui] qui *F*

gati sunt, quia etiam necessari heredes fideicommissae hereditatis restituendae gratia con-
2 dicioni parere erunt compellendi. Si quis rogatus restituere hereditatem decessit, ante-
quam eam restituat, heres eius poterit hereditatem restituere et ex Trebelliano senatus
consulto transeunt actiones. sed si duo ei heredes extitissent, uti quisque restituisset, pro
ea parte transituras actiones: nam et si ipse partem restituisset, pro parte interim tran-
situras uerius est. sed et si plures heredes extiterunt ei, qui rogatus est restituere here-
ditatem, si quidam interim restituerint, uel cum ei, cui restitui debuit, plures heredes ex-
titerint: ut cui restituta erit, is pro ea parte ex hoc senatus consulto habebit actiones.
3 Si patronus ex parte debita heres institutus rogatus fuerit eam liberis exheredatis defuncti
liberti restituere, si sua sponte adierit, erit Falcidiae locus, si coactus, in solidum transi-
bunt actiones ex hoc senatus consulto.

57 (65) IDEM libro quinto fideicommissorum. Seruo inuito domino uel ignorante [B. 35, 11, 62] P
non recte restituetur hereditas: sed si postea ratum habuerit, confirmabitur restitutio, ue-
rum ipsi domino adquirentur actiones. nec quia hereditatis adquisitionis similis est haec
restitutio, iussum praecedere oportet, sed ut dictum est, etiam ratihabitio subsequi poterit
exemplo bonorum possessionis. neque interest, quod ad propositum attinet, ipsi domino
an seruo quis rogetur restituere hereditatem, nec in ea re consensu aut opera serui opus
est: atquin in bonorum possessione uel in adeunda hereditate consensus eius necessarius
est. itaque si qui suspectam dicent hereditatem, postulante domino compellendi erunt adire
1 et restituere hereditatem. Si testator rogasset heredem, ut restituat hereditatem mulieri,
si non nupsisset, dicendum erit compellendum heredem, si suspectam dicat hereditatem,
adire et restituere eam mulieri, etiamsi nupsisset. idem in ceteris quoque condicionibus
Iulianus noster probat, quae similiter nisi fine uitae expleri non possent. secundum quam
sententiam cautione praestita his, quorum interest, ab his, quibus restitui sub isdem con-
2 dicionibus heres rogatus esset, restituet hereditatem. ‖ Cum praetor cognita causa per er- f. 124'
rorem uel etiam ambitiose iuberet hereditatem ut ex fideicommisso restitui, etiam publice
3 interest restitui propter rerum iudicatarum auctoritatem. Si pupillo infanti restituere he-
reditatem quis rogatus sit, si sponte adierit, etiam seruo eius et ipsi pupillo tutore auctore
restituetur hereditas: si quidem eo, quod fari non potest, non magis ea res impedietur,
quam in muto pubere uolente sibi restitui hereditatem. si autem heres recuset adire here-
ditatem, quemadmodum res expediri possit, difficile est, quia neque tutore desiderante pe-
riculo pupilli adiri hereditatem Trebelliano senatus consulto locus sit futurus neque pupillus
ipse id desiderare possit, cum fari non possit. quod aliquatenus circa mutos expediri
potest, nam[1] si auditus capaces sunt uel interrogati nutu possint significare uelle se peri-
culo suo hereditatem adire[2], quomodo absentes per nuntium. sed et infanti non dubito
omnimodo subueniendum idque ex similitudine iuris ciuilis uel honorarii constituendum
est: siue enim heres institutus esset, non dubie pro herede tutore auctore gerere posse
uidetur, siue de bonorum possessione agitaretur, peti ei per tutorem posset. ideoque et
heres compelli per tutorem potest adire et restituere hereditatem. quo exemplo et mutus,
qui nihil intellegere potest, per curatorem adiuuatur. Si singulae res ab herede traditae
sunt iussu meo ei cui eas uendiderim, non dubitabimus mihi intellegi factam restitutionem.
idem erit, et si iussu meo tradantur, cui ego ex fideicommisso aliaue qua causa eas prae-
stare debuerim uel in creditum ire uel donare uoluerim.

F(WDEQICK)

[1] nam *del.* [2] adiri (*Hal.*)?

1 necessari'a' F^1 4 uti] utis *F*, ut unus *WDQICK*, et unus *E*: καὶ ὁ εἰς ἀποκατάστησιν *B* (*Tip.*) 7 ei cui] ei qui *F* 8 cu'i' F^1 10 in solidum transibunt] *I*, in sol. transibunin *F*, in sol. transibunt in eum *WQCK*, transibunt in sol. in eum *DE* 13 si *om. F* 17 aut opera] *K*, aut operae *FQ*, auctore *WE* (*margo* P[isis] aut opere) *IC*, auctoris *D* 18 adquin F^1 20 et] ec *F* 21 nupsi't's's'e F^1, nupserit *WDEQICK* 23 posset *F* 30 in'q'muto F^1 | uolenti *F* 31 expedir'e'i F^1 | difficele F^1 33 id desidesiderare *F* 34 nutu] nuito F^1 | significare] *WDEICK*, signifacere *F*: *cf. 1, 572, 34* | periculo suo her. adire quomodo absentes *bis* F^1 37 tutor *F* 38 per'p'tutorem F^1 40 adiubatur *F* 42 cui] qui *F* | praestaret *F*

68 (66) PAULUS libro secundo fideicommissorum. Qui ita institutus esset 'si coheres [B. 35, 11, 63] P
'eius adisset', uti potest lege Falcidia, etsi coheres eius coactus adisset, modo si ipse non
1 coactus adierit hereditatem. Etiam absentis procuratori, *si* desideraret, posse restitui here-
ditatem ex hoc senatus consulto Iulianus scripsit, si tamen caueat de rato habendo, si non
euidens absentis *uo*luntas esset. sed dicendum est, ut heres, qui suspectam dicat, non sit
compellendus adire, si incertum sit, an mandauerit, quamuis ei caueatur, propter fragili-
tatem cautionis. quod si sponte adierit hereditatem, non magna captio est: sed actiones,
2 si non mandauit, transibunt eo tempore, quo ratum habuerit. Si damnum in seruo hereditario datum sit, licet per seruum hereditarium heredi competere actio coepit, non tamen
transi*t* legis Aquiliae actio ad fideicommissarium: ha*e* enim actiones transeunt, quae ex
3 bonis defuncti pendent. Si legatus Romae compulsus adierit hereditatem et restituerit,
4 cogetur Romae actiones pati fideicommissarius, quamuis heres non cogetur. An ubi [(B)]
defunctus conueniri debuit, et fideicommissarius debeat? uidendum, si sua sponte heres
adit et restituit hereditatem, an tribus locis fideicommissarius defendi debeat: ubi defunctus
et ubi heres et ubi ipse domicilium habeat. [1] oportet itaque ibi fideicommissarium conue-
niri, ubi uel domicilium habet uel maior pars restitutae hereditatis habetur.

69 (67) UALENS libro tertio fideicommissorum. Si postulante me suspectam hereditatem ex P
decreto praetoris adieris *nec* ego postea *eam* mihi restitui uelim nec bonis me immiscere,
hoc fieri debet, ut (quod Octaueno non inelegantter uidebatur) a praetore perinde actiones
1 || in me dentur, ac si hereditatem recepissem, quod est iustius. Etiam eo tempore, quo f. 125
creditorum fraudandorum consilium inieris, citra periculum interdicti fraudatorii hereditatem
suspectam adibis et restitues mihi, quia et remoto fideicommisso liberum tibi fuerat no-
lenti adire hereditatem creditores tuos tali commodo fraudare, et ego nihil turpiter faciam
recipiendo eam hereditatem, quam remota postulatione mea creditore*s* compellere te ut
2 adires non potuerint. Sed et filius su*us* heres patri rogatus sit[2] a patre hereditatem mihi
restituere, cum suorum creditorum fraudandorum consilium inisset, tamquam suspectam ex
decreto praetoris restituerit mihi, uix fraudatorio interdicto locus erit, quia bonis patris
eius uenditis nihil proprium creditores eius ex ea hereditate ferre potuerint: nisi forte pro-
prii creditores filii audiri debeant, si postulent, ut dimissis patris eius bona uendere sibi
3 permitt*a*tur. Si donationis causa suspectam hereditatem sibi heres dixerit et [B. 35, 11, 64]
restituerit ei, qui solidum capere non possit, auferetur ei id quod capere non potest. idem
dicendum est et si citra consilium donandi fiduciarius heres id fecerit.

70 (68) IDEM libro quarto fideicommissorum. Si heres, ab eo qui cum moreretur [B. 35, 11, 65]
soluendo non fuit rogatus hereditatem restituere, suspectam sibi dicit, dubium non est,
quin hodie coactus ex Trebelliano senatus consulto restituere possit. sed et si sua sponte
adierit, ex eodem senatus consulto restituturus est, quamuis, cum summa aut certum cor-
pus per fideicommissum ab eo qui soluendo non fuit datum est, perinde non debeatur
atque si legatum esset: eo enim casu legatarii, superiore heredis uice fungi eum, cui fidei-
1 commissum relictum est. Si totam hereditatem rogatus restituere tu sponte adieris et, sine
deductione quartae partis restitueris, difficile quidem crederis per ignorantiam magis, non
explendi fideicommissi causa hoc fecisse: sed si probaueris per errorem te quartam non
retinuisse, reciperare eam poteris.

71 (69) MAECIANUS libro octauo fideicommissorum. De euictione praediorum uel [B. 35, 11, 66]
mancipiorum uel ceterarum *rerum hereditariarum* cauere heres, cum restituit hereditatem
F(WDEQICK)

[1] *plura omissa sunt* [2] rogatus sit] si rogatus?

3 si *om. F* 5 uouoluntas F^1, uouoluntan F^2 10 transis *F* (*em. f*) | hae] haec *F* 18 nec ego] et nego F^1, et non (n̄ F^2) ego F^2*WD QICK*, et nec ego *E* (*margo* P[isis] nego) | eam] eum *F et ex Pi(sana) margo E* 24 recipiendo 'fraudare et ego nihil turpit' eam hereditatem F^1 | creditorec *F* 25 suus] suos *F* 30 permittatur] *DEICK*, permittitur *F*, permittantur *W*, permittant *Q* 33 s'i' F^2 36 cum] quam F^2 38 'e'nim F^1 | superiores *FWDEQICK* 40 deduct'i'one F^1 41 prouaueris *F* 44 rerum hereditariarum] *scripsi secundum Graecos:* περὶ ἐκνικήσεως τῶν κληρονομιαίων πραγμάτων *B* (*Tip.*), rerum *DEIC, om. FK*

non debet: quin immo in contrarium caueri heredi oportet, si quid ex his euictum esset, quae ab ipso herede uenissent.

) Pomponius libro secundo fideicommissorum. Si heres institutus Titio ro- [B. 35, 11, 67] P
gatus fuerit restituere hereditatem et rursus Titius heredi post tempus, sufficiunt directae
1 actiones heredi. Si heres antequam fideicommissam hereditatem restitueret, alienauerit quid 5
ex hereditate aut seruum hereditarium manumiserit aut ruperit quid uel fregerit uel usserit, non competit in eum ulla ciuilis actio restituta postea hereditate ex Trebelliano senatus consulto, sed ex fideicommissi causa erit hoc quod deperierit persequendum. sin uero post restitutam hereditatem horum quid admiserit heres, dicendum est lege Aquilia cum eo agi
2 posse, si seruum forte hereditarium aut uulnerauerit aut occiderit. Si temporalis actio in 10
hereditate relicta fuerit, tempus, quo heres experiri ante restitutam hereditatem potuit, imputabitur ei cui restituta fuerit.

73 (71) Marcianus libro decimo fideicommissorum. Omnes qui de hereditate deli- [B. 35, 11, 68] P
berant desiderante eo, qui suo periculo uelit adiri hereditatem, coguntur adire, sed non 14
statim restituere, sed ut com‖pleto tempore deliberationis, si expedire sibi compererint he- f. 125'
reditatem, sentiant commodum testamenti eo iure, quo si sponte adissent, sin uero contra onerosam crediderint, restituta ea exonerentur actionibus hereditariis.

74 (72) Pomponius libro quarto fideicommissorum. Heres praecepto fundo rogatus [B. 35, 11, 69] P
erat hereditatem restituere: fundus alienus erat. Aristo aiebat uidendum, utrum omnimodo penes heredem fundum esse uoluit testator an ita demum, si ipsius est: sed sibi superius 20
placere: ideoque aestimatio eius retinenda est.

(73) Marcianus libro tertio decimo fideicommissorum. Si heres pecuniam he- [B. 35, 11, 70] P
reditariam crediderit et in eam causam pignora acceperit, actiones non competunt ei, cui restituta fuerit hereditas, aduersus ipsa pignora. sed aliqua dubitatio remanebit, si in eum contractum, qui ex defuncto fuerit, interpositus heres, antequam restitueret hereditatem, 25
pignus acceperit. sed nec sic quidem ipse admitteretur: ex fideicommisso tamen habet ad-
1 uersus heredem actionem, ut ei cedat pro pignoris commodo actionem. Cum ex Trebelliano senatus consulto restituitur hereditas, seruitutes, quas mutuo praedia heredis et testatoris habent, nihilo minus ualent. 29

) (74) Paulus libro secundo decretorum. Qui filium et filiam habebat, testamen- [B. 35, 11, 71] Pf
tum fecit et ita de filia sua cauerat: ἐντέλλομαί σοι μὴ διατίθεσθαι, πρὶν τέκνα σοι γενέσθαι. pronuntiauit imperator fideicommissum ex hac scriptura deberi, quasi per hoc, quod prohibuisset eam testari, petisset, ut fratrem suum heredem faceret: sic enim accipiendam
1 eam scripturam, ac si hereditatem suam rogasset eam restituere. Fabius Antoninus impuberem filium Antoninum et filiam Honoratam relinquens exheredatis his matrem eorum 35
Iuniam Ualerianam heredem instituit et ab ea trecenta et quasdam res filiae reliquit, reliquam omnem hereditatem filio Antonino, cum ad annum uicensimum aetatis peruenisset, uoluit restitui: quod si ante annum uicensimum decessisset filius, eam hereditatem Honoratae restitui praecepit. mater intestata decessit utrisque liberis legitimis heredibus relictis. postea filius annum agens plenum nonum decimum et ingressus uicensimum necdum 40
tamen eo expleto decessit filia herede Fabia Ualeriana sua[1] relicta, a qua amita fideicommissum et ex testamento patris portionem hereditatis petebat: et apud praesidem optinuerat. tutores Ualerianae filiae Antonini egestatem eius praetendebant et recitabant diui

F(WDEQICK)

[1] filia Fabia Ualeriana herede sua?

1 quid] quis *F* 4 tempus sufficiunt 'directa't'em et rursus titius heredi post tempus sufficiunt' directae *F²* 9 dicendu's'm *F¹* 12 cui] qui *F* | restitu't'a *F¹* 14 hereditate *F* 15 cumpleto *F* | si *om. F* | he're'ditatem *F¹* 17 'e'xonerentur *F¹* 19 omnimodo] *F²*, cumnimodo *F¹*, enim omnimodo *WEI*[e]*K*, ne omnimodo *DQC et margo E*, eum omnimodo *I¹* 20 si *om. F* 21 ideoque estimatio *F¹* 23 cui] qui *F* 24 in eum contractum ... fuerit] ἐφ' οἷς ὁ τελευτήσας συνήλλαξε *B* (*Tip.*) 33 testar'a'i *F¹* 34 fabinus *F*[m], sabinus *F*[ae] *WDEQICK* 36 ualereanam *F* 38 bonoratae *F*[a] 39 pater *F*[a] 40 filius'le'annum *F¹* 41 explecto *F* | fauia ualer'e'iana *F¹* 43 a'e'gestatem *F¹*

Hadriani constitutionem, in qua quantum ad munera municipalia iusserat eum annum, quem quis ingressus esset, pro impleto numerari. imperator autem noster motus et aequitate rei et uerbis testamenti 'si ad annum uicensimum aetatis', quamuis scire se diceret a diuo Marco non excusatum a tutela eum qui septuagensimum annum aetatis ingressus fuisset, nobis et legis Aeliae Sentiae argumenta proferentibus et alia quaedam, contra petitricem pronuntiauit.

77 (75) SCAEVOLA libro octauo decimo digestorum. Epistulam ad heredem suum [B. 35, 11, 72] *A* in haec uerba scripsit: 'Titius Cornelio heredi suo salutem. a te peto, Corneli, quoniam 'ad te deuoluta est pars matris meae, item pars Sempronii curatoris quondam mei con'traria fortuna usi et per hoc totus as meus apud te esse speratur, uti reddas restituas 'Gaio Seio uncias quattuor'. quaesitum est, cum Sempronius in integrum restitutus sit ab imperatore, || *a* quo fuerat deportatus et adierit hereditatem, an is quoque rogatus sit, ut f. 129b ex sua portione restituat hereditatem. respondit Sempronium quidem non proponi rogatum, Cornelium autem heredem debere pro rata portione maternarum defuncti rerum restitu-
1 tionem Seio facere. Mulier heredis instituti fidei commisit, ut retenta parte quarta reliquam partem restitueret nurui quondam suae, cuius fidei commisit in haec uerba: 'rogo te, ut 'id, quod ad te ex bonis meis peruenerit, facias peruenire ad filium tuum': quaesitum est, quando hoc fideicommissum restituere debeat, utrumne post mortem suam an iam nunc. respondit ad tempus, quo nurus moreretur, fideicommissum aptandum esse.

78 (76) IDEM libro nono decimo digestorum. Scaeuola respondit, si pater filium [B. 35, 11, 73] *A* suum impuberem ex asse scripserit heredem eique codicillis substituerit, deinde filius impubes decesserit, licet substitutio inutilis sit, quia codicillis hereditas neque dari neque adimi potest, tamen benigna interpretatione placet[1], ut mater, quae ab intestato pupillo successit, substitutis fideicommisso obligetur: quod si inuicem fuerunt substituti, et in fideicommisso substitutionem ualere: unoque eorum mortuo qui supersunt totum accipiunt.

79 (77) IDEM libro uicensimo digestorum. Heredibus institutis filiis utriusque sexus [B. 35, 11, 74] *A* singulos rogauit, ut qui sine liberis decederet partem suam hereditatis sorori fratriue restitueret aut, si frater sororue non esset, matri suae et haec uerba adiecit: 'uosque, liberi 'carissimi, hoc fideicommisso teneri inuicem uolo, donec binos liberos educaueritis'. quaesitum est, si quis ex liberis duos filios procreauerit, quamuis superstites non reliquerit, an heredes eius fideicommissum debeant. respondit secundum ea quae proponerentur uideri
1 fideicommissi onere liberatos. Titius nepotes ex filia et furiosam filiam suam heredes instituit et fidei commisit filiae, ut, si sine liberis decessisset, pars ei data peruenirent ad coheredes: eam furiosam ipse Titius in matrimonio collocauit et enixa est filiam post mortem patris. quaesitum est, defuncta furiosa superstite ex eiusmodi coniunctione parta filia, an fideicommissum ad coheredes pertineret. respondit, cum filiam reliquisse proponeretur, fideicommissum non deberi. CLAUDIUS: nam etsi matrimonium cum furiosa non fuit, satis tamen factum est eiusmodi condicioni.

80 (78) IDEM libro uicensimo primo digestorum. Lucius [Scaev. l. IIII resp. D. 31, 89, 3. B. 35, 11, 75] *A* Titius intestato moriturus, cum haberet uxorem et ex ea filiam emancipatam, codicillis haec uerba inseruit: 'pertinent autem hi codicilli ad uxorem et filiam. [2]itaque rogo, quid-

F(WDEQICK)

[1] placere? [2] primum autem rogo, sic inter uos agatis, ut me uiuo egistis *ins. l. gem.*

2 et aequitate] aetequitate F^a 4 a'u'tutela F^2 5 quaedam 'se' contra pet. 'pro'nuntiauit F^2 7 *l. 77 continuat antecedenti F* 8 in haec uerba] *WDIC*, in haec *K*, haec uerba (uerua F^1) *F*, his uerbis *E* | cornelio] cornelius *FWDEICK* 9 e's't F^1 | meae] maea *F*: ΤΟ ΜΈΡΟϹ ΤΗϹ ΜΗΤΡΌϹ ΜΟΥ *B* (*Tip.*) | semproni'i' F^2 10 usi] ut si *WDQIK*, ut *E* (*marg.* P[isis] usi), uersi *C* | speratur] F^2, 's'perator F^1 12 a| I^b, *om. FDEI*^{a}*CK* | quo's'que F^1 14 rerum] derum F^a 15 rectenta *F* | quata *F* 16 roga F^2 17 factas F^1 18 nu'n'c F^2 24 et *suppl.* F^2: ΚΡΑΤΕΙ ΚΑΙ ÈΝ ΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙ Ἡ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙϹ *B* (*Tip.*) 27 liberit F^1 | fatriue'l' (*sic*) F^2 29 inuicem uolo] inuiiem olo F^{ac} | ueritis quaesitum ... filios procrea *bis* F^1 31 respond'er'it F^2 32 one're' F^2 | liberatus *FWQI*^{a} *et supra u. E* 34 coherede's ea'm F^2 | eni'm'xa F^1 | filiam] *DEQIC*, filiae F^1, filia F^2K 35 huiusmodi *Taur.* 36 relinquisse *F* 37 nam] nom F^1 40 inte's'tato F^1 | uxorem] 'e'xorem *F* 41 hi] 'hi *F* | f'am'iliam F^2 | rogo] rogo ut *l. gem.*

'quid aut ego reliquero aut uos ipsae habeatis[1], commune uobis sit: quod si non ego 'rogarem, uos pro uestra pietate faceretis'. filia intestati patris bonorum possessionem accepit: quaesitum est, an aliqua pars hereditatis Lucii Titii ex causa fideicommissi a filia matri debeatur[2]. respondit secundum ea quae proponerentur *dimidiam partem* deberi, si
1 etiam uxor parata sit in commune bona sua conferre. Maeuia duos filios heredes (Scaeu.)
reliquerat et eodem testamento ita cauit: 'fidei autem heredum meorum committo, uti 'omnis substantia mea sit pro deposito sine usuris apud Gaium Seium et Lucium Titium, 'quos etiam, si licuisset, curatores substantiae meae dedissem remotis aliis, ut hi restituant 'nepotibus meis, prout quis eorum ad annos uiginti quinque peruenerit, pro portione, uel
'si unus, | ei omnem'. quaesitum est, an fideicommissum praestari a scriptis heredibus f. 126'
Lucio Titio et *Gaio* Seio debeat. respondit secundum ea quae proponerentur Lucium Titium,
2 item Gaium Seium fideicommissum petere non posse. Tres heredes scripsit Maeuium fratrem suum ex dodrante, Seium ex sextante, Stichum eiusdem Seii seruum, filium autem naturalem Maeuii ex uncia et fidei commisit Seii, uti Stichum manumitteret, in haec uerba: 'a te peto, Sei, uti tu Stichum manumitteres: dedi unde faceres'. sed et codicillis ita cauit:
'unciam, ex qua feci Stichum heredem, si quam Seius controuersiam moueret[3], ad Mae-'uium fratrem meum reuerti uolo. tu, frater, secundum fidem et pietatem tuam, quidquid 'ad te peruenerit ex hereditate mea Sticho filio tuo restitues: quod ut facias, fidei tuae 'committo'. quaesitum est, cum Seius adierit hereditatem et propter hoc compulsus Sti-
chum manumiserit, an unciam hereditatis, ex qua Stichus heres institutus est, Sticho ma-
numisso restituere debeat. respondit non proponi Seium rogatum unciam ei restituere.
3 Idem quaesiit, an, si aliquam controuersiam Seius de uncia hac, ex qua Stichus institutus est, facere uelit et Maeuius unciam ex causa fideicommissi a Seio fuerit consecutus, utrum hanc solam unciam, ex qua Stichus institutus est, an uero et dodrantem, ex quo ipse Maeuius institutus est, eidem Sticho restituere debeat. respondit de omni restituendo, quod
4 ad Maeuium quoquo modo peruenit, testatricem sensisse. Pater puerum et puellam heredes instituit eosque inuicem substituit et, si neuter heres esset, eis plures substituit substitutosque inuicem substituit his uerbis: 'substitutos heredes inuicem substituo': eorundem filiorum fidei commisit, ut, qui eorum uita superasset et sine liberis intra annum trigensimum moreretur, hereditatem his, quos heredes substituerat, restituat. filius uita sororem
superauit et intra trigensimum annum sine liberis decessit: quaesitum est, ex substitutis mo defuncto ante filium, pars eius, quae ad ceteros substitutos qui superuiuerent pertinet, utrum pro uirilibus an pro hereditariis portionibus, quibus sunt substituti, pertineat. respondit consequens esse pro his partibus, quibus substituti essent, fideicommissum per-
5 tinere. Maeuia filium heredem instituit ex quincunce, Titiam filiam ex quadrante, Septi-
cium filium ex triente, cuius fidei commisit in haec uerba: 'te rogo, fili Septici, si intra 'uicensimum annum sine liberis morieris, quidquid ex hereditate mea ad te peruenerit, hoc 'fratribus tuis restituas'. quaesitum est, an Septicio filio defuncto intra uicensimum annum sine liberis hoc fideicommissum utrum pro portionibus hereditariis ad fratrem et sororem
6 eius pertineat an uero aequaliter. respondit pro parte hereditaria. Titia ex asse heres scripta partem dimidiam hereditatis Maeuiae rogata restituerat: fundum a testatore obliga-

F(WDEQICK)

[1] habetis *l. gem.* [2] et quota *ins. l. gem.* [3] mouerit (*u. i.*)?

1 ipsa'e' F^2 | quod si ... 2 faceretis *om. l. gem.* 3 quaesitum est] quaeritur *l. gem.* 4 deberetur *l. gem.* | dimidiam partem] *inserui ex l. gem. et Graecis:* ἡ θυγάτηρ τὸ ἥμισυ τοῦ κλήρου χρεωστεῖ, *om. F* | s'i' F^b 5 etiam] modo *l. gem.* | conferre] *l. gem.*, conferri *F* 6 commito *F* 7 lacium F^1 8 me'ae' F^2 | diuisem *F* 9 pro'po'rtione F^b 11 titi'i'o (*sic*) F^b | et gaio] *Hal.*, et F^2, *om.* F^1*WDEICK* | licium titium F^a 13 sextante] F^2, stante F^1 | seruum filium autem naturalem maeuii *suppl.* F^2, *uertunt Graeci* 16 moueret] *FIC*, mouerit *WDEK* 17 uolo tu] F^2, uoluto F^1 26 puellam] F^2, uellom F^1 27 plures substituit 'et si neuter heres esset ei plures substituit' substitutosque F^2 32 pertine'n't F^2 33 p'o'rtionibus F^b 34 esse't' pro F^2 35 quincunce titiam] quincuntetiam *F* 36 si 'i'ntra F^2 37 mea ad] mead *F*

tum luere noluit, sed eum uendente creditore mandauit redimendum Seiae: quaesitum est, an Titia ex causa fideicommissi Maeuiae teneatur. respondit, cum rogata hereditatem restituere proponatur, nihil proponi, cur non teneatur. CLAUDIUS: subest enim praestari
7 oportere id, quanto pluris fundus fuit, quam ad creditorem peruenire oportuit. Gaio Seio ex semisse, Titia ex quadrante et aliis ex reliquis portionibus heredibus institutis ita cauit: 'fidei autem uestrae mando, Gai Sei et Lucia Titia, uti post obitum uestrum reddatis restituatis Titio et Sempronio semissem patrimonii et portionis eius, quam uobis dedi'. quaesitum est, cum utrique adierint hereditatem et postea Gaius Seius || defunctus sit Lucia Titia herede instituta, an haec Lucia Titia partem dimidiam semissis, quam rogatus erat Gaius Seius restituere, protinus debeat? an uero post suam demum mortem uniuersum fideicommissum tam ex sua persona quam ex Gaii Seii datum restituere debeat? respondit
8 Luciam Titiam statim teneri, ut partem dimidiam semissis ex persona Seii restituat. Filiam suam heredem scripsit et nepotem, quem ex ea habebat, ei substituit et ita cauit: 'Lucio Titio fratris mei filio genero meo ducentos aureos relinquo. quo legato scio illum contentum esse, quoniam scripsi uniuersam rem meam, eo quod filiam meam et nepotem meum heredes scripsi, *uni*uersam substantiam eis communicasse[1]. quos inuicem commendo'. filia adita patris hereditate diuertit a marito: quaesitum est, an Titius quondam eius maritus suo uel filii sui nomine ex fideicommisso communionem bonorum consequi possit uiua quondam uxore sua uel post mortem eius. respondit nihil fideicommissi datum genero pro-
9 poni praeter ducentos aureos. Idem quaesiit eandem uxorem marito herede scripto fideicommis*isse*, ut, cum moreretur, filio communi omne, quod ad eum ex hereditate sua peruenisset, restitueret: an illae quoque res et possessiones, quae in dotem datae et post diuortium restitutae mulieri fuerant, fideicommisso contineantur. respondit, quod mulier in bonis suis reliquisset, id fideicommisso contineri. CLAUDIUS: et alias de eodem facto consultus ita respondit, siue restitutae sint res, secundum id quod supra responsum est in bonis mulieris computari, siue non sint restitutae, quia ex stipulatione de dote reddenda
10 interposita restituendae sint, eo auctiorem hereditatem computari. Quae habebat filium et ex eo nepotem utrosque in mariti potestate, maritum ex asse scripsit heredem eiusque fidei commisit in haec uerba: 'si Titius maritus meus mihi heres erit, peto fideique eius committo, quidquid ex hereditate mea ad eum peruenerit, cum mori coeperit, det restituat Gaio filio nostro, ita tamen, ut decem quidem uncias Gaius habeat, duas autem uncias Seius nepos habeat: quod ut fiat, fidei eius Titi heredis mei committo'. pater emancipauit filium, nepotem amisit et superstite filio decessit. quaesitum est, an[2] priore parte scripturae uniuersa hereditas patris[3] ex causa fideicommissi filio debeatur et illa sequentia uerba 'ita tamen, ut decem uncias filius, duas autem nepos habeat' ex uoluntate defunctae ita demum locum haberent, si die fideicommissi cedente filius et nepos eorum in[4] natura essent, cum autem non superuixit ad diem fideicommissi nepos, sequens scriptura cesset. respondit ea
11 quae proponerentur ostendere decem dumtaxat uncias filio datas. Heres institutus uxori rogatus totam hereditatem restituere restituit detracta quarta: quaesitum est, cum uxor quartam partem hereditatis praesenti die et reliquam post tempus alii rogata a testatore

F(WDEQICK)

[1] *sic fere fuit:* quoniam et ipsi uniuersam rem meam eo, quod filiam meam et nepotem meum heredes scripsi uniuersae substantiae, uideor communicasse [2] ex *ins.* [3] matris (*Schulting*)? [4] eorum in] in rerum?

1 mandauit redimendum Seiae] κληρονόμου ... ἐντειλαμένου αὐτῷ ὀνόματι ἄλλου ἀγορασθῆναι *B* (*Tip.*) 4 id] i n d *F*[2] 7 semissem patrimonii (*secundo loco* patrimonio) *ter* *F*[1] | de di *F*[2] 14 fatris *F* 15 quoniam ... 16 commendo] ἐπειδὴ ἔγραψα εἰς πᾶσαν τὴν οὐσίαν μου τὴν θυγατέρα καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς κληρονόμους καὶ ἐπίκοινον αὐτοῖς ἐποίησα τὴν κληρονομίαν μου, οὓς καὶ ἀλλήλους παρακατατίθημι *B* (*Tip.*): *non puto Graecos legisse diuerse* | e o *F*[1] 16 scri||spi uniuniuersam *F* 20 fideicommisse *F* 22 restituere *F* 24 relinquisset *F* 26 sint] sit *F* 27 auctiorem] *F*[2], a u ctiorum *F*[1] 28 utr i osque *F* 29 fidei que eius comm. *F*[1] 30 ex *suppl.* *F*[2] | coe pe rit *F*[2] 32 fidei ei us *F*[2] 35 de ce m *F*[1] | nepos t habeat *F*[2] | defuncti *F*[1] 36 et nepos t *F*[2] | eorum in natura] eorum in rerum natura *DC*, eorum in natura rerum *I*[1], *om. inter alia* *E* 37 superuix it *F*[2]

fuisset restituere, an id, quod heres ei detraxisset quartae nomine, in restituendo fideicom-
12 misso imputare possit. respondit, quatenus cepisset, fideicommisso obstrictam. Heredum fidei commisit, ut, quidquid ex parte tertia hereditatis peruenerit ad eos, id redderent Gaio Maeuio alumno testatoris, cum fuerit annis quindecim, et subiunxit haec uerba: 'interim ex 'refectu paupertatis, qui ad uos peruenerit, alatis eum ex usuris pro quantitate nummorum 'redactis[1]. hoc amplius eidem alumno meo hominem Caletanum et uernam sutorem, qui 'eum artificio suo mercede data alere poterit'. quaesitum est, cum alimenta multo minora praestiterint heredes scripti, quam usurae summae redactae competebant, an et ‖ residuas f. 127' praestare compelli debeant totius temporis an ex die, quo quintum decimum explesset? et cum serui legati ei specialiter, ut ex mercedibus aleretur, statim uenierint, utrum mercedes an usuras petere debeat? respondit secundum ea quae proponerentur testatorem
13 uideri de omni reditu et mercede seruorum restituenda sensisse. Pluribus heredibus institutis, in quibus et libertis tribus ex dodrante, eisdem fundos per praeceptionem dedit et ab his petit, ne eos alienarent et ut, qui uita superasset, solidos eosdem fundos optineret: deinde unius ex his libertis Otacilii fidei commisit, uti quidquid ad eum ex hereditate bonisue peruenisset, deducto pro ea parte aere alieno et legatis et sibi uiginti aureis restituat Titio: quaesitum est, an etiam partes tertias fundorum, praelegatorum cum conlibertis eidem, deducere deberet. respondit secundum ea quae proponerentur non debere restituere
14 praeceptionem, cum ipse testator et legata excipi uoluisset. Maritus uxore instituta herede ex parte tertia et pluribus ei fideicommissis datis dotem quoque praelegauit his uerbis: 'Seiae uxori meae dari uolo a filiis meis summam dotis eius, quae mihi pro ea illata est' eiusdemque uxoris fidei commisit, ut partem hereditatis et quaecumque ei legasset post mortem suam Titio filio communi restitueret. quaesitum est, an summam quoque dotis inter cetera legata ex causa fideicommissi filio suo restituere debeat. respondit non alias, nisi manifestum esset de dote quoque restituenda testatorem sensisse: atque etiamsi sensisset et hoc fuerit adprobatum, ita eius quoque petitionem fore, si non minus in quanti-
15 tate, quae Falcidiae nomine remaneret, foret quam in quantitate dotis. Rogatus hereditatem restituere Septicio, cum erit annis uiginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, uendidit et propterea pigneraticia iudicio a debitore conuentus decessit herede relicto Sempronio et[2] iudicio nondum finito restituit hereditatem Septicio. quaesitum est, an iudicio nihilo minus ipse condemnari debeat, cum potuerit retinere (uel caueri sibi) id, quod ex causa iudicati praestaturus esset. respondit iudicii exsecutionem nihilo minus ad-
16 uersus heredem et post restitutam hereditatem mansisse. Heres eius, qui post mortem suam rogatus erat uniuersam hereditatem restituere, minimam quantitatem, quam solam in bonis fuisse dicebat, his quibus fideicommissum debebatur restituit: postea repertis instrumentis apparuit quadruplo amplius[3] hereditate fuisse: quaesitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conueniri possit. respondit secundum ea quae proponerentur, si non transactum esset, posse.

(79) IDEM libro singulari quaestionum publice tractatarum. Si pupillus parenti B. 35, 11, 76 *A* suo heres extitit et fideicommissam hereditatis partem restituit, mox abstinetur paterna hereditate: optio deferenda est fideicommissario, ut aut portionem quoque pupilli adgnoscat aut toto discedat. aut omnimodo bona uendenda sunt, ut id quod superfluum est pupillo

F(WDEQICK)

[1] redacta (*u. i.*)? [2] is *ins.* [3] in *ins.* (*u. u. 8 et i.*)

1 quart'ae n'omine *F*[b] 2 heredem *F*: τοὺς κληρονόμους ἠξίωσα *B* (*Tip.*) 3 gato *F*[1] 4 ex refectu paupertatis] ἐκ τῆς προσόδου τῶν πραγμάτων μου *B* (*Tip.*): *intellegitur substantia non testatoris, sed alumni, quasi esset* ex refectu paupertatis eius 5 qui 'a'd *F*[b] | alutis *F*[1] | ex (ex *suppl. F*[2]) usuris pro quantitate nummorum redactis] ἐκ τῶν τόκων τῶν συναγομένων νούμμων *B* (*Tip.*) 10 ei'i' *F*[b] 11 debeat] *edd.*, debeant *FDEICK* 12 de *suppl. F*[2] | redita *F*[1] 14 ab] hab *F* | fundo's' *F*[2] 18 'de'ducere *F*[2] 22 post *om. F*[a] 23 restitu'ta'eret *F*[2] 27 hereditatis *F*[a] 28 se'ri'pticio *F*[b] 30 et iudicio *seq.*] ὁ κληρονόμος αὐτοῦ ἡρτημένου τοῦ δικαστηρίου ... ἀποκατέστησε *B* (*Tip.*) 31 cum 'si' potuerit *F*[b] 36 hereditate] in her. *WDEICK* 37 respond'e'it *F*[b] 41 deferrenda *F* 42 a'ut' omnimodo *F*[2]

seruetur, et, si in solidum bona uenire non possunt, omnimodo actiones fideicommissario denegandae erunt: erat enim in potestate illius uniuersum suscipere et si quid plus erit, pupillo seruare.

82 (80) SCAEVOLA libro quinto digestorum. Matrem et auunculum eosdemque creditores suos heredes scripsit Lucius Titius et eorum fidei commisit, ut post mortem restituerent, quod ex re familiari testatoris superfuerit, Septicio. heredes non modicam partem bonorum testatoris consumpserunt et multos heredes reliquerunt, ‖ quibus scientibus multa corpora, quae remanserant ex bonis Lucii Titii, Septicius possedit. quaesitum est, an id, quod Lucius Titius debuit matri et auunculo, heredes eorum a Septicio petere possint. respondit non posse. CLAUDIUS: aditione enim hereditatis confusa obligatio interciderat, sed fideicommissi repetitio erat: cuius aequitas defecit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur. B. 35, 11, 77 A° 5 q. 61 l. 12 10

83 (81) PAULUS imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris VI libro primo seu decretorum libro II. Iulius Foebus testamento facto, cum tres liberos heredes instituerit, Foebum et Heraclam ex eadem matre, Polycraten ex alia aequis portionibus, petit a Polycrate minore fratre, ut accepto certo praedio hereditatem fratribus concederet: et inuicem eos, qui ex eadem matre erant, si qui eorum heres non fuisset, substituerat. Polycrati, si intra pubertatem decessisset, secundas tabulas fecit, quas matri eius commendauit aperiendas, si inpubes obisset. deinde petit a prioribus, ut, si quis eorum sine liberis decederet, portionem suam exceptis bonis maternis eorum et auitis ei uel eis qui superessent restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis fratrem Foebum heredem instituit: Polycrates fideicommissum petierat et optinuerat apud Aurelium Proculum proconsulem Achaiae: appellatione facta, cum solus Foebus egisset μονομερῶς, uictus est, quia 'ei uel eis' uerba utrosque fratres complecterentur. adqui inuicem duos illos tantum substituerat: sed et uoluntas haec patris uidebatur, qui exceperat eorum bona materna, quia Polycrates aliam matrem et quidem superstitem habebat, cuius etiam fidei commissum erat, ut legata, quae ei dederat in testamento, moriens Polycrati filio suo restitueret. ..... B. 35, 11, 78 A° 15 20 25

84 ..... *Si quis eum, quem debere sibi dicit eo negante, heredem scripserit eumque rogauerit, ut hereditatem restituat alii, uideamus de iure debiti* ..... B. 35, 11, 7 30

85 ..... *Si filio familias hereditas restituta sit, uideamus, quatenus actiones hereditariae post emancipationem ei et in eum dentur* ..... B. 35, 11, 8

F(WDEQICK)

---

2 uniuersu's'm F^1 4 scaeuola] F^1, idem F^2 | matrem *suppl.* F^2 6 familiari's' F^1 8 remansera'n't F^1 10 interciderat F^1 11 'h'is qui F^2 13 *l. 83 continuat antecedenti F* | p'ro'latarum F^2 14 seu] F^2, ex F^1 | tres] cres F^1 15 matre] macre F 16 petit a'm' polycrate F^2 | m'inore fratre ut accepto certo praedio hereditatem' F^2: εἰπὼν αὐτὸν παρακρατῆσαί τινα κτήματα καὶ ἀποκατασταῆσαι τὸ ἴδιον μέρος τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ *B* (*Tip.*) 17 concederet et] concedere est F^{uc} | fuisse't' F^2 18 polycratis intra F^1, polycrates intra F^2 | decessisse't' F^2 19 petit] petic F^1 20 liber'i's'i' decederet F^2 | abitis F 21 uel e't'is F^2 | mortua] mortuo F^1 | foeuum F^2, foefum F^1 22 aput F^1 23 solus] F^2, solum F^1 | foebus] froebus F^1 24 utrusque F^1 25 et 'a' uoluntas F^2 | exce'pe'rat F^2 27 u*WDEICK*, uel *F*, de *f*, ut et *Q* | in testamento] *margo I*, intesta F^1, intestata F intestato *WDEQICK* 29 *intercidisse extremam partem l. 83 intellegitur collatis reliquis fragmentis decretorum Paulli, ubi relatis partium allegationibus diserte semper enuntiatur quid pronuntiauerit imperator, quod decretum hic deficit. deficere item l. 84. 85 intellegitur ex indice Tipucitiano, cuius quae huc pertinent haec sunt:* καὶ περὶ τοῦ ἐὰν ἐλεγόμην χρεωστεῖσοι καὶ ἡρνούμην, εἶτα γράψας με κληρονόμον ἀξιώσῃς ἀποκατασταῆσαι, πότε ἐνάγομαι ἢ μὴ περὶ χρέους. καὶ περὶ τοῦ ἐὰν ἀποκατασταῇ ὑπεξουσίῳ κληρονομία, πῶς μετὰ αὐτεξουσιότητα ἐνάγεται καὶ ἐνάγεται ταῖς κληρονομιαίαις ἀγωγαῖς. *praeterea uide p. 226*

II.

℟ QUANDO DIES LEGATORUM UEL FIDEICOMMISSORUM CEDAT ℟

SEPA

1 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Mortuo patre, licet uiuo pupillo, dies legatorum a substituto datorum cedit. B. 44, 20, 1 *S*

2 ULPIANUS libro quinto decimo ad Sabinum. Si pure sit usus fructus legatus uel usus uel habitatio, neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit neque petitio ad heredem transit. idem et si ex die sit usus fructus relictus: B. 44, 20, 2 *S*

3 IDEM libro quinto disputationum. nam cum ad heredem non transferatur, frustra est, si ante quis diem eius cedere dixerit. *S*

4 IDEM libro nono decimo ad Sabinum. Si 'cum heres morietur' legetur, condicionale legatum est: denique uiuo herede defunctus legatarius ad heredem non transfert. si uero 'cum ipse legatarius morietur' legetur ei, certum est legatum ad heredem transmitti. B. 44, 20, 8 *S*

5 IDEM libro uicesimo ad Sabinum. Si post diem legati cedentem legatarius decesserit, ad heredem suum transfert legatum. Itaque si purum legatum sit, ex die mortis dies eius cedit: si uero post diem sint legata relicta, simili modo atque in puris dies cedit, nisi forte id fuit legatum, quod ad heredem non transit: nam huius dies non ante cedit, ut puta si usus fructus sit post annum relictus: hanc enim sententiam probamus. Sed si sub condicione sit legatum relictum, non prius dies legati cedit quam condicio fuerit impleta, ne quidem si ea sit condicio, quae in potestate sit legatarii. Sed si ea condicio fuit, quam praetor remittit, statim dies cedit: Idemque et in impossibili condicione, quia pro puro hoc legatum habetur. Item si qua condicio sit, quae per legatarium non stat quo minus impleatur, sed aut per heredem aut per eius personam, in cuius persona ‖ iussus est parere condicioni, dies legati cedit, quoniam pro impleta habetur: ut puta si iussus sim heredi decem dare et ille accipere nolit. sed et si ita mihi legatum sit, si Seiam uxorem duxero, nec ea uelit nubere, dicendum erit diem legati cedere, quod per me non stat, quo minus paream condicioni, sed per alium stat, quo minus impleatur condicio. Isdem autem diebus, id est isdem pensionibus heredi praestabitur legatum, quibus legatario ipsi praestabatur. Si, cum dies legati cedere inciperet, alieni quis iuris est, deberi his legatum, quorum iuri fuit subiectus. et ideo si purum legatum fuerit et post diem legati cedentem liber factus est, apud dominum legatum relinquet: sed si usus fructus fuerit legatus, licet post mortem testatoris, ante aditam tamen hereditatem sui iuris efficiatur, sibi legatum adquirit. B. 44, 20, 4 *S* f. 128'

PAULUS libro tertio ad Sabinum. Quod pure datum est si sub condicione commodatur, quasi sub condicione legatum habetur. At si exstrinsecus suspendatur legatum, non ex ipso testamento: licet ante decedat legatarius, ad heredem transmississe legatum dicimus: ueluti si rem dotalem maritus legauerit extero et uxori aliquam pro dotali re pecuniam, deinde deliberante uxore de electione dotis decesserit legatarius atque legatum elegerit mulier, ad heredem transire legatum dictum est. idque et Iulianus respondit: magis enim mora quam condicio legato iniecta uidetur. Eorum legatorum, quae in codicillis relicta sunt, perinde dies cedit atque testamento relictorum. B. 44, 20, 5 *S*

F(WDEQICK)

---

7 hereditatem *suppl. F²* | peti'ti'o *F²* 9 est] et *F²* 11 heres *suppl. F²*: ὅτε ἀποθάνῃ ὁ κληρονόμος *B* (*Tip.*) 12 uiuo herede] uiuo eo herede *DEICK*, uiuo eo relicto herede *W* | ad] ab *F¹* 16 sit] est *F²* 17 puris] poris *F¹* 18 ce'dit *F¹* 19 hanc *suppl. F²* 28 quo minus paream] quon minus par. *F* 29 pensionibus] *F*, pendicionibus *WDEI²CK²*, conditionibus *I¹K¹ Hal.* 31 subiectus et ideo si purum legatum fuerit *bis F¹* 33 ante] a'd'nte *F* | aditam tamen] aditantumentum *F¹* 36 at'i' si *F¹* 37 transmis's'isse *F¹* 39 electione *F* 40 ad] ab *F²* 41 codicillos *F²*

7 ULPIANUS libro uicesimo ad Sabinum. Heredis aditio moram legati quidem [B. 44, 20, 6] S
1 petitioni facit, cessioni diei non facit. Proinde siue pure institutus tardius adeat siue sub
2 condicione per condicionem impediatur, legatarius securus est. Sed et si nondum natus
sit heres institutus aut apud hostes sit, similiter legatario non nocebit, eo quod dies legati
3 cessit. Inde dicimus et si a substituto legatum sit relictum, quamdiu institutus deliberat 5
defuncto legatario non nocebit, si postea heres institutus repudiauit: nam ad heredem suum
4 transtulit petitionem. Tantundem et si ab impuberis substituto legetur: nam ad heredem
5 suum legatum transfert. Tractari tamen potest, si impuberi substitutus damnatus sit, si
intra pubertatem filius decesserit, Seio centum dare, an uiuo pupillo defunctus Seius ad
heredem transferat, quasi ea condicio sit expressa, quae inerat. et magis est ad heredem 10
6 legatarii transire. Interdum aditio heredis legatis moram facit, ut puta si forte seruo manumisso uel ei cui seruus legatus est et ideo seruo[1] aliquid legatum sit: nam seruo legati relicti ante aditam hereditatem dies non cedit.

8 IDEM libro uicesimo quarto ad Sabinum. Nam cum libertas non prius competat quam S
adita hereditate, aequissimum uisum est nec legati diem ante cedere: alioquin inutile fieret 15
legatum, si dies eius cessisset antequam libertas competeret. quod euenit, si seruo pure legetur et liber esse sub condicione iubeatur et pendens condicio inueniatur et post aditam hereditatem.

9 IDEM libro uicensimo primo ad Sabinum. Si habitatio filio familias uel seruo [B. 44, 20, 7] S
legata sit, puto non adquiri domino uel patri legatum, si ante aditam hereditatem filius 20
uel seruus decesserit: nam cum personae cohaereat, recte dicitur ante aditam hereditatem diem non cedere.

10 ‖ IDEM libro uicesimo tertio ad Sabinum. Cum in annos singulos legatur, [B. 44, 20, 8] S
non unum legatum esse, sed plura constat 24

11 IULIANUS libro trigesimo septimo digestorum. (nec refert, singuli aurei in annos singulos legentur an in annum primum mille aurei, in secundum homo, in tertium frumentum) S

12 ULPIANUS libro uicesimo tertio ad Sabinum. nec semel diem eius cedere, [B. 44, 20, 9] S
1 sed per singulos annos. Sed utrum initio cuiusque anni an uero finito anno cedat, quaestionis fuit. et Labeo[2] Sabinus et Celsus et Cassius et Iulianus in omnibus, quae in annos singulos relinquuntur, hoc probauerunt, ut initio cuiusque anni huius legati dies cedere 30
2 Inde Iulianus ait, hoc legatum si seruo relinquatur, deinde post primum uel alterum annum
3 sit liber, sibi eum adquirere. Item Celsus scribit, quod et Iulianus probat, huius legati
diem ex die mortis cedere, non ex quo adita est hereditas, et si forte post multos annos
4 adeatur hereditas, omnium annorum[3] legatario deberi. Sed et si quotannis sit legatum
mihi uidetur etiam in hoc initium cuiusque anni spectandum, nisi forte euidens sit uo- 35
luntas testatoris in annuas pensiones ideo diuidentis, quoniam non legatario consultum
5 sed heredi prospectum uoluit, ne urgueretur ad solutionem. Si in habitationem aliqui
uel in disciplinam legetur sic 'annua' uel 'quotannis', quibus diebus pensio debetur habitationis uel merces disciplinarum, isdem intellegitur legatum relictum, coniectura uoluntat
6 facta. Nouissime Pomponius scribit nihil interesse, utrum 'in annos singulos' uel 'quotanni 40
an 'in singulos menses' uel 'quot mensibus' an 'in singulos dies' uel 'quot diebus'[4] legetur.

F(WDEQICK)

---

[1] uel, si cui seruus legatus est, eidem seruo (*sic fere Cuiacius confirmantque Graeci, u. i.* ?
[2] et *ins.* (*W al.*) [3] legata *ins.* [4] utrum 'in annos singulos' an 'quotannis', 'in singul
menses' an 'quot mensibus', 'in singulos dies' an 'quot diebus' (οὐδὲ γὰρ διαφέρει ἐνιαυσιαῖ
τοῦ κατ' ἔτος ἢ μηνιαῖον τοῦ κατὰ μῆνα ἢ ἡμερήσιον τοῦ καθ' ἡμέραν *Tip.*)?

---

1 aditi°o' F^b 3 per] *FEK*^{a}, nec per *WDCK*^{b}, ne per *I* 6 ad *suppl.* F^2 7 transtul'er'it F^2 8 transfert] transfere F^1 9 ad] ab F^1 12 est et 'ideo' seruo F^2: ἐὰν ληγατεύσω τὸν δοῦλόν μου ἢ ἐλευθερώσω αὐτὸν καὶ ληγατεύσω αὐτῷ, τὸ ληγατευθὲν αὐτῷ .... *B* (*Tip.*) 15 alioquin 'q'inutile F^b 16 cessitset F^1 17 et posteaditam *F* 19 'h'abitatio F^2 21 ue'l se uus F^b | deces's'erit F^b 23 in *suppl.* F^2 legetur F^2 32 et iulianus 'et' probat 36 'di'uidentis F^2 37 prospectam F^1 | habitatione aliquid uel in disciplina *F*: εἰς οἴκησιν ἢ μάθησιν *B* (*Tip.*) 39 mercedisdiscipl. *F* 40 quotanis *F*

ipse quoque huic sententiae accedo: proinde et si 'annui' legentur tot aurei, idem erit di-
7 cendum. Si cui homo generaliter sit legatus et antequam uindicet, decesserit, ad heredem
8 suum legatum transfert. Si Titio sit sic legatum 'quem Seius elegerit' et Seius post electio-
nem decesserit, locus est uindicationi semel adquisitae. 4

13 POMPONIUS libro sexto ad Sabinum. Huiusmodi legatum: 'siue illud factum [B. 44, 20, 10] S
'fuerit siue non fuerit, illi do lego', ad heredem non transit, nisi alter casus uino legatario
exstiterit, quoniam causa, ex qua debeatur, praecedere semper debet. nec, quia certum est
alterutrum futurum, omnimodo debebitur: nam tale legatum, 'cum morietur, heres dato',
certum est debitum iri et tamen ad heredem legatarii non transit, si uino herede decedat. 9

14 ULPIANUS libro uicesimo quarto ad Sabinum. Si usus fructus aut decem, [B. 44, 20, 11] S
utrum legatarius noluerit, sint legata, utrumque spectandum[1] et mortem testatoris *et* adi-
tionem hereditatis, mortem propter decem, aditionem propter usum fructum: quamuis enim
electio sit legatarii, tamen nondum electioni locus esse potest, cum proponatur aut non-
1 dum testatorem decessisse aut eo mortuo hereditas nondum adita. Inde quaerit Iulianus,
si post mortem testatoris legatarius decedat, an ad heredem transferat decem legatum, et 15
libro trigensimo septimo digestorum scribit posse dici decem transtulisse, quia mortuo lega-
tario dies legati cedit. argumentum Iulianus pro sententia sua adfert tale: 'Seiae decem
'aut, si pepererit, fundum heres meus dato': nam si, antequam pariat, inquit, decesserit, ad
2 heredem suum decem transmittet. Si ita quis legauerit filio familias, ut ipsi soluatur,
potest procedere legatum nec imputari heredi, cur non patri, sed potius filio soluat: finge 20
enim hoc nominatim expressum 'ita ut filio ‖ soluat': certe si pater petat, exceptione erit f. 129'
3 repellendus. Si dies legati cesserit, deinde legatarius in ius alienum peruenit, ipsi[2] potius
debetur legatum, in cuius ipse ius peruenit: transeunt enim cum eo, quae ei debebantur.
sed si sub condicione fuerit legatum, non transit, sed exspectabit condicionem eique ad-
quiretur, cuius iuris erit condicionis existentis tempore: quod si sui iuris fuerit eo tempore, 25
sibi potius adquiret.

15 IDEM libro quinto disputationum. Si ita esset liberis fideicommissum re- [B. 44, 20, 12] S
lictum, si morte patris sui iuris essent effecti, nec mortalitate patris, sed emancipatione
patres familiarum constituti sint, deberi eis fideicommissum nemo dubitauerit diemque eius
emancipatione cessisse, qui morte patris cederet. 30

16 IULIANUS libro trigensimo quinto digestorum. Cum ita legatum est: 'Stichum [B. 44, 20, 13] S
'uel quod ex Pamphila natum erit heres meus dato', non ante dies legati eius cedet, quam
1 aliquid ex Pamphila natum fuerit aut certum fuerit nasci non posse. Cum seruo legato,
antequam hereditas eius qui legauerat adiretur, usus fructus ab alio legatus fuerit et prior
hereditas eius, qui usum fructum legauerit, adita fuerit: nulla ratio est, cur diem legati 35
cedere existimemus, antequam ea quoque hereditas, ex qua seruus legatus erat, adeatur,
cum neque in praesentia ullum emolumentum hereditati adquiratur et, si interim seruus
mortuus fuerit, legatum extinguatur. quare adita hereditate existimandum est usum fructum
2 ad eum, cuius[3] seruus legatus esset, pertinere. Quod si seruus, cui usus fructus legatus
fuerit, ipse legatus non fuerit, dicendum est usum fructum ad hereditatem [4]pertinere, eo 40
quod dies eius ante aditam hereditatem non cesserit.

17 IDEM libro trigensimo sexto digestorum. Cum legato seruo aliquid legatur, [B. 44, 20, 14] S
dies eius legati quod seruo datur non mortis tempore, sed aditae hereditatis cedit: et ideo

F(WDEQICK)

[1] exspectandum (*Cuiacius*)? [2] ipsi] ei? [3] cui (*u. i.*)? [4] *idem Graeci* (τῇ κληρονομίᾳ προσέχει ἡ χρῆσις): ad heredem adita hereditate (*similiter Faber: cf. D. 41, 1, 61, 1*)

1 tot'at' aurei F^2 2 cui] qui F 3 transfert ... legatum *om.* F^1 | que'm' F^2 | elictionem F 4 adquisitae] admiisitae F^1 5 l'egatum F^2 6 alter'uter' casus F^2 8 debeb'itur F^2 11 testatoris aditionem F 12 quamus enim F 15 transferat] Q, transferunt F, transferatur *WEK*, transfertur *DIC* 17 argumentu'mentu'm F^2 18 pepererit] pererit F, peperit *WEICK*, peperierit D 22 ces'se'rit F^2 23 ipse ius] ipsius F 24 adquiretur] *ECK*, adquireretur *FWQI*, quaeretur D 28 emancipatatione F 33 aut 'c'ertum F^1 38 mortuos F^1 39 cuius] 'q'cuius F^1, cui *WDEICK*

impedimento non est regula iuris, quo minus manumisso legatum debeatur, quia etsi con- festim pater familias moreretur, non in eiusdem personam et emolumentum legati et obli- gatio iuris concurreret. perinde igitur est hoc, de quo quaeritur, ac si filio herede instituto patri legatum esset: quod consistere intellegitur eo, quod, quamuis statim pater familias moriatur, potest emancipatus adire hereditatem, ut patri legatum debeat.

18 IDEM libro trigensimo septimo digestorum. Is cui ita legatum est 'quando- [B. 44, 20, 15] S 'que liberos habuerit' si praegnate uxore relicta decesserit, intellegitur expleta condicione decessisse et legatum ualere, si tamen postumus natus fuerit.

19 IDEM libro septuagensimo digestorum. Cum sine praefinitione temporis [B. 44, 20, 16] S legatum ita datum fuerit: 'uxori meae penum heres dato: si non dederit, centum dato', unum legatum intellegitur centum et statim peti potest, penoris autem causa eo tantum 1 pertinet, ut ante litem contestatam tradita peno heres liberetur. Quod si ita scriptum sit 'si penum intra kalendas non dederit, centum dato', non efficitur, ut duo legata sint, sed ut centum legata sub condicione uideantur: idcirco si uxor ante kalendas decesserit, heredi suo neque penum relinquet, *quia* legata non est, neque centum, quia dies legati cesserit 2 *necesse est legataria uiua. Statim dies mihi cedit,* ‖ cum ab eo mihi fideicommissum datum est, cui sub condicione legatum est, quemadmodum si herede instituto sub condicione pure 3 mihi legetur. Si debitori quod sub condicione debet legatum est, praesens legatum est agique ex testamento statim potest, ut liberatio praestetur, et, si post mortem testatoris 4 decesserit, ad heredem transmittit actionem. Haec dicenda erunt et si non ipsi debitori, sed alii cuilibet similiter legatum esse proponatur.

20 MARCIANUS libro sexto institutionum. Si cum praefinitione annorum lega- [B. 44, 20, 17] Sf tum fuerit, ueluti 'Titio dena usque ad annos decem', Iulianus libro trigensimo digestorum scribit interesse: et si quidem alimentorum nomine legatum fuerit, plura esse legata et futurorum annorum legatum legatarium mortuum ad heredem non transmittere: si uero non pro alimentis legauit, sed in plures pensiones diuisit exonerandi heredis gratia, hoc casu ait omnium annorum unum esse legatum et intra decennium decedentem lega- tarium etiam futurorum annorum legatum ad heredem suum transmittere, quae sententia uera est.

21 PAULUS libro secundo ad Uitellium. Si dies adposita legato non est, prae- [B. 44, 20, 1] E sens debetur aut confestim ad eum pertinet cui datum est: adiecta quamuis longa sit, certa est, ueluti Kalendis Ianuariis centesimis, dies quidem legati statim cedit, sed an diem peti non potest: at si incerta, quasi 'cum pubes erit' 'cum in familiam nupserit' 'cum 'magistratum inierit' cum aliquid demum, quod scribenti comprehendere sit commodum, fecerit: nisi tempus condicioue optigit, neque res pertinere neque dies legati cedere pote- 1 Si sub condicione, qua[1] te heredem institui, sub ea condicione Titio legatum sit, Pomp- nius putat perinde huius legati diem cedere atque si pure relictum esset, quoniam certu esset herede existente debitum iri: neque enim per condicionem heredum fieri incer legata nec multum interesse tale legatum ab hoc 'si heres erit, dato'.

F(WDEQICK)

[1] sub qua condicione?

6 cui] qui *F* 7 praegnatae *F* 8 natus fuerit] *FK*^{a}, natus uiuus fuerit *WIC*, unius natus fuerit *D*, natus fuerit uiuus *EK*^{b}, P[isis] deest' *margo Q, non habens uoc.* uiuus 9 c'as'um *F*^{2} 12 penore *WDEQICK* 14 kal- lendas *F* 15 quia] *W*, qua‖quae *F*, quae *DEICK* | neque centum] *DEI*, nequea cen- tum *F*, neque ad centum *WQCK* | *post* ces- serit (*sic FWE*, non cesserit *DICK*^{b}, *inc. K*^{a}) *in fine paginae uacui remanserunt uersus duo cum dimidio in F: apparet desiderari finem § 1 et principium § 2, quam ita reddit inter- pres:* καλῶς ληγατεύω χωρὶς αἱρέσεως ἀπὸ τοῦ ὑπὸ αἵρεσιν ληγαταρίου καὶ τοῦ ὑπὸ αἵρεσιν κλη- ρονόμου καὶ προχωρεῖ (*cod.* παραχωρεῖ) *B* (*Ti* 16 cum h'ab eo *F*^{2} 17 *post* legatum e *ins.* tale est *WDEICK*: *ante* pure *ins.* deb legatum *Q* 20 h'e'redem *F*^{1} 23 uelutitio 25 ad] ab *F*^{1} 31 deuetur *F* | confistim 32 centemsimis *F* 33 pe'r'ti *F*^{1} | cum familiam] *F*, cum filia *WDCK*, cum in famili filia *E*, in familia cum filia *Q*, cum filio familia *I* 34 magistratu'u'm *F* | quod scri- benti] *K*, quod scribendi *FQIC*, conscribendi *WD*^{a}*E*, quod conscribendi *D*^{b} 35 perti'nere' *F*^{2} 38 exis'ten'te *F*^{2} | ire *F*^{a}

22 POMPONIUS libro quinto ad Quintum Mucium. Si Titio, 'cum is annorum quattuordecim esset factus', legatum fuerit et is ante quartum decimum annum decesserit, uerum *est* ad heredem eius legatum non transire, quoniam non solum diem, sed et condicionem hoc legatum in se continet 'si effectus esset annorum quattuordecim', qui autem in rerum natura non esset, annorum quattuordecim *esse* non intellegeretur. nec interest, utrum scribatur 'si annorum quattuordecim factus erit' an ita, cum priore scriptura per condicionem tempus demonstratur, sequenti per tempus condicio, utrubique tamen eadem condicio est. Quaedam autem condiciones etiam superuacuae sunt, ueluti si ita scribat: 'Titius heres esto. si Titius hereditatem meam adierit, Maeuio decem dato': nam pro non scripto ea condicio erit, ut omnimodo ad heredem Maeuii legatum transeat, etiamsi Maeuius ante aditam hereditatem decesserit. et idem, si ita fuerit scriptum: 'si Titius hereditatem meam adierit, intra dies centum Maeuio decem dato': nam hoc legatum in diem erit, non sub condicione, quia definitio Labeonis probanda est dicentis id demum legatum ad heredem legatarii transire, quod certum sit debitum iri, si adeatur hereditas. Si tamen duos heredes instituam et, si alter ex his adeat hereditatem, alicui legem ab omnibus heredibus: non erit pro superuacuo ea condicio, sed in portionem quidem coheredis ualebit, in ipsius autem, cuius persona in condicione comprehensa est, superuacua erit, perinde atque ‖ si solo eo herede instituto eo modo legatum esset. B. 44, 20, 19 *E* f. 130'

23 ULPIANUS libro quarto ad legem Iuliam et Papiam. Cum in annos singulos legatum relinquitur, sine dubio per annos singulos inspecta condicione legatarii aut capere[1]. et si plurium seruus sit, singulorum dominorum erunt personae spectandae. B. 44, 20, 20 *E*

24 PAULUS libro sexto ad legem Iuliam et Papiam. Si penum heres dare damnatus sit uel fundum et, si non dedisset, decem, ego accepi et penum legatam et translatam esse in decem, si noluerit penum heres dare, et tunc pecuniam deberi, cum interpellatus fundum non dedisset, et, si interea decesserit legatarius, tunc heredi eius non nisi fundum deberi. namque cum dictum est: 'at Publicius fundum dato', perfectum est legatum et cum dicit: 'si non dederit, centum dato', sub condicione fundi legatum ademptum uideri eo casu, quo centum deberi coeperint. quorum quia condicio uiuo legatario non exstiterit, forte quia interpellatus heres non sit, euenit, ut ademptio nihil egerit fundique legatum durauerit. Plane si sic legatum sit: 'si penum non dederit, decem dato', dicimus non esse penum legatum[2]. B. 44, 20, 21 *Ef*

25 PAPINIANUS libro octauo decimo quaestionum. Cum illud aut illud legetur, enumeratio plurium rerum disiunctiuo modo comprehensa plura legata non facit. nec aliud probari poterit, si pure fundum alterum uel alterum sub condicione legauerit: nam pendente condicione non erit electio nec, si moriatur, ad heredem transisse legatum uidebitur. Heres meus Titio dato quod mihi *Seius* debet'. si Seius pupillus sine tutoris auctoritate nummos accepit nec locupletior factus est *et creditor* ad praesens debitum uerba rettulit, quia nihil *Seius* debet, nullius momenti legatum erit: quod si uerbo debiti naturalem obligationem et futuram solutionem cogitauit, interim nihil *Titius* petet, quasi tacite condicio inserta sit, non secus ac si ita dixisset: 'Titio dato, quod pupillus soluerit' uel si legasset 'quod ex Arethusa natum erit' uel 'fructus, qui in illo fundo nascentur'. contrarium non B. 44, 20, 22 *P*

F(WDEQICK)

[1] posse dicendus est aut non capere *ins.* [2] legatam (*u. i.*)?

1 ad quitum *F* 3 est] *WDEI*[1]*CK, om. FI*[2] 4 effectus *F* 5 esse non] *D*[1], non esse non *FD*[2], non esse *WEICK* 8 superuaquae *F* | ti'ti'us heres *F*[2] 9 non] no *F* 10 omnemodo *F* | ante] ad te *F*[1] 15 institu't'am *F*[2] 17 superusqua *F* 18 eo herede] *FE*, coherede *DICK Taurell.* 20 aut] *F*[1], ait *F*[2], *om. WDEICK* 23 accipi *F* 25 interpellatis *F* 26 at] ita *WDEQICK* 28 quo] ouo *F* 29 ex's'titerit *F*[1] | euenerit *F*[1], etienerit *F*[2] 30 durauerit] *I*[1]*K*, dorauerit *F*, donauerit *WD* (*suprascr.* al. durauit) *EQI*[2]*C* 31 legatum] *FCK*[2], legatam *WDEQIK*[1] 35 nec] ne *F* | moratur *F* 36 mihi seius] mihi si eius *F* 37 accepit nec] *scripsi*, accepissec *F*[2], accepisset *F*[1]*Q*, accepisset nec *DEICK*: καὶ οὐ γέγονεν ἐκ τούτου πλουσιώτερος *B* (*Tip.*) | est et creditor] *scripsi*, est se et petitor *F*, set et petitor *E*, esset petitor *WD*[2]*QI*[1], esset et petitor *D*[1]*I*[2]*C*, esset sed petitor *K* 38 seius] *van de Water*, eius *F*, ei *WDEICK* 39 nihil si titius *F* 41 nascentum *F*[1]

est, quod, si medio tempore legatarius moriatur et postea partus edatur, fructus perueniant, pecuniam pupillus exsoluat, heres legatarii petitionem habet: namque dies legati, cui condicio non adscribitur, quamuis extrinsecus exspectanda sit, cedit.

26 IDEM libro nono responsorum. 'Firmio Heliodoro fratri meo dari uolo quin- B. 44, 20, 28
'quaginta ex reditu praediorum meorum futuri anni postea'[1]. non uideri condicionem ad-
ditam, sed tempus soluendae pecuniae prolatum uideri respondi: [2]fructibus fini relictae
1 pecuniae non perceptis ubertatem esse necessariam anni secundi. Cum ab heredibus
alumno centum dari uoluisset testator *et* eam pecuniam ad alium transferri, ut in annum
uicensimum quintum trientes usuras eius summae perciperet alumnus ac post eam aetatem
sortem ipsam: intra uicensimum quintum annum eo defuncto transmissum ad heredem
pueri fideicommissum respondi: nam certam aetatem sorti soluendae praestitutam uideri,
non pure fideicommisso relicto condicionem *in*sertam. cum autem fideicommissum ab eo
peti non posse*t*, penes quem uoluit pecuniam collocari, propter haec uerba 'eamque alumno
'meo post aetatem supra scriptam curabis reddere' fideicommissum ab heredibus petendum,
qui pecuniam dari stipulari debuerunt: sed fideiussores ab eo non petendos, cuius fidem
2 sequi defunctus maluit. Pater annu*a* tot ex fructu bonorum, qu*e*m uxori legauit, accessura
filii patrimonio praeter ‖ exhibitionem, quam aeque matri mandauit, ad annum aetatis eius
uicensimum quintum *ab* uxore praestari uoluit. non plura, sed unum esse fideicommissum
certis pensionibus diuisum apparuit et ideo filio intra aetatem supra scriptam diem functo
residui tempor*is* ad heredem fideicommissum[3] eius transmitti, sed non initio cuiusque anni
peti pecuniam[4] oportere, quod ex fructibus uxori datis pater filio praeb*e*ri uoluit. ceterum
si pecuniam annu*a*m pater alimentis filii destinasse*t*, *non* dubie persona deficiente causa
praestandi uidetur extincta.

27 SCAEVOLA libro tertio responsorum. Filium familias ex parte pure instituit B. 44, 20, 24
heredem eique fideicommissum dedit et eodem testamento ita cauit: 'quod ego Lucium
'Titium heredem institui, ita eum adire hereditatem uolo, si is patria potestate liberatus
'fuerit': quaesitum est, an a coheredibus eius adita hereditate legati filio familias dati dies
*ce*sserit. respondit, si pure sit datum, a coherede filii pro hereditaria parte fideicommissum
1 peti posse. Menstruos denarios denos manumissis legauit: quaesitum est, cum absentibus
heredibus ex senatus consulto libertatem sunt consecuti, ex quo tempore eis cibaria de-
beantur. respondit secundum ea quae proponerentur ex eo tempore his cibaria debeantur[5],
quo liberi esse coeperint.

28 IDEM libro quarto responsorum. Si fundus instructus cf. Scaev. D. 33, 7, 28. B. 44, 20, 25
relictus erit, quaeritur, quemadmodum dari debeat, utrum sicut instructus fuit mortis tem-
pore an eo tempore quo facti sunt codicilli an quo peti coepit. respondit *ea* quibus in-
structus sit fundus, *c*um dies legati cedat, deberi.

29 UALENS libro primo fideicommissorum. 'Rogo, quandoque heres meus Titio B. 44, 20, 26
'decem det': utique decem heres debebit, sed quando, dubitari potest: utrum[6] cum primum
potuerit, et dies cedit et ab ipso petitur.

30 LABEO libro tertio posteriorum a IAVOLENO epitomatorum. Quod pupillae B. 44, 20, 27
legatum est 'quandoque nupserit', si ea minor quam uiripotens nupserit, non ante ei lega-
tum debebitur, quam uiripotens esse coeperit, quia non potest uideri nupta, quae uirum
pati non potest.

F(WDEQICK)

---

[1] postea] post mortem meam? [2] et primo anno *ins.* [3] fideicommissum ad heredem (*W*)? [4] pecuniam *del.* [5] deberi (*Hal.*)? [6] uerum (*Rob. Stephanus*)?

---

5 post'e'a non F^2 6 fini] fundi *f* 7 pecuniae] *f*, pecun'i'a F^1 8 et *om. F* 12 insertam] sertam *F* 13 posses *F* | eamque] eamquem *F* 15 no'n' F^1 16 annuo *F* | quem] *sic Graeci:* ἐὰν ληγατεύσω τῇ γαμετῇ μου τὴν χρῆσιν *B* (*Tip.*), quam *F*, quae *DEICK* 17 aequae *F* 18 ab *om. F* 20 tempore *F* 21 uxuri *F* | praebari *F* 22 annuam] *E*, annum *FQ*, *om. WDICK* | destingsset non dubie] *DICK*, destinasse dubie *F*, destinasset dubie *EQ* (*marg.:* P[isis] de[est]) 27 dies decesserit *F* 30 ciuaria *F* 31 ciuaria *F* 35 ea] *sic l. gem.*, a *F* 36 cum] eum *F* 41 uiripote'n's F^1

31 SCAEVOLA libro quarto decimo digestorum. Uxori ex parte sextante heredi [B. 44, 20, 28] A
institutae substituit et heredem[1] fidei commisit, si uxor heres non erit, dotem ei et alia
quaedam dari: post mortem mariti uxor ante condicionem et priusquam adeat hereditatem
decessit. quaesitum est, an dies fideicommissi cum moritur cessisse uideatur ideoque here-
dibus eius debeatur. respondi, si uxor prius decessit, quam hereditatem adiret, uideri diem
fideicommissi cessisse.

III.

℟ UT LEGATORUM SEU FIDEICOMMISSORUM SERUANDORUM CAUSA CAUEATUR ℟ ESPA

1 ULPIANUS libro septuagensimo nono ad edictum. Legatorum nomine satis- [B. 44, 21, 1] E
dari oportere praetor putauit, ut, quibus testator dari fieriue uoluit, his diebus detur uel 11
1 fiat dolumque malum afuturum stipulentur. Semper autem satisdare cogitur, cuiuscumque
2 sit dignitatis uel facultatium quarumcumque heres. Nec sine ratione hoc praetori uisum
est, sicuti heres incumbit possessioni bonorum, ita legatarios quoque carere non debere
bonis defuncti: sed aut satisdabitur eis aut, si satis non datur, in possessionem bonorum 15
3 uenire praetor uoluit. Non solum autem omnibus ‖ legatariis satisdari oportet, sed et suc- f. 131'
cessoribus legatariorum satisdari debere iam constat, quamuis isti non ex iudicio defuncti,
4 sed successionis necessitate quasi ad aes alienum admittantur. Sed et procuratoribus lega-
5 tariorum satisdandum est eoque iure utimur. Plane si ei qui in potestate alicuius erit lega-
6 tum sit, cauebitur ei cuius iuri subiectus est. Non solum autem legatorum nomine heredes 20
7 cauent, sed et successores eorum. Is etiam, cui ex senatus consulto restituta est here-
8 ditas, nihilo minus ad cautionem compellitur. Nec non et qui per alios heredes existunt
9 siue honorarii successores ad satisdationem compelluntur. Plane si quis omissa stipulatione
10 litem de legato contestatus est, probandum est cessare debere stipulationem. Idemque
11 in fideicommissis quoque probandum est. Si cui ita sit legatum uel fideicommissum re- 25
lictum et si id perdidisset, rursus relictum[2], uideamus, an satis sequentis legati siue fidei-
commissi petere possit. mouet quaestionem, an fideicommissum hoc siue legatum debeatur
et quotiens debeatur et an ipse legatarius cauere debeat se non perditurum. de his omni-
bus extat rescriptum diui Pii ad Iunium Mauricum tale: 'Clodio Fructulo [cf. D. 32, 11, 18]
'secundum ea, quae epistula continentur, legata siue fideicommissa ex testamento Clodii 30
'Felicis praestari debent citra necessitatem cauendi nihil ex is deminuturum se. nam quod
'fidei heredis ab eodem testatore commissum est, ut, si Fructulus perdidisset quod ei in
'testamento relictum est, rursus heres ei id restitueret, non eo pertinet, ut aut Fructulo
'priorum legatorum nomine satisdatio iniungenda aut onerandus sit heres in infinito[3], ut,
'quotiens is perdiderit, restituere ei tantumdem debeat, sed ut per fideicommissum poste- 35
'rius duplicata legata eius uideantur nec amplius ad periculum heredis pertineat, si quid
'postea is consumpsit exsoluto ei[4] posteriore fideicommisso'. rescripto ergo ostensum lega-
tarium heredi non debere cauere se non perditurum. uersa uice an heres de sequenti
legato siue fideicommisso cauere debeat, quaeritur. et putem non oportere ei caueri, cum
in suo arbitrio habeat, ne perdat id quod sibi relictum est, quamuis si quis inspexerit, 40
quod sub condicione relictum est, dicere debeat satisdationem exigendam. Certe siue ex
asse siue ex parte quis legatum debeat, cauere debet, siue institutus sit heres siue sub-

F(WDEQICK)

[1] et heredem] coheredes et eorum (*u. i.*)? [2] ut, si id perdidisset, rursus sit relictum?
[3] infinitum? [4] et *l. gem.*

1 uxori *F* 2 substituit et heredem (heredi *WC*, heredum *D*, heredis *EI*[1]*K*, *inc. I*[e])] ὑποκατέστησα αὐτῇ τοὺς συγκληρονόμους αὐτῆς *B* (*Tip.*) 4 heredeibus *F* 11 his diebus] hisdem (*supra u. I*: al. id) ut *WIC*, hiisdem *K*, idem ut *D*, uel hisdem diebus *E* 14 incumbit] *DICK*, incubit *F*, incubuit *W*, *om. inter alia E* 16 satisdare *FWDEICK* 17 defuncti *F* 20 caueatur *F*[e] | legatarum *F* 24 cessare] *F*, nec cessare *WEICK*, necessarie *D* 25 cui] qui *F* | sit] sis *F*[e] 29 rescripti *F* 33 restueret *F*

13 stitutus. Bellissime quaeritur, an haec stipulatio incrementum ex fructibus uel usuris sentiat. et recte placuit ex mora incrementum habituram stipulationem, *ut* id quod oportebit
14 conprehendat. Si quis sub condicione legatum stipulatus pendente condicione decesserit, stipulatio euanescit, quia nec legat*um* transmittitur. huic stipulationi[1] easdem causa*s* et condiciones inesse sciendum est: proinde si qua sit exceptio, quae *pe*tenti legatum opponi
15 solet, eandem ex stipulatu quoque agenti opponendam esse placet. Procuratori eius, qui absens esse dicitur, si stipulanti legati nomine spondeat heres, Ofilius ait ita cauere de-
16 bere, si is, cuius nomine caueat, uiuat, uidelicet ne teneatur illo ant*e* defuncto. Item quaeritur, in hanc stipulationem utrum ipsae res ueniant quae legatae sunt an uero pretia
17 earum. et est uerius in hanc stipulationem res uel pretia deduci. Si decem quae in arca erant mihi legata sint, tibi eorum usus fructus legatus sit, si pure utrique legatum sit ‖ relictum, is cui proprietas legata est ipso iure decem uindicabit, fructuarium autem ex senatus consulto acturum et quinque usum fructum petiturum constat. sed cum decem uindicat proprietarius, per exceptionem doli repelli, [2]qua fructuarius de restituendis quinque heredi cauit. plane si decem aureorum possessionem legatarius habeat, Marcellus ait dandam uel heredi uel fructuario utilem actionem in legatarium, si modo ei caueatur. sed si sub condicione ei decem legata sint, fructuarium interim decem oblata cautione habiturum, legatario uero, cui proprietas relicta est, interim legatorum stipulatio praestanda est. sed si omiserit stipulationem, existente condicione ad exhibendum eum posse agere Marcellus ait. sed si ignorans heres legatum decem fructuario dedit, ad exhibendum eum non teneri
18 palam est: succurrendum tamen legatario aduersus fructuarium Marcellus ait. Si ad fiscum portio hereditatis peruenerit, cessabit ista stipulatio, quia nec solet BS. 41, 2, 8 sch. 3
19 fiscus satisdare. Qui minorem partem hereditatis possidet, cum ex maiore parte heres sit, si quidem ipso iure minuatur portio hereditatis, securior erit heres: neque enim[3] ex maiore parte ex stipulatu tenetur legatariis, quam ex qua heres est: si uero nomen quidem heredis apud eos integrum maneat, uerumtamen effectu minus habeant hereditatis et cauerint legatorum nomine, uidentur onerari, quia ipso iure pro ea parte legata debent, pro qua heredes sint. sed enim aequissimum est non maiorem partem legatariis soluere, quam cuius habent emolumentum. hoc autem euenit, cum hereditas pro aliqua parte ex Trebelliano restituitur: nam pro rata exonerandi sunt heredes eius partis nomine, cuius emo-
20 lumentum sibi ablatum est. Si ei, qui in alterius potestate erit, incerta die legatum fuerit, cauebitur ei, qui habet eum in potestate, non praecise, sed sub condicione 'si, cum eius 'legati dies cedit, in potestate sit'. ceterum si sui iuris inueniatur, iniquum esse uisum est patri cautum esse, cum alii legatum debeatur, quamquam etsi sine hac adiectione caueretur, uerum[4] tamen exceptione patrem uel dominum submoueremus, si existentis condicionis tempore non haberent eos in potestate. euenit tamen secundum hoc, ut in casum non sit de l*e*gato cautum: nam si existentis condicionis tempore sui iuris sunt, non erit cautum.

2 Papinianus libro uicensimo octauo quaestionum. Nec si forte uelit pater cauere neminem amplius petiturum, compellendus erit heres legatum, quod iam filius petere potest, alii qua*m* cui debetur exsoluere.

F(WDEQICK)

---

[1] et legatorum actioni *ins.* et stipulationem ei cedere [2] *talia fere exciderunt:* si paratus sit heres quinque ei soluere [3] erit: neque enim heres? [4] uerum *del.*

---

1 uellissime *F* | incrimentum *F* 2 ut *om. F* 4 nec legatum] *WDEQK,* negleg'en'atum non *F*[4], legatum non *I*[a]*C,* nec legatum non *I*[b] | easd'as'em causa et *F*[4] 5 inesse] ineste *F* | petenti] et penti *F* 8 ante] ant *F* 12 uindicauit *F* 14 qua] *FIC,* quia *WDE,* quoniam *K* 18 cui] qui *F*[a] 25 extipulatu *F* 26 effectu minus habeant hereditatis] *DE,* effactuminus h. h. *F,* effectum minus h. h. *f,* nec minus facti h. h. *W,* minus effectus h. h. *Q,* nec totius factum h. h. *K*[a], nec totius factus (fuctus *em.*) h. h. nec actum (ne factum *em.*) minus h. h. (ne factum minus h. h. *postea del.*) *I,* nec minus effectum h. h. *CK*[2] 32 praecisae *F* | condicione si] condiciones *F* 35 exceptionem *F* 37 legato] locato *F* 39 papini's'anus *F* 41 quan *F*

3 ULPIANUS libro septuagensimo nono ad edictum. Sed et ipsis, qui sunt in potestate, *E*
cauendum est, quemadmodum solet caueri, si eadem res duobus sub diuersis uel contrariis
condicionibus relicta sit: duobus enim satisdatur, sed in utroque casu isdem personis
satisdationem subituris.

4 IDEM libro quinto decimo ad edictum. Si ex causa fideicommissi sit apud [B. 44, 21, 2] *E²f*
aliquem hereditas nec legatorum satis*dat*, in possessionem aduersus eum legatarius mittitur.

5 PAPINIANUS libro uicensimo octauo quaestionum. Postquam heres ab hosti- [B. 44, 21, 3] *P*
bus captus est, condicio legati, cuius nomine proposita[1] stipulatione cautum fuerat, extitit:
fideiussores interim teneri negaui, quia neque ius neque persona esset, ad quam uerba
1 stipulationis derigi possint. Imperator Marcus Antoninus Iulio Balbo rescripsit eum, a
quo res ‖ fideicommissae petebantur, cum appellasset, cauere uel, si caueat *aduersarius, ad* f. 132'
aduersarium transferri possessionem debere. recte placuit principi post pronocationem
quoque fideicommissi cautionem interponi: quod enim ante sententiam, si petitionis dies
moraretur, fieri debuit, amitti post uictoriam dilata petitione non oportuit. sed quare[2] non
cauerat de fideicommisso qui pronocauerit, si caueret aduersarius, ad eum possessionem
esse transferendam rescripsit, cum alia sit edicti condicio? non enim exigitur a legatario
uice mutua cautum, sed uicaria custodiae gratia possessio datur et qui optinuit in pos-
sessionem per praetorem aut praesidem inducitur. sed praetor quidem in omnium rerum
possessione, quae in causa hereditaria permanent omnimodo, fideicommissi seruandi gratia
esse permittit: princeps autem earum rerum nomine, de quibus fuerat iudicatum, mutuas
admisit cautiones: sicuti, cum de bonis suis conferendis filius accepta possessione cauere
non potest, quia denegamus ei actiones, defertur condicio cauendi fratribus ex forma iuris-
dictionis, quod ex portione fratris fuerint consecuti, cum bona propria conferre coeperit,
se restituturos. sed si nec ipsi cauere possint, utiliter probatum est uirum bonum ab
utraque parte eligendum, apud quem ut sequestrem fructus deponantur[3] quique utiles
actiones a praetore datas exerceat. possessio autem ex rescripto supra relato non aliter
ad eum, qui fideicommissum petit, transfertur, quam si cauerit, tametsi maxime aduersa-
rius non per inopiam, sed per contumaciam cauere noluerit: sed si is qui uicit non possit
cauere, uel res deponenda uel iurisdictio restituenda erit. Si dies aut condicio legati fidei[4]
commissi petitionem actionemue differre dicatur et ideo satisdatio desideretur, heres autem
per calumniam postulari contendat et relictum neget, non aliter audiendus erit qui cauere
postulat, quam si scripturam, qua relictum adfirmet, exhibuerit. Cum quaerebatur, ubi
fideicommissi seruandi causa caueri oporteat, imperator Titus Antoninus rescripsit, si do-
micilium Romae non haberet heres et omnis hereditas in prouincia esset, ad satisdationem
fideicommissi nomine in prouinciam fideicommissarium remittendum esse. quare si heres
in eum locum cauendi gratia remitti desideret, ubi domicilium habet, legatarius autem
ibi caueri postulet, ubi est hereditas, non erit heres remittendus. idque imperator Titus
Antoninus rescripsit. Quibus litteris adiectum et si bona iam distracta sunt uel testatoris
permissu uel concedente legatario, pretium eorum fideicommissi seruandi causa in deposito
habendum.

F(WDEQICK)

[1] praetoria (*Cuiacius:* ptoria = ppposita)? [2] cum *ins.* (*similiter Cuiacius*) [3] fructus deponantur] refectus deponatur (*cf. D. 37, 6, 1, 10 et 36, 1, 80, 12*)? [4] fideiue?

2 conuendum *F* | contrari'i's F^1 5 quinto decimo] F^1, quinto (*super* o *pos.* a, *mox del.* F^1) dedicto F^a 6 nec] neg *F* | satisdat in] satis‖datisdati in *F*: τοῦ καθ' ὁμάδα φιδι-κομμισσαρίου μὴ ἀσφαλιζομένου *B* (*Tip.*) 9 interin *F* | uerba 'in' stipulationis *F* 11 si caueat aduersarius ad aduersarium transferri] *scripsi* (*cf. u. 15*), si caueat aduersarium transferri F^a, si caueat ad eum transferri F^bQ, si non caueat (cauerat I^a) ad (ad *om. IK*) aduersarium transferre *WDICK*, si non caueat ad eum transferri *E* 12 prouocationem] *EQ* (*margo:* Pisana est haec), probocationem *F*, probo cautionem *WD* I^a?*CK*^{a}?, ea cautionem I^bK^b, *inc.* I^aK^a 13 petitiones F^a 18 p'e'r F^1 22 defe'n'rtur *F* | ex firma *F* 23 fatris *F* 24 ipsi] ipse *F* 27 tamensi *F* 28 uicit] *WDEICK*, uiuit *F* 31 cuntendat F^a 32 qua relictum] *I*, qua relictam *FK*, quam relictam *WDEC*, qua relictura *Q* 33 domilium *F* (*em. f*) 35 prouincia *F* 37 e's't F^1 38 testatoris'm' F^1

6 Ulpianus libro sexto fideicommissorum. Si quando incerta summa est fidei- B. 44, 21, 4
1 commissi, qui cognoscit taxationem[1] quoque fideiussores petuntur. Admonendi autem sumus rebus publicis remitti solere satisdationem fideicommissorum etiam si quando necessitas dandi intercedat: repromissio plane exigenda est uoluntati defuncti statu iri.

7 Paulus libro secundo manualium. Filio uel seruo sub condicione a patre B. 44, 21, 5
dominoue herede instituto legatum est. huius legati satis petere non possunt: sed pendente condicione emancipatus ‖ uel manumissus si satis petant, quaeritur, an audiendi sint, ne beneficium patris dominiue ipsis onerosum sit, an sibi imputare deberent, qui dederunt eis postulandi aduersus se facultatem. sed melius est per mediocritatem causam dirimere, ut cautioni tantum cum hypotheca suarum rerum committantur.

8 Ulpianus libro quadragensimo octauo ad Sabinum. Cum legatorum nomine B. 44, 21, 6
satisdatum est, simul dies legatorum cessit, protinus isdem diebus etiam ex stipulatione debentur[2],

9 Paulus libro duodecimo ad Sabinum. non tamen ut statim peti possint[3]: B. 44, 21, 7
deberi enim dicimus et quod die certa *legatario* praestari oportet, licet dies nondum uenerit.

10 Pomponius libro uicensimo sexto ad Sabinum. Si a te herede legatum mihi B. 44, 21, 8
sit sub condicione tuque, postquam adieris hereditatem, satisdederis legatorum et post mortem tuam ante aditam tuam hereditatem condicio legati extiterit, Sabinus ait fideiussores mihi teneri, quia omnimodo dari oportet legatum et in rem esset concepta stipulatio.

11 Gaius libro tertio decimo ad edictum prouinciale. Si legatariis, *qui* aduersus B. 44, 21, 9
me *in* possessionem legatorum seruandorum causa missi sunt, procurator uel quis alius meo nomine cauerit, perinde mihi praetor accommodat interdictum, quo iubeantur discedere legatarii possessione, ac si ego cauissem.

12 Marcianus libro septimo institutionum. Licet, ut non petatur cautio, con- B. 44, 21, 10
dicio testamento scripta fuerit, non uidetur condicio: et ideo licet desiderauerit quis cauere sibi, non uidetur condicione defectus, quia postquam remitti talem cautionem iure publico placuit, nec onus cautionis sequitur nec quidem condicio intellegitur.

13 Neratius libro septimo membranarum. Ei quoque, *cui* legatorum actio B. 44, 21, 11
datur in eum, qui praetermissa institutione ab intestato possidet hereditatem, legatorum satisdatur et, nisi satisdabitur, in possessionem legatorum seruandorum causa mittitur: nam haec quoque praetor perinde salua esse uult atque ea quae iure ciuili debentur. idem Aristoni placet.

14 Ulpianus libro septuagensimo nono ad edictum. Haec stipulatio et in fidei- B. 44, 21, 12
commissis locum habet, siue pure fideicommissum sit relictum siue ex die *certa uel incerta* uel sub condicione, siue res aliqua siue hereditas siue ius aliquod relictum est. Diuus quoque Pius rescripsit, quotiens euidens res est, ut certum sit nullo modo cf. D. 36, 4, 1, 3
fideicommisso locum esse, perquam iniquum esse superuacua cautione onerari heredem.

15 Paulus libro septuagensimo quinto ad edictum. Etiam de praesenti legato B. 44, 21, 13
1 locum habet haec satisdatio, quoniam nonnullas moras exercitio iudicii habet. Si et ab herede instituto legatorum satis acceperit legatarius et a Trebelliano fideicommissario, utra-
F(WDEQICK)

[1] *talia exciderunt:* facit et ita eius [2] debetur? [3] possit?

2 taxationem] *sic FWDEQICK* 4 statu iri] staturi *F*, statum iri *WEQIK*, statim iri *DC* 8 beneficium] fieficium F^a | ipsi *F* 9 midiocritatem *F* 12 legatorum 'nomine satisd' cessit F^1 15 certa legatario] *scripsi collata epitoma Graeca:* περὶ τοῦ ληγατευομένου ὑπὸ ἡμέραν, certario *F*, certa *f* 16 si a te] sitat F^1 17 satisdederit *F* 20 legatariis qui] legatorihis *F*, legatarius *D*, cum legatarii *E*, legatarii *ICK*: ἐὰν οἱ ληγατάριοι πεμφθῶσιν εἰς νομὴν καὶ ὕστερον ὁ ἐντολεὺς μου ἢ ἄλλος ὑπὲρ ἐμοῦ δώσει τὴν ἀσφάλειαν *B (Tip.)* 21 me in] mei‖non *F* 22 caueri *F* | discidere F^a 26 defactus *F* | publicio *F* 27 ne quidem *F* 28 cui] *E, om. FWDQICK* 30 possessione *F* 31 perininde *F* | ciuile *F* 32 aristoni] aristo in *F* 34 siue pure fideicommissum sit relictum siue ex die certa uel incerta] *sic scripsi cum interprete:* εἴτε χωρὶς αἱρέσεώς ἐστιν ἢ ὑπὸ ἡμέρας ἀΰλης ἢ ἀΰλου ἢ ὑπὸ αἵρεσιν, si pure fideic. sit relictum siue ex di certa *F* 36 est] et *F(em. f)* 39 satisdatis *F(em. f)* | exercitio] *F*, exceptio *WDEQICK*

que quidem stipulatio committetur, sed exceptione se tuebitur heres, quia cauere non debuerit. sed si pars hereditatis restituta sit, ab utroque cauendum est. Etiam si ab intestato debeatur fideicommissum, locum habet haec stipulatio.

5 GAIUS libro uicensimo septimo ad edictum prouinciale. Si duo eiusdem nominis *de* legato contendant, utrisque sa*tisda*tur: *n*ec onerari heredem, cum possit eosdem fideiussores ad utramque stipulationem adhibere, qui et ipsi *non* onerantur, cum futurum sit, ut uni tenerentur. B. 44, 21, 14 *E

PAULUS libro quadragensimo octauo ad edictum. Si ab uno ex heredibus legatorum satis accipimus, cum ab omnibus heredibus *n*obis legatum esset: si pa*rs* cohe- B. 44, 21, 15 *S
redis adcrescat promissori, in totum § fideiussores tene*n*tur, si solidum *leg*atum is coeperit debere. 9 f. 133'

18 SCAEVOLA libro uicensimo nono digestorum. Quae filium legitimum reliquebat, patrem eundemque collibertum ex asse scripsit heredem fideique eius commisit, ut, quidquid ad eum ex hereditate eius peruenisset, cum moreretur, restitueret filio testatricis nepoti suo, et haec uerba adiecit: 'satis a Seio patre meo exigi ueto'. quaesitum est, cum iste *S*eius substantiam suam dissipa*t* et ueretur pater fideicommissarii, ne inane fideicommissum constituatur, an ad satisdationem fideicommissi nomine patrem defunctae compel- B. 44, 21, 16 A
1 lere possit. respondit secundum ea quae proponerentur non compellendum cauere. Idem quaesiit: testatricem apud maritum suum, ex quo filium reliquerat, res deposuisse non exacta cautione depositionis: an ea res patri heredi restitui debeat? an uero quoniam emolumentum totius hereditatis ad filium defunctae reuerti deberet, apud maritum remaneret, apud quem dos remansisset? respondit, quod mulieris mansisset nec in dote fuisset, resti-
2 tuendum esse heredi. Tutor, qui et coheres pupilli erat, absente pupillo, cum admonuerunt eum legatarii, fideicommissi nomine in solidum ipse cauit. quaesitum est, an in pupillum adultum factum danda sit utilis actio. respondit dandam.

IIII.

℟ UT IN POSSESSIONEM LEGATORUM UEL FIDEICOMMISSORUM SERUANDORUM CAUSA ESSE LICEAT ℟ ESPA

1 ULPIANUS libro quinquagensimo secundo ad edictum. Si quis, cum uetitus esset satis accipere, acceperit, an repeti satisdatio ista[1] possit, ut heres condicat liberationem? et quidem *si* sciens heres indebitum cauit, repetere non potest. quid deinde, si ignorauit remissam sibi satisdationem? potest condicere. si uero hoc non potuisse remitti crediderit, numquid condicere possit qui ius ignorauit? adhuc tamen benigne quis dixerit satisdationem condici posse. quid deinde, si commissa sit stipulatio, fideiussores putamus exceptione uti posse an non? et magis est, ut utantur exceptione, quia ex ea causa inter- B. 44, 22, 1 E
1 cessit satisdatio, ex qua non debuit. Non exigit praetor, ut per heredem stet, quo minus *F(WDEQICK)*

[1] ita (*Brencmannus*)?

3 haec] aec *F* 5 nominis] inuminis F^a | de] *WDEQICK, om. F*: ἐὰν ... φιλονεικῶσι περὶ τοῦ λεγάτου *B* (*Tip.*) | satisdatur] satur *F* | nec] uec *F* 6 non onerantur] nonerantur *F* 9 nobis legatum esset] homis l. e. F^a, hobis l. e. F^b, l. e. (*om.* nobis) *WDQICK*, huiusmodi leg. nobis esset *E* | si paris *F*: καὶ προσαγήσῃ τὰ τῶν συγκληρονόμων μέρη *B* (*Tip.*) 10 tenetur *F* | legatum] C^2K, secatum *FQ*, se cautum *I*, secarum *W*, secutum *D*, legatum secutum *E*, sed aliis legatum secutum C^a 11 deber *F*, deberet *W*, debet *D*, deberi *E* 13 heredum *F* (*em. f*): κληρονόμον εἰς ὁλόκληρον ἔγραψε *B* (*Tip.*) 15 haec] hac *F* | berua F^a 16 seius] eius *F* (*em. f*) | dissipat] *WDEQICK*, dissipatre *F*: εἰ σκορπίζει τὰ πράγματα *B* (*Tip.*) 28 seruandorum *om. ind. F* 31 et quidem si sciens] *DEI*, et si quidem sciens *K*, et si quidem si sciens *W*, et quidem sciens *F*, qui dum sciens si ciens *C* 33 qui'd' ius F^2 35 est ut 'ut'antur F^{b1} 36 § 1 *sic reddit epitome Tipucitiana:* καὶ περὶ τοῦ ἐὰν ἢ ὁ κληρονόμος ὀχληθεὶς μὴ ἀσφαλίσηται ἢ ἀπολιμπάνηται, πῶς πέμπεται εἰς νομὴν ὁ λεγατάριος. καὶ πότε δοκεῖ ὁ κληρονόμος ἐμποδίζειν δοῦναι τὰ ἱκανὰ καὶ πότε οὔ. καὶ πότε δοκεῖ ὑπερτίθεσθαι. *unde addendum uidetur* abest *post* hoc est

caueat, sed contentus fuit per legatarium uel fideicommissarium non stare, quo minus ei caueatur. quare si non fuerit, qui interpelletur cautionis nomine, hoc est[1] is a quo legatum fideiue commissum relictum est, omnimodo poterit legatarius et fideicommissarius in possessionem ex hoc edicto mitti, quia uerum est per eum, cui caueri oportebit, non fieri, quo minus caueatur. non tamen et satisdatio debet offerri legatario, sed sufficit, siue de- 5
2 siderauit *et* non cauetur, siue non habeat, a quo satis desideret. Si debitori liberatio sit relicta, non est exigenda cautio, quia habet penes se legatum: quippe, si conueniatur, ex-
3 ceptione doli mali uti possit[2] ei cui legatum solutum est. Cum constet lega- cf. D. 36, 3, 14, 1
tum non deberi, diuus Pius ad Aemilium Equestrem rescripsit non debere praetorem satis-
4 dationem admittere. Tunc ante aditam hereditatem satisdandum de legatis est, cum adhuc 3
dubium est, an hereditas adeatur. ceterum si certum *sit* repudiatam uel omissam hereditatem uel *a*bstentos necessarios heredes, frustra hoc edictum imploratur, cum certum sit legatum uel fideicommissum non deberi.

2 IDEM libro septuagensimo nono ad edictum. Si autem certum sit heredi- B. 44, 22, 2
tat*em* necdum aditam fuisse, nec satisdatio nec possessio locum habet.

3 IDEM libro quin‖quagensimo secundo ad edictum. Si is, a quo satis petitur, B. 44, 22, 3
offerat cognitionem et dicat: 'hodie constet *de* fideicommisso, hodie agamus', dicendum est cessare satisdationem, cum possit ante de fideicommisso quam de satisdatione constare.
1 Nec non illa cognitio imploranda erit ab herede, si forte dicatur per calumniam satis peti: hoc enim commune est omnium satisdationum. diuus enim Pius rescripsit eum, apud quem satis petitur, debere explorare, num per calumniam satis petatur: de qua re summatim
2 debet cognoscere. Si procurator satis legatorum desideret, si quidem mandatum ei sit, non habebit necesse de rato cauere, sed erit ei satisdandum: si uero dubitetur, an man-
3 datum sit uel non sit, de rato cautio erit exigenda. Si semel fuerit satisdatum, quaesitum est, an etiam rursus cauendum sit, si forte dicatur egenos fideiussores esse datos. et magis est, ut caueri non debeat: hoc enim diuus Pius rescripsit Pacuuiae Licinianae: ipsam enim facilitat*i* suae expensum ferre debere, quae minus fideiussores idoneos accepit: neque enim oportet per singula momenta onerari eum, a quo satis petitur.

4 PAPINIANUS libro uicensimo octauo quaestionum. Plane si noua causa alle- B. 44, 22, 4
*g*etur, ueluti quod fideiussor decesserit aut etiam rem familiarem inopinato fortunae impetu 3
amiserit, aequum erit praestari cautionem.

5 ULPIANUS libro quinquagensimo secundo ad edictum. Is cui legatorum B. 44, 22, 5 1
fideiue commiss*o*rum nomine non cauetur missus in possessionem nunquam pro domino esse incipit. nec tam possessio rerum ei quam custodia datur: neque enim expellendi heredem ius habet, sed simul cum eo possidere iubetur, ut *s*altem taedio perpetuae custodiae 3
1 extorqueat heredi cautionem. Si alius damni infecti nomine missus sit in possessionem, alius legatorum seruandorum causa, posse eum, qui legatorum seruandorum causa in possessionem missus est, etiam damni infecti satisdare: qui si satisdederit, non aliter decedere possessione debebit, quam ei cautum fuerit etiam eo nomine, quo*d* se damni infecti obli-
2 gauit. Si plures legatarii mitti in possessionem desiderauerint, omnes uenire debe*n*t in 4
possessionem: is enim qui ex causa legatorum possidet sibi, non alii possidet. alia est causa, cum creditores rei seruandae causa mittuntur in possessionem: nam is qui possidet

F(WDEQICK)

---

[1] abest *ins.* (*u. ad p. 269 u. 36*) [2] similisque sit *ins.*

---

1 legatorium F^1 | non stare] *FEK*, stare *WDIC* 5 legatorio F^a 6 et non cauetur (caueatur *K*)] *WDI*^{b}*K*, ei non caue'tu'r F^b, ei non caueatur *Q*, non cauetur *E*, et non cauerunt $F^a C$ 7 paenes *F* 8 solutam *F* | cum constet (constel *F*) *seq.*] *hinc caput ordiri intellegitur et ex loco gemino et ex Graecis:* ἐὰν ὁμολόγηται μὴ χρεωστεῖσθαι τὸ ληγάτον 9 deueri *F* 11 sit] si *F* 12 obstentos *F* 13 deberi] *WDEQICK*, debere *F* 14 hereditate *F*: εἰ ἀλλόν ἐστιν, ὡς οὔπω ὑπεισελεύσθη ἡ κληρονομία *B* (*Tip.*) 16 *l. 3 continuat antecedenti F* | idem] Idem *F* (*em. f*) 17 offerrat *F* | de] ae *F* (*em. f*) 26 rescripse'i't F^1 | pacubiae *F* 27 facilitate *F* (*em. f*) 29 allecetur *F* 33 commissarum *F* 35 soltem *F* (*em. f*) 39 quod] quo *F* 40 debet *F* (*em. f*)

non sibi, sed omnibus possidet. Qui prior missus est legatarius in possessionem, non praefertur ei qui postea mittitur: inter legatarios enim nullum ordinem obseruamus, sed simul omnes aequaliter tuemur. Postquam rei seruandae creditores possidere coeperunt, legatorum seruandorum gratia missus in possessionem creditoribus potior non habebitur. Qui in possessionem legatorum seruandorum causa mittitur, in possessionem quidem rerum hereditariarum omnimodo ueniet, hoc est earum quae in causa hereditaria manent: earum autem, quae in causa hereditaria non erunt, non alias mittitur, quam si dolo malo in ea causa *esse* desierint, nec semper, sed causa cognita. 'Bonorum' autem appellatione hae res comprehensae uidebuntur, quarum *pro*prietas ad heredem pertinet. Sed et si uectigales agri sunt et si qua pignora testatori data, in eorum quoque mittetur possessionem. Sed et in partus ancillarum et fetus pecorum, item fructus aeque omni modo legatarius et fideicommissarius mittentur. Sed *et* si rem alienam defunctus bona fide emerit, in possessionem eius mittendum legatarium constat: nam et ‖ haec res in causa hereditaria est. Si depo- f. 134'
sita res apud defunctum fuerit uel commodata, locum missio non habet, quia non sunt istae res hereditariae. Si ex duobus heredibus alter satisdare sit paratus, alter non, in partem eius missio locum utique habere debet. missi itaque legatarii impedient etiam eum, qui satisdedit, rei administratione: quare suadendum erit heredi, ut in assem satisdet, ne administratio eius impediatur. Si ab impuberis substituto legata sint relicta et impubes decesserit, missio non solum in ea bona, quae testatoris fuerunt, uerum ad ea quoque, quae impubes adquisiit, locum habebit: nam haec quoque hereditaria sunt: uiuo autem impubere neque missio neque satisdatio locum habet. Si heres non sit, a quo fideicommissum relictum est, sed alterius nominis successor, dicendum est[1], ut edicto locus sit et dol*us* eius sit aestimandus. Sed et si heredis heres sit, qui dolo fecit, aeque nocere debebit. Dolum accipere debemus et culpam latam, sed non omnem dolum, sed qui in necem legatariorum et fideicommissariorum factus est. Imperator Antoninus [cf. § 25: D. 43, 4, 3, 1: Cod. 6, 54, 6] Augustus rescripsit certis ex causis etiam in propria bona heredis legatarios et fideicommissarios esse mittendos, si post sex menses, quam aditi pro tribunali fuerint hi quorum de ea re notio est, in satisfactione cessatum est, inde fructus percepturos, quoad uoluntati defunctorum satisfiat. quod remedium seruaretur et aduersus eos, qui ex qua[2] causa fideicommisso *mo*ram faciunt. Satisfactionis uerbum licet latius patet, tamen ad exsoluendum legatum refertur. Proinde et si remissa sit satisdatio, rescriptum locum habebit, quia mora fit solutioni. Sex autem mensum puto continuum tempus, non possessionum[3] computandum. Cessatum non accipimus, si pupillus tutorem non habeat nec curatorem furiosus uel adulescens: nam frustratio non debet huiusmodi personis nocere, quae sunt indefensae. certe si hereditas iacuerit aliquo tempore, hoc tempus de medio *de*trahendum est. Quaeri poterit,

F(WDEQICK)

[1] eum quoque satisdare debere *similiaue ins.* [2] quaqua (*Best*)? [3] possessionum] per sessiones (*similiter Zoannetus: cf. D. 38, 15, 2, 1*)?

1 Profertur *F*: προτιμᾶται *B* (*Tip.*) 4 in possessionem *F*^{1} 5 seruandorum causa] *DIC*, seruandorum gratia missus causa *F*^{1}, seruandorum gratia *WEQ*, *om. inter alia K* 8 esse bis *F* | desierit *F* 9 proproprietas *F* | si uectigales *F*^{1} 11 aequae *F* 12 sed et et si *F* 16 lucum *F* 20 adquesiit *F* 22 nominis successor *F* | dolus] *WDEQICK*, dolo *F* 23 aequae *F* 25 antoninus augustus *F*: *intellegitur Caracalla, scilicet diuus Antoninus pater imperatoris Alexandri (Cod. 6, 54, 6), quem Augustum dici post mortem (nam diuus appellatur § 25) non conuenit usui recepto et fieri potest, ut in* angistus *lateat nomen eius, ad quem imperator rescripsit: sed magis crediderim has appellationes imperatoris Augusti et diui quodammodo sibi contrarias inde explicandas esse, quod haec scripta sunt circa ipsum tempus, quo Caracalla obiit (a. p. Chr. 217), nam quinquagesimum ad edictum librum Ulpianus scripsit Caracalla etiam tum uiuo (D. 48, 18, 3)* 27 quam] quom *F*: μετὰ ἓξ μῆνας τοῦ ἐν βήματι προσελεγσθῆναι τὸν ἄρχοντα *B* (*Syn.*) 28 in satisfactione cessatum est] *FK*, satisfactum non est *W*, nec satisfactum est *DIC*, nec al. in satisfactione cessatum est satisfactum est *E* | quoad] quod ad *F* 29 quod remedium *seq.*] τὸ δὲ λεχθὲν χώραν ἔχει ἐπὶ παντὸς χρεωστοῦντος ἀποκατάστασιν *B* (*Tip.*) 30 moram] ram *F*(*suppl. f*) 34 frustrario *F* (*em. f*) 35 iacuerit] *f*, iacurit *F*, iacurrit *Q*, ita currit *WDIK*, tiut iacuerit currit *E*, currit *C* | medio etrahendum *F*

an in uicem usurarum hi fructus[1] cedant, quae in fideicommissis debentur. et cum exemplum pignorum sequimur, id quod ex fructibus percipitur primum in usuras, mox, si quid superfluum est, in sortem debet imputari: quin immo et si amplius quam sibi debetur perceperit legatarius, exemplo pigneraticiae actionis etiam utilis actio ad id refundendum dari debebit. sed pignora quidem quis et distrahere potest, hic autem frui tantum ei constitutio 5
22 permisit, ut festinetur ad sententiam[2]. Qui legatorum seruandorum causa in possessionem mittitur, et fructus custodire et cetera debebit. et pati quidem heredem colere agros et fructus redigere, sed custodire legatarium fructus oportebit, ne ab herede consumantur: quod si heres fructus nolit cogere, permittendum erit legatario cogere fructus et coactos seruare. quin immo si tales sint fructus, quos primo quoque tempore uenire expediat, uendere quoque legatario permittendum est et pretium seruare. in ceteris quoque rebus hereditariis missi in possessionem hoc erit officium, ut uniuersas res hereditarias colligat et ibi custodiat, ubi domicilium defunctus habuit, et, si nulla domus sit, habitationem conducat uel horreum quoddam, in quo res collectae custodiantur. et puto ita legatarium custodire res hereditarias debere, ut neque heredi auferantur neque de||pereant deterioresue fiant.
23 Quod si ex constitutione quis in possessionem mittatur, curandum est, ne uis fiat utenti
24 et fruenti legatario. Satisfieri uoluntati defuncti sic accipitur, quoad uoluntati defuncti ue
25 ex fructibus uel aliunde satisfiat. Constitutio autem diui Antonini pertinet[3] ad eos, a qui bus utiliter fideicommissum relictum *est*, quamuis heredes non sint: par enim utilitas est.
26 In possessionem missus legatorum seruandorum causa si litem eo nomine contestatus si
27 non ante decedere possessione debet, quam ei pro lite fuerit cautum. Missus in posse sionem si non admittatur, habet interdictum propositum: aut per uiatorem aut per offici
28 lem praefecti aut per magistratus introducendus est in possessionem. Missio autem locu habebit non tantum, si quis id ipsum, quod legatum est, rogatus sit, uerum etiam si qu
29 uel ex eo uel pro eo restituere fuerit rogatus. Si Titio pure legatum fuerit et eius fi commissum sub condicione, ut Sempronio restitueret, non inique praetorem statutur Iulianus scripsit, si, antequam legatum consequatur legatarius, fideicommissi condicionalis satis non det, ut magis *Sem*pronio det legati persecutionem, ut is legatario satisdet deficiente condicione reddi decem. *sed* et si acceperit Titius ab herede decem, aequum esse Iulianus ait cogi eum inuicem satisdare aut ipsa decem tradere et Sempronium Titio ca-
30 uere: et hoc iure utimur, id enim et Marcellus ait. Quid ergo, si et legatum sub condicione sit relictum et fideicommissum, neque fideicommissi satisdetur? aequissimum erit fideicommissarium nomine legati satis accipere ab herede, si ei legatarius non caueat, scilicet ut et ipse legatario caueat. quod si iam accepit legatarius ab herede satis, decernendum erit ex ea satisdatione magis fideicommissario quam legatario dandam actionem, in eum scilicet casum, quod fideicommissi eius condicio extitit: ipsius etiam legati persecutio danda erit fideicommissario, si nondum solutum est et condicio eius extitit, scilicet si fuerit fideicommissarius paratus cauere legatario.

6 IULIANUS libro trigensimo octauo digestorum. Si pecuniae numeratae usus [B. 44, 22, 6] fructus legatus esset et in testamento cautum, ne eo nomine satis daretur, proprietas non est legata, sed legatario permittendum satisdare et usum fructum pecuniae habere: et prop*emo*dum in hac propositione nullae praetoris erunt partes, quia, nisi satisdetur, àgi *F(WDEQICK)*

[1] hi fructus an in uicem usurarum (*cf. p. 271, 28*)? [2] sententiam] satisfactionem (*Cuiacius*)?
[3] et *ins.* (*Menge*)

7 pati quidem] *FEC*, ratio quidem *WDI*, ratio quidem pati qui *K* | agros et fructus] *F*, ac posse fructus *DI*, ac fructus posse *W*, agros ac posse fructus *ECK* 13 habitatione *F* 14 custodeantur *F* 17 quo'a'd *F*[b] 19 est] est si *F* 20 legatarum *F* | contestatus] *firmant Graeci:* περὶ τοῦ πεμφθέντος εἰς νομὴν καὶ περὶ λημάτου προκαταρξαμένου *B* (*Tip.*) 24 non] no *F* | est] et *F* 25 'u'el ex *F*[b] 28 det ut] *DEICK*, de ut *F*, dum et *W* | sempronio] pronio *F* | legatarios *FW* 29 sed] sesed *F* | titius] tius *F* 36 casum] quasum *F* 39 numaeratae *F* 42 propemodum] *K Taur.*, proptendum *F*, propter hedum *W*, propter heredum *E*, propterea *DI*[b], propterea dum (*marg.* protendendum) *Q*, propterea utendum non est *C*, prop.....um est *F*[a] | in hanc propositione *F*

cum herede non poterit. Qui fideicommissi seruandi causa in possessionem missus est, non prius de possessione decedere debet, quam ei fideicommissum solutum aut eo nomine satisdatum fuerit: nam quod si integra re fieret, in possessionem non mitteretur, id cum offeretur[1], discedere a possessione debet.

7 MARCIANUS libro tertio regularum. Dum uenter in possessionem est, nullus legatorum seruandorum causa in possessionem esse potest. B. 44, 22, 7 *Sf*

8 PAPINIANUS libro sexto quaestionum. Si legatorum satis non datur, restituta hereditate in earum quoque rerum possessionem legatarius mittendus erit, quae dolo malo eius, cui restituta est hereditas, in hereditaria causa[2] desierunt. B. 44, 22, 8 *P*

9 IDEM libro nono decimo quaestionum. Etiam si condemnatus heres fuerit nec pecuniam soluat, legatarius potest desiderare mitti in possessionem. Cum sub condicionibus contrariis eadem res duobus legetur, si non caueatur, uterque mittitur in possessionem. B. 44, 22, 9 *P*

10 PAULUS libro tertio sententiarum. || Si nullae sint res hereditariae, in quas legatarii uel fideicommissarii mittantur, in rem quidem heredis mitti non possunt, sed per praetorem denegatas heredi actiones ipsi persequuntur. B. 44, 22, 10 *P f.* 135′

11 HERMOGENIANUS libro quarto iuris epitomarum. Si fideicommissorum uel legatorum seruandorum causa missus in possessionem eam rem teneas, quae mihi per fideicommissum relicta esset, aequius est me eam habere, cui ea ipsa relicta est, quam te, qui alterius fideicommissi nomine ingressus in eam esses. nam et si mihi sub condicione legatum est et tu medio tempore in possessionem eius factus fueris legatorum seruandorum causa, deinde condicio impleta esset, non denegabitur mihi eius rei integra[3] persecutio. sic enim et si statuliberum ex eadem causa possidere coepisset[4], impleta condicione iustam libertatem eius impedire non potest[4]. Si rei seruandae causa in possessionem missus esset[5] proprius creditor heredis et rei per fideicommissum mihi relictae adeptus fuerit, nihil me per eum laedi oportere conuenit, non magis quam si ab ipso herede eam rem pignori accepisset. B. 44, 22, 11 *P*

12 MARCIANUS libro duodecimo fideicommissorum. Municipiis fideicommissum relinqui posse dubium non est. sed si non caueatur, aduersus municipes quidem non dubitauimus ex hoc edicto iri in possessionem posse: ipsos uero municipes, si his non caueatur, non idem adsecuturos: sed extraordinario remedio opus erit, uidelicet ut decreto praetoris actor eorum in possessionem mittatur. B. 44, 22, 12 *Pf*

13 CALLISTRATUS libro tertio edicti monitorii. Quamuis minima res legata sit uel per fideicommissum relicta, tamen, si non soluatur ab herede uel eo nomine caueatur, cum caueri oporteat, in possessionem omnium bonorum, quae ex ea hereditate sunt, legatarium siue fideicommissarium praetor legatorum seruandorum causa mittit. B. 44, 22, 13 *E*

14 LABEO libro secundo posteriorum *a* Iauoleno epitomatorum. Quae legatorum seruandorum causa in bonis est, in causa uescendi deminuet, si filia neptis proneptis uxorue esset nec nupta sit nec suum quicquam habeat. B. 44, 22, 14 *A*

15 UALENS[6] libro septimo actionum. Interdum licet dolo malo fecerit heres, quo minus res in causa hereditaria maneant, non poterit in possessionem earum legatarius B. 44, 22, 15 *A*

F(WDEQICK)

---

[1] nam id cum offeretur, quod si integra re fieret, in possessionem non mitteretur? [2] esse *ins.* (*u. i.*: *cf. l.* 5 § 5 *h. t.*) [3] interea? [4] coepisses ... potes (*u. i.*)? [5] esset *del.* [6] Uenuleius (*Krueger*)?

---

1 non] no *F* | est] et *F* 5 marcianus] modestinus *F*^{a} 9 cui] qui *F* | desierunt] esse desierunt *WDEQICK* 16 persequantur *F* 18 rem teneas] remitteneas *F* 19 cui] qui *F* | quam te] quante *F* 23 et] ei *F* | cepisses ... potest *DEQK*, cepisses ... potes *WIC* 24 si rei *seq.*] ἐὰν ὁ ἰδικὸς τοῦ κληρονόμου δανειστὴς πεμφθεὶς εἰς νομὴν κατάσχῃ τὸ ληγατευθέν μοι *B* (*Tip.*) 25 me per eum laedi] me per em laedi *F*, me perinde ledi (legi *EC*) *EICK*, perinde me laedi *W*, perinde ledi me *D* 30 dubitabimus *F* 31 idem] *I*^{2}, uide'a'm *F*^{2}, uidere *WDEI*^{2}*K*, uideri *C* 35 possessione *F* 37 a *om. F* 39 quiquam *F* 41 paterit *F*

mitti, ueluti *si* locum religiosum fecerit aut quid publice consecrauerit permissu scilicet imperatoris aut aliquem non in fraudem creditoris manumiserit.

16 ..... *Si Titius seruum Maeuio legat sub condicione et eidem seruo Sempronius sub condicione legat, pendente condicione utraque ab herede Sempronii tam Titii heres quam Maeuius iure satisdationem postulant.* B. 44, 22, 16

17 ..... *Si filio qui in potestate est a patre herede instituto legata data sunt, ad satisdationem pater a filio compelli non potest: sed si male administrat, curator constituendus est rerum filio relictarum ita, ut reditus earum utrique praestet: aut si pecuniae summa legata est, princeps adeundus est.* B. 44, 22, 17

F(WDEQICK)

---

1 si] in *F* | fecerit *F*$^{2?}$ | permissu] *D*^{4}*EIK*, permissum *FWD*^{a}, permisit *C* 2 manumerit *F* 3 *l. 16. 17 om. F, seruauit epitome Tipuciti:* καὶ περὶ τοῦ εἰ ὑπὸ αἵρεσιν ληγατευθῇ μοι δοῦλος καὶ ληγατεύσῃ τις τῷ δούλῳ ὑπὸ αἵρεσιν, καὶ σὺ ἀπαιτεῖς ἱκανὰ κἀγώ. καὶ ὅτι πατέρα οὐκ ἀπαιτεῖ ἱκανὰ ὁ ὑπεξούσιος υἱὸς ἕνεκεν τῶν αὐτῷ ληγατευθέντων· ἀλλ' εἰ κακῶς διοικῇ, ἐπιλεγέσθω διοικητὴς ἐπὶ τοῖς καταλειφθεῖσιν αὐτῷ ἐφ' ᾧ τὰς προσόδους ἑκατέρῳ χορηγεῖν. εἰ δὲ χρήματά εἰσι, βασιλεῖ προσερχέσθω. *l. 17 citatur etiam in scholio ad B. 40, 3, 15 = D. 37, 4, 16:* ἀλλὰ μᾶλλον φυλάττεται αὐτῷ (*scilicet ei cui fideicommissum datum est in id tempus quo eui iuris futurus est suspecto eo qui eum habet in potestate*) τὸ φιδεικόμμισσον εἰς καιρὸν αὐτεξουσιότητος· ἀνάγνωθι τὸ τέλος τοῦ λς' βιβλίου. *cf. D. 36, 3, 18, cuius haec lex fortasse pars est*